

POLITECHNIKA KRAKOWSKA
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY

ROZPRAWA DOKTORSKA

Piotr Pikulski

Pałac w Łobzowie za czasów Jana III Sobieskiego.
Rekonstrukcja nieznaney dotąd fazy obiektu
na podstawie badań historycznych.

Promotor:
dr hab. Klaudia Stala, prof. PK

Kraków 2019

Podziękowania

*Autor składa podziękowania dr hab. Klaudii Stali
prof. Politechniki Krakowskiej oraz
prof. dr hab. inż. arch. Andrzejowi Kadłuczce
za cenne uwagi dotyczące pracy i jej struktury.*

Spis treści

Spis treści	2
1. Założenia, teza, cel pracy.	4
2. Szkic historyczny.....	5
2.1. Fortalicium Kazimierza Wielkiego	5
2.2. Wiek XV i XVI	6
2.3. Stefan Batory i przebudowa Santi Gucciego	6
2.4. Barokowa rezydencja Wazów (pierwsza połowa XVII wieku).....	8
2.5. Wiek XVIII	9
2.6. Wiek XIX	10
2.7. Wiek XX oraz perspektywy na przyszłość.....	12
3. Stan badań	16
3.1. Publikacje	16
3.2. Analiza materiałów historycznych	18
3.2.1. Ikonografie	18
3.2.2. Inwentarze.	25
3.2.3. Materiały kartograficzne.....	27
3.2.4. Teksty archiwalne i historyczne	32
3.3. Badania terenowe	37
4. Synteza Badań	43
4.1. Próba ustalenia położenia łobzowskiego fortalicium Kazimierza Wielkiego na Panoramicznej Krakowa z 1536 roku.....	43
4.2. Ostatnia znana forma budynku sprzed szwedzkich zniszczeń – Barokowa rezydencja Wazów projektu Giovanniego Trevano oraz poprzedzające ją przemiany	49
4.3. Zniszczenia szwedzkie w Krakowie podczas potopu	55
4.4. Nieznana działalność Jana Sobieskiego w pałacu w Łobzowie	59
4.5. Cechy charakterystyczne architektury Jana III Sobieskiego	61
4.6. Domniemany autor projektu odbudowy łobzowskiej rezydencji na podstawie analizy dorobku architektów Piotra Bebera, Tylmana z Gameren i Augustyna Locciego.....	68
4.7. Rekonstrukcja „romantycznej ruiny” pałacu z początku XIX wieku	78
4.8. Analiza bryły pałacu w czasach jego przebudowy przez Austriaków – materiały z przełomu XIX i XX wieku (Szkola Kadetów).....	82
4.9. Rekonstrukcja bryły pałacu w Łobzowie z czasów Jana III Sobieskiego	85
4.9.1. Rodzaj działań podjętych przez Sobieskiego oraz ich definicja – remont, przebudowa czy odbudowa?	85

4.9.2. Zestawienie wyników badań potwierdzające tezę pracy.....	87
4.9.3. Rozwiązania architektoniczne	90
5. Wnioski końcowe	94
6. Streszczenie.....	96
7. Bibliografia	97
8. Spis ilustracji.....	100

1. Założenia, teza, cel pracy.

Zachowane źródła historyczne¹ świadczą o pobycie Jana Sobieskiego oraz jego rodziny w pałacu łobzowskim w okresie wyprawy króla na odsiecz wiedeńską. Przeprowadzone przez autora badania archiwalne oraz ich szczegółowa analiza pozwoliły postawić tezę, że rezydencja w Łobzowie została częściowo odbudowana przez ówczesnego hetmana, a późniejszego króla Polski w formie, która odbiegała od tej znanej sprzed zniszczeń dokonanych przez Szwedów, w efekcie czego stworzono nową koncepcję architektoniczną.²

Autor zakłada, iż ingerencja architektoniczna w bryłę budynku była nie tylko skromnym remontem fragmentu pałacu, ale miała zdecydowanie większy zakres prac, które w sposób decydujący wpłynęły na późniejszy, XIX-wieczny już kształt dzisiejszego budynku „Podchorążówki”.

Celem niniejszej pracy jest oparte na zebranych materiałach badawczych naukowe odtworzenie w postaci modelu cyfrowego formy obiektu z okresu panowania Jana Sobieskiego oraz udowodnienie istnienia kolejnej, nie notowanej dotąd w literaturze przedmiotu fazy architektonicznej, która zapisała się w bogatej historii dawnego pałacu łobzowskiego.

---

¹ A. Grabowski w książce *Kraków i jego okolice* powołuje się na dokument *Anecdotes de Pologne p. Delerac 2 Vol. Amsterdam 1699*, przytaczając między innymi fragment świadczący o pobycie Jana Sobieskiego w pałacu łobzowskim po powrocie z odsieczy wiedeńskiej: „(...)Po szczęśliwie ukończonej wyprawie, stanął Król (*mowa tu o Janie III Sobieskim*, przyp. aut.) na powrót w Łobzowie w wigilię Bożego narodzenia r. 1683, gdzie całą zimę przemieszkał.”

² M. Szpyt, P. Pikulski *Obscure fate of the Palace in Łobzow during the reign of Jan III Sobieski. Attempt at computer reconstruction based on the analysis of the palace history since 1655 till the mid-19th century*. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2016;47:119-124

2. Szkic historyczny

Architektoniczna historia pałacu w Łobzowie, obecnie siedziby Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, jest niezwykle bogata. Początki budowli sięgają panowania Kazimierza Wielkiego, który właśnie w tym miejscu wznosił fortalicium.³ Od tego czasu, każdy z późniejszych okresów przynosił kolejne zmiany w formie, stylu architektonicznym, a po części nawet w funkcji obiektu. O poszczególnych etapach przekształceń budowlanych wiadomo głównie za sprawą zachowanych panoram Krakowa czy innych źródeł ikonograficznych bądź pisanych. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż nie wszystkie fazy budowlane są jednakowo udokumentowane, czy wręcz prawidłowo rozpoznane, zważywszy na skomplikowany i intensywny proces przeobrażeń budynku.

2.1. Fortalicium Kazimierza Wielkiego

Początki losów łobzowskiej rezydencji sięgają roku 1357.⁴ Istniejącą wtedy wieś Łobzów wyjątkowo bowiem upodobał sobie król Kazimierz Wielki, nakazując tu wystawić siedzibę obronną zwaną w literaturze przedmiotu *fortalicium*. Powstanie obiektu wiązało się ściśle z dokonaną przez Kazimierza Wielkiego lokacją Starego i Nowego Łobzowa w roku 1367. Przymuszczalnie obie wsie miały stać się zapleczem gospodarczym dla zespołu budowli strzegących Królewskiej Młynówki, która tworzyła system wodny ówczesnego Krakowa. Określana mianem fortalicium budowla, wraz z podobnymi warowniami w tym rejonie, należała do obronnego przedpoła królewskiego miasta. Jej ówczesna forma nie jest znana, jednak przypuszczalnie nie była urządzona z przepychem, zarówno z zewnątrz jak i wewnątrz, aby „miejscowi ludzie nie czuli się onieśmieleni obecnością króla”.⁵ Możliwa jest pewna hipotetyczna próba odtworzenia wyglądu fortalicium na podstawie śladowych materiałów źródłowych, analizy wyników badań archeologicznych i inwentaryzacyjnych oraz analogicznych obiektów warownych. Z zachowanych przekazów historycznych wynika, iż prawdopodobnie głównym elementem założenia była trzykondygnacyjna wieża

---

³ A. Grabowski, *Kraków i jego okolice*, Nakładem księgarni D. E. Friedleina, Kraków 1866, s. 214

⁴ J. Mączyński, *Pamiętka z Krakowa, opis tego miasta i jego okolic*, Nakładem i drukiem Józefa Czecha, Kraków 1845, s. 186

⁵ A. Grabowski, *Kraków i jego okolice*, Nakładem księgarni D. E. Friedleina, Kraków 1866, s. 215

mieszkalna, na rzucie kwadratu⁶. W XIV wieku był to element stosowany we wszystkich siedzibach rycerskich.⁷ Ze względu na ówczesne ukształtowanie terenu (płaski, prosty) logicznym wydaje się stwierdzenie, że rzut całego założenia również bazował na kwadracie. Byłoby to również zgodne z porównaniem do innych zamków Kazimierza, takich jak Lanckorona czy Skawina.⁸ Całość była jak sądzę otoczona murem oraz fosą, możliwą do zasilenia dzięki wodom z płynącej obok Młynówki.

2.2. Wiek XV i XVI

Wiek XV nie był czasem świetności łobzowskiej rezydencji. Stopniowo zmieniała ona swoje przeznaczenie przyjmując coraz wyraźniej funkcję reprezentacyjną. W 1420 roku zyskała nazwę Curia regalis Lobzow, w 1443 roku określano ją jako castellum Lobzow, a w 1517 roku już jako curia regalis oraz w 1521 roku turrim et mansiunculas⁹. Przechodziła ona wtedy z rąk do rąk, głównie jako posąg. Wiek XVI stał się początkiem znaczących zmian w jej losach. Możliwym bowiem jest, że pierwotna forma rezydencji wzniesiona przez Kazimierza Wielkiego była w części drewniana, a dopiero późniejsze przebudowy przyniosły jej stopniową zmianę w murowaną.¹⁰

W 1518 roku tutaj właśnie król Zygmunt I witał swą przyszłą żonę, Bonę Sforzę, której pałac od razu przypadł do gustu.¹¹ W 1528 roku sejm piotrkowski przyznał Bonie tzw. oprawę, do której należał właśnie między innymi Łobzów.¹²

2.3. Stefan Batory i przebudowa Santi Guccio

Dopiero panowanie Stefana Batorego można uznać za kolejny po czasach Kazimierza Wielkiego rozkwit łobzowskiej rezydencji. W 1585 roku Batory zlecił przebudowę rezydencji włoskiemu architektowi Santi Gucciemu. Możliwym jest, że konieczna była nadbudowa w obrębie murów rezydencji, która z czasów Kazimierza Wielkiego

---

⁶ *Ibidem*, s. 215

⁷ S. Tomkowicz, *Teka Grona Konserwatorów Galicyi Zachodniej*, Tom II, Nakładem Grona Konserwatorów Galicyi Zachodniej, Kraków 1906, s. 116

⁸ J. Bogdanowski, *Królewski ogród na Łobzowie*, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kraków 1997, s. 11 - 13

⁹ S. Tomkowicz, *op. cit.*, s. 116, 1521

¹⁰ A. Grabowski, *op. cit.*, s. 13

¹¹ W. Pociecha, *Królowa Bona (1494 – 1557) Czasy i ludzie Odrodzenia*, Tom I, Poznań 1949

¹² J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu Podkrakowskiej Rezydencji Łobzów*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków 1996, s. 25

posiadała murowane partery, piętra były prawdopodobnie drewniane.¹³ Santi Gucci jako włoski architekt i rzeźbiarz tworzył swoje prace w stylu późnego renesansu i manieryzmu. Już w 1558 roku pracował na Zamku Królewskim w Niepołomicach, nie wyklucza to jednak możliwości pracy Gucciego przy pracach remontowych i przygotowawczych do generalnej przebudowy rezydencji w Łobzowie za czasów Zygmunta II Augusta. W 1575 został budowniczym królewskim i nosił tytuł serwitora królewskiego już do śmierci. Przez prawie cały ten okres tworzył wyjątkowe dzieła architektoniczne.¹⁴

Przebudowa Santi Gucciego całkowicie zmieniła dotychczasową formę obiektu. Przekształcony on został wtedy w manierystyczną willę z loggiami. Jest jednak wzmianka w umowie pomiędzy królem a Guccim o zachowaniu „starej wieży”, będącej prawdopodobnie pozostałością po fortalicium, a nawet o jej umocnieniu i podpiwniczeniu.¹⁵ Zamek wzniesiony przez Stefana Batorego składał się ze skrzydła mieszkalnego oraz dwóch przeszklonych galerii, które według opisów prowadziły do wspomnianej „starej wieży”. Układ pałacu tworzył czworobok z prostokątnym dziedzińcem pośrodku. Skrzydło zachodnie mieściło w sobie siedem komnat i klatkę schodową, lekko przesuniętą względem osi budynku. Układ wnętrza był dwutraktowy. Przy trakcie zewnętrznym, od strony ogrodu znajdowały się pokoje mieszkalne. Od strony dziedzińca ulokowana była wspomniana klatka schodowa oraz dwie duże sale reprezentacyjne. Sale te łączyły się z galeriami na arkadach, które obiegały cały budynek dookoła. Od północy i południa dziedziniec otaczały arkady nad którymi znajdowały się przeszklone galerie. Były to skrzydła dekoracyjne, a w każdym z nich znajdowały się bramy – większa pod południową galerią, a mniejsza pod północną.¹⁶

Tak szczegółowy opis projektu możliwy jest dzięki zachowanej wspomnianej powyżej umowie zawartej pomiędzy królem a Santi Guccim w 1585 roku¹⁷

---

¹³ S. Tomkiewicz, *op. cit.*, s. 119

¹⁴ K. Sinko, *Santi Gucci Fiorentino i jego szkoła*, Kraków 1933

¹⁵ J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu... op. cit.*, s. 27 - 29

¹⁶ W. Kieszkowski, *Biuletyn Historji Sztuki i Kultury*, Kwartalnik wydawany przez Zakład Architektury Polskiej i Historji Sztuki Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1935, s. 12 - 16

¹⁷ Archiwum Skarbowe. Księga Rekognicjonarjuszów. Dz. IV. Lit. G. G. N. 199.

Śmierć Anny Jagiellonki, która już jako królowa wdowa otoczyła pałac szczególną troską, była zakończeniem tego etapu w architektonicznej historii rezydencji.¹⁸

2.4. Barokowa rezydencja Wazów (pierwsza połowa XVII wieku)

Również królowie z dynastii Wazów mieli duży wpływ na losy pałacu. Zygmunt III przyczynił się do rozbudowy rezydencji dobudowując do galerii w 1603 roku od południa i zachodu dalsze skrzydła.¹⁹ To w tym momencie prawdopodobnie pozostałości po wieży z kazimierzowskiego fortalicium zostały całkiem „wtopione”

Ilustracja 1 Królewski Pałac w Łodzi po wczesnobarokowych zmianach w 1650 roku. Widok od ogrodu. Rekonstrukcja według prof. Bogusława Krasnowolskiego i grafika Mateusza Rudeka, źródło: <http://www.lokacjakrakow.tron.pl/n/en/zoom/238>, na dzień: 23.03.2017

w bryłę budynku. Głównym architektem odpowiedzialnym za te zmiany był Włoch Giovanni Trevano. Nadał on łobzowskiej rezydencji zupełnie nowy charakter. Przestała ona być włoską willą renesansową, a stała się surowym, prostym, barokowym pałacem widocznym na starych panoramach Krakowa. Elewacja odznaczała się symetrią z podziałem na jedenaście osi. Fasadę budynku wieńczyły wysokie dachy z kalenicą podzieloną wywietrznikami.²⁰ Na temat domniemanego wyglądu pałacu w Łodzi po przebudowie Trevano dla Zygmunta III Wazy, wypowiedziała się między innymi Klaudia Stala. Na podstawie wyników z prowadzonych przez nią w 1999 roku badań archeologicznych w obrębie wschodniego skrzydła dawnego pałacu łobzowskiego, doszukuje się ona znaczących podobieństw między badanym obiektem a Zamkiem Królewskim w Warszawie.²¹ W przypadku bowiem obu tych budowli autorem był

¹⁸ J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu... op. cit.*, s. 28

¹⁹ J. Bogdanowski, *op. cit.*, s. 20

²⁰ W. Kieszkowski, *op. cit.*, s. 16

²¹ K. Stala, *The royal residence of Zygmunt III Vasa in Łódź. Attempt at reconstruction*. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2015;42:54-60

właśnie Giovanni Trevano, projektując je obie w stylu nazwanym przez historyków architektury „stylem Wazów”.²²

Oprócz przebudowy południowego skrzydła zmieniono także wnętrza budynku. Dekoracje stały się kosztowniejsze i bardziej ozdobne, z marmuru wykonano kominki, posadzki i ozdobne piece. Rachunki z tego okresu wymieniają także płatności za nowe schody oraz dachy.²³

Syn Zygmunta III Władysław IV, który właśnie w łobzowskim pałacu przyszedł na świat, również darzył ten obiekt dużym sentymentem. W latach 1642 – 1646 poddał go ostatniej dużej przebudowie przed szwedzką inwazją na Polskę.²⁴ Wiadomo również, że po śmierci swoich rodziców to właśnie tutaj Władysław IV wystawił ich zwłoki przed pochówkiem w kryptach na Wawelu.²⁵

Kres świetności rezydencji łobzowskiej przyniósł potop szwedzki, w wyniku którego w latach 1655 - 1657 pałac został w dużym stopniu zniszczony przez wrogie wojska.²⁶

2.5. Wiek XVIII

Pewnym jest, że jeszcze za panowania Augusta II Łobzów był rezydencją królewską.²⁷ Wiadomo, że August II zatrzymał się w nim 31 lipca 1697 roku przed koronacją, ponieważ na Wawelu przebywali Szwedzi. Panowanie Augusta II było jednak zapowiedzią końca na krótko przywróconej funkcji użytkowej pałacu.²⁸ Przez resztę XVIII wieku obiekt stopniowo podupadał. Opisy z 1736 i 1744 roku wyraźnie obrazują zły stan pałacu, w którym nie udało się już podjąć przybyłego do Krakowa Augusta III. Mowa w nich o przeciekających dachach, rozpadających się pawilonach i zapuszczonych ogrodach.²⁹ Według danych źródłowych z XVIII wieku najlepiej

---

²² *ibidem*

²³ W. Kieszkowski, *op. cit.*, s. 16

²⁴ *ibidem*, s. 19

²⁵ J. K. Szaniawski, *Dzieje Narodu Polskiego za panowania Władysława IV*, Warszawa 1823, s.41

²⁶ *ibidem*, s. 20

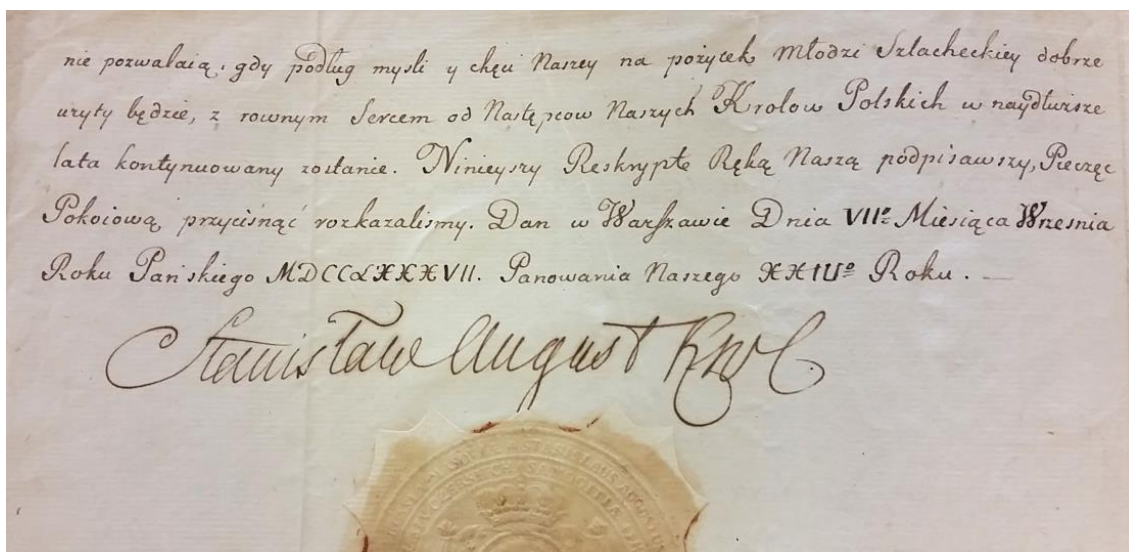
²⁷ J. Bogdanowski, *op. cit.*, s. 28

²⁸ J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu... op. cit.*, s. 44

²⁹ J. Bogdanowski, *op. cit.*, s. 27 - 29

zachowało się skrzydło wschodnie pamiętające jeszcze fortalitium Kazimierza Wielkiego, wraz z klatką schodową i przyległą do niej kapliczką.³⁰

Dopiero w roku 1787 król Stanisław August Poniatowski przekazał wieś Łobzów wraz ze zrujnowanym już wtedy pałacem Akademii Krakowskiej. Choć Akademia próbowała prowadzić prace konserwatorskie nad budowlą, zostały one całkowicie przerwane przez rozbiory, a za czasów rządów zaborców austriackich Łobzów znów zaczął popadać w ruinę.³¹ W latach 1795 – 1809 kolejne wojny i czasy Księstwa Warszawskiego nie sprzyjały pracom konserwatorskim. W archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego można znaleźć dział poświęcony okresowi, gdy pałac był w posiadaniu Akademii.³² Jest tam zachowany oryginalny list Stanisława Poniatowskiego stanowiący o nadaniu jej w posiadanie Folwarku Łobzów wraz z Pałacem. W archiwach tych można znaleźć także informację o zleceniu i wykonaniu przez Akademię inwentaryzacji obiektu, niestety ślad po niej zaginął.

Ilustracja 2 Fragment aktu nadania Łobzowa Akademii Krakowskiej przez króla Stanisława Augusta, źródło: Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, akta papierowe, fasc. 8, no. 948 - 955

2.6. Wiek XIX

W roku 1815 budynek stał się własnością Wolnego Miasta Krakowa. Władze miasta w 1818 roku oddały go w wieczystą dzierżawę ojcu Zygmunta Krasieńskiego Wincentemu Krasieńskiemu. Jednak dopiero drugi dzierżawca obiektu, Benedykt Benisz,

³⁰ J. W. Rączka, *Królewski Łobzów*, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej Zarząd Wojewódzki w Krakowie, Warszawa 1980, s. 15

³¹ J. Bogdanowski, *op. cit.*, s. 30 - 33

³² Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, akta papierowe, fasc. 8, no. 948 - 955

od 1822 roku zaczął prowadzić faktyczne prace remontowe w ruinach Łobzowa.³³ Wykonana wtedy inwentaryzacja z naniesionym na nią projektem przebudowy i odbudowy pokazuje, które elementy budynku przetrwały po zniszczeniach przez Szwedów. Na jej podstawie możliwa jest próba rekonstrukcji tak zwanej „romantycznej ruiny” a następnie porównanie jej z wykonanymi w tamtym okresie rycinami przedstawiającymi ową ruinę w celu jej jak najwierniejszego odtworzenia.

Początek lat dwudziestych XIX wieku można zatem uznać za moment rozpoczęcia podnoszenia z ruin królewskiej rezydencji w Łobzowie. Wykonana przez autora komputerowa rekonstrukcja ruin pałacu z tego właśnie okresu dała podstawę teorii, że po szwedzkim potopie przeszedł on zdecydowanie szersze działania naprawcze o charakterze przebudowy, zmieniające formę budynku znaną sprzed wspomnianych powyżej zniszczeń. Świadczy o tym chociażby znany z ikonografii zróżnicowany stan zachowania ruin, gdzie część południowa jest zachowana praktycznie w całości (bez dachu). Świadczyć to może o odbudowie południowego skrzydła i intencjonalnym pozostawieniu pozostałych skrzydeł w ruinie lub nawet o ich częściowym rozebraniu na cele budowlane, o czym w dalszej części niniejszej pracy. Analiza źródeł historycznych przeprowadzona przez autora daje podstawy by twierdzić, że to właśnie Jan III Sobieski w decydujący sposób przyczynił się do podniesienia budynku z ruiny (przynajmniej częściowo), wprowadzając w nim wspomniane zmiany i modyfikacje, całkowicie jednak i ostatecznie pozbawiając go, co znaczące dla obecnego kształtu budynku, zamkniętej formy dziedzińcowej.³⁴

W roku 1822 Benisz zakończył częściowy remont i porządkowanie ogrodów pałacu, usuwając wtedy niestety całkowicie pozostałości po arkadowym dziedzińcu. Budynek przeszedł następnie we władanie Krakowskiego Towarzystwa Strzeleckiego stając się jego siedzibą. Stan ten utrzymał się aż do upadku Rzeczypospolitej Krakowskiej, kiedy to rząd austriacki, ponownie przejmując pałac we władanie, urządził w nim szpital a następnie magazyn. W roku 1852 łobzowska rezydencja ostatecznie została przekształcona na szkołę wojskową.³⁵

---

³³ J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu... op. cit.*, s. 46 - 48

³⁴ M. Szpyt, P. Pikulski, *op. cit.*

³⁵ J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu... op. cit.*, s. 47

Autorem projektu przebudowy pałacu, nadającej mu znany obecnie wygląd, był około roku 1852 Feliks Książarski. Wtedy budynek poszerzono o dodatkowe skrzydło, będące dzisiaj skrzydłem zachodnim. Autorowi projektu udało się, mimo znacznego stopnia przebudowy i rozbudowy obiektu, zachować wiele elementów jego architektury, będących potwierdzeniem jego niezwykle bogatej historii. Szczególnie marmurowe i wykonane z piaskowca detale z okresu Wazów zachowane zostały po dzień dzisiejszy.³⁶

Ilustracja 3 Rycina autorstwa F. Szczerbowski, datowana na rok 1855, przedstawiająca budynek po rozbudowie i przebudowie autorstwa F. Książarskiego, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie

2.7. Wiek XX oraz perspektywy na przyszłość

Wiek XX to zmiany głównie w otoczeniu pałacu, wynikające z potrzeb rozbudowy miasta Krakowa, stopniowo pochłaniające tereny dawnego folwarku Łobzów i łobzowskich ogrodów. Do 1947 roku pałac pełnił funkcję szkoły wojskowej, znajdując się we władaniu kolejnych formacji wojskowych.³⁷ Następnie został przekazany Politechnice Krakowskiej. Obecnie mieści się tam siedziba Wydziału Architektury.³⁸

Budowa ulic Podchorążych, Kazimierza Wielkiego i Bronowickiej w znaczący sposób zmniejszyła zasięg parku otaczającego pałac. Budowa Stadionu WKS „Wawel” w latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku spowodowała natomiast zniszczenie zachodnich części historycznych ogrodów pałacowych, wraz z „Kopcem Esterki”.³⁹

³⁶ *Ibidem*

³⁷ W latach 1846 – 1849 rząd austriacki urządził tutaj szpital oraz magazyn armii rosyjskiej walczącej z Węgrami. W 1852 roku posiadłość przebudowano na Szkołę Kadetów. W okresie międzywojennym mieścił się tutaj Polski Korpus Kadetów oraz 6 Pułk Artylerii Lekkiej. (J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu... op. cit.*, s. 59)

³⁸ J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu... op. cit.*, s. 48

³⁹ J. Bogdanowski, *op. cit.*, s. 39

W roku 1964 zasypano Młynówkę Królewską. W efekcie tych działań a także wcześniejszych z czasów austriackich, na terenie dzisiejszego ogrodu łobzowskiego nie ma żadnego drzewa starszego niż liczącego 80 lat.⁴⁰ Obiekt wpisano do rejestru zabytków 18 listopada 1983 r. pod pozycjami A-127 i A-645 jako "założenie pałacowo-parkowe na Łobzowie".⁴¹

Ilustracja 4 Pozostałość po dawnym dziedzińcu arkadowym pałacu w Łobzowie - dzisiejszej siedzibie Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, fot. Piotr Pikulski

Budynek od zakończenia II wojny światowej i przekazania go Politechnice Krakowskiej nie był restaurowany i stopniowo niszczał. Dopiero w latach pięćdziesiątych XX wieku i na początku wieku XXI, gdy pałac został przekazany Wydziałowi Architektury rozpoczęły się gruntowne prace remontowe połączone z badaniami archeologicznymi. Opracowany został wtedy projekt konserwatorski adaptacji i modernizacji budynku mający na celu przywrócenie mu dawnej świetności oraz dostosowanie go do potrzeb nowo pełnionej funkcji.⁴² Remontu wymagały zarówno elewacje jak i wnętrze obiektu, w którym w skutek zawilgocenia uszkodzone zostały drewniane, zabytkowe stropy nad

⁴⁰ *Ibidem*, s. 40

⁴¹ https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/, stan na dzień 19.11.2018

⁴² Studio architektoniczne ARCHECON, autor projektu A. Kadłuczka, współpraca: arch. Elżbieta Frankowska - Cząstka, arch. Paweł Grzyb, arch. Małgorzata Radomska, opracowanie tech. Jakub Kulczycki.

parterem oraz pomiędzy piętami. Drewniane belki stropowe datowane na XIX wiek zostały usunięte, odrestaurowane a następnie umieszczone na wzmocnionej konstrukcji stropu jako elementy dekoracyjne.

Ilustracja 5 Zabytkowe drewniane stropy nad dzisiejszymi gabinetami Dziekana Wydziału Architektury w pałacu w Łobzowie, najstarsze zachowane stropy w budynku, fot. Piotr Pikulski

Zachowane i odrestaurowane zostały wtedy detale manierystyczne i barokowe, jak również najstarsze stropy drewniane nad pomieszczeniami administracji wydziału oraz obecnym gabinetem Dziekana. Całkowicie odrestaurowane zostało poddasze pałacu, gdzie stworzono osobną kondygnację pod sale wykładowe oraz projektowe. W roku 2015 rozpoczęto prace nad przystosowaniem gotyckich piwnic obiektu do funkcji kafeтерии, a w narożniku południowo – wschodnim, po uprzednim przeprowadzeniu badań archeologicznych, nad budową szybu windowego. Oba przedsięwzięcia zakończone zostały udanymi realizacjami.

Ilustracja 6 Współczesny wygląd pałacu w Łobzowie przy ulicy Podchorążych 1 mieszczącego wydział Architektury oraz Wydział Fizyki i Matematyki Politechniki Krakowskiej, model cyfrowy, źródło: <http://arch.pk.edu.pl/blog/2014/10/13/kurs-obsługi-systemu-pomiarowego-flexijet/>, stan na dzień 10.10.2018

Aktualnie prowadzone są prace nad koncepcją zagospodarowania parku przed obiektem, będącego pozostałością po dawnym folwarku Łobzów.

Ilustracja 7 Widok na zrealizowany szymb windowy z odsłoniętymi podczas prac archeologicznych relikwiami murów magistralnych z poprzednich faz architektonicznych pałacu, projekt aranżacji dr Katarzyna Kołodziejczyk, fot. Piotr Pikulski

Ilustracja 8 Współczesny wygląd pałacu w Łobzowie przy ulicy Podchorążych 1 mieszczącego wydział Architektury oraz Wydział Fizyki i Matematyki Politechniki Krakowskiej, widok od strony wewnętrznego dziedzińca. Na zdjęciu widoczne pozostałości po dawnych arkadach, fot. Piotr Pikulski

3. Stan badań

3.1. Publikacje

Na temat pałacu w Łobzowie nie powstało wiele publikacji. Dopiero w ostatnich latach zainteresowanie tym tematem znacznie wzrosło, a co za tym idzie wzrosła również liczba prac badawczych z nim związanych. Wzrost zainteresowania wynika ze zrozumienia historycznej wartości obiektu „Podchorążówki” ze strony zarówno badaczy, jak i mieszkańców dzielnicy Krowodrza i jej władz lokalnych.

Jednego z pierwszych współczesnych podsumowań losów pałacu w Łobzowie dokonał Stanisław Tomkowicz w „*Tece Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*” z 1906 roku. Z kolei Witold Kieszkowski w „*Biuletynie Historji Sztuki i Kultury*” z 1935 wraz z Janem Zachwatowiczem opublikowali wyniki badań nad przekształceniami pałacu w czasach Stefana Batorego oraz Dynastii Wazów.⁴³

W swojej książce „*Królewski ogród na Łobzowie*” Janusz Bogdanowski skupił się natomiast na losach samego założenia ogrodowego, nie pomijając przy tym jednak istotnych aspektów dotyczących łobzowskiej rezydencji.⁴⁴ Krystyna Sinko z kolei w swojej książce „*Santi Gucci Fiorentino i jego szkoła*” podjęła się analizy historii pałacu, z okresu manierystycznej przebudowy z 1585 roku⁴⁵. Należy tutaj również wspomnieć o publikacjach Jana Władysława Rączki „*Przemiany Krajobrazu Podkrakowskiej Rezydencji Łobzów*” oraz „*Królewski Łobzów*” omawiających jej losy od momentu wzniesienia fortalicium za panowania króla Kazimierza Wielkiego, aż do czasów współczesnych, w których autor również dokonuje podsumowania zebranej dotychczas wiedzy na temat łobzowskiego pałacu.⁴⁶

Publikacja autorstwa Anny Agaty Kantarek, Jacka Gyurkovicha oraz Agaty Zachariasz pt. „*Królewska Rezydencja w Łobzowie we współczesnej strukturze miasta*” z 2018 roku

---

⁴³ S. Tomkowicz, *op. cit.*; W. Kieszkowski, *op. cit.*

⁴⁴ J. Bogdanowski, *op. cit.*

⁴⁵ K. Sinko, *op. cit.*

⁴⁶ J. W. Rączka, *Królewski Łobzów... op. cit.*; J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu... op. cit.*

przedstawia łobzowski pałac w kontekście urbanistycznym dzielnicy i miasta, stanowiąc jednocześnie podsumowanie wiedzy historycznej na temat obiektu.⁴⁷

Temat dawnych losów łobzowskiej rezydencji został kilkakrotnie poruszony w publikacjach Klaudii Stali: „*Najstarszy widok łobzowskiego castellum Kazimierza Wielkiego z 1536/1537 roku*”, „*Królewska rezydencja Zygmunta III Wazy w Łobzowie. Próba rekonstrukcji*”, „*Wyniki badań archeologicznych w południowo – wschodnim skrzydle budynku tzw. Podchorążówki (dawnej letniej rezydencji królewskiej w Łobzowie)*” oraz „*The royal summer palace in Lobzow in Poland. Conservation and research problems before and after adaptation a historical building to the new function*”.⁴⁸ Przedstawione publikacje pomagają uporządkować najwcześniejsze znane dzieje pałacu oraz przybliżają jego historię z czasów Wazów, opierając się na badaniach archeologicznych przeprowadzonych przez autorkę u schyłku XX i w początkach XXI wieku.

Autor niniejszej dysertacji w swoich publikacjach w „*Wiadomościach Konserwatorskich*” stara się przedstawić najistotniejsze fakty dotyczące niezbadanego dotąd okresu w architektonicznej historii pałacu w Łobzowie. Publikacja wydana wspólnie z Maksymilianem Szpytem zatytułowana „*Niezbadane losy Pałacu w Łobzowie za czasów Jana III Sobieskiego. Próba komputerowej rekonstrukcji na podstawie analizy historii pałacu od 1655 roku do połowy XIX wieku*” stanowi swego rodzaju wstęp do dalszych badań nad wyglądem owej rezydencji w czasach Jana Sobieskiego. Artykuł zatytułowany „*W poszukiwaniu architektonicznego stylu Jana III Sobieskiego*”, ma na celu próbę określenia cech charakterystycznych dla budynków fundowanych przez Jana Sobieskiego, natomiast publikacja wydana wspólnie z Klaudią Stalą zatytułowana „*Pałac królewski w Łobzowie w czasach Jana III Sobieskiego*.”

---

⁴⁷ A. A. Kantarek, J. Gyurkovich, A. Zachariasz, *Królewska rezydencja w Łobzowie we współczesnej strukturze miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2018

⁴⁸ K. Stala, *Results of archeological research in the south – east wing of the so called “Podchorążówka” building (former summer residence in Łobzów)*, *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2018;53:67 – 75;

K. Stala, *The oldest view of the Łobzow castellum of Casimir the Great from 1536/1537*. *Wiadomosci Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2016;46:119-124;

K. Stala, *The royal residence... op. cit.*;

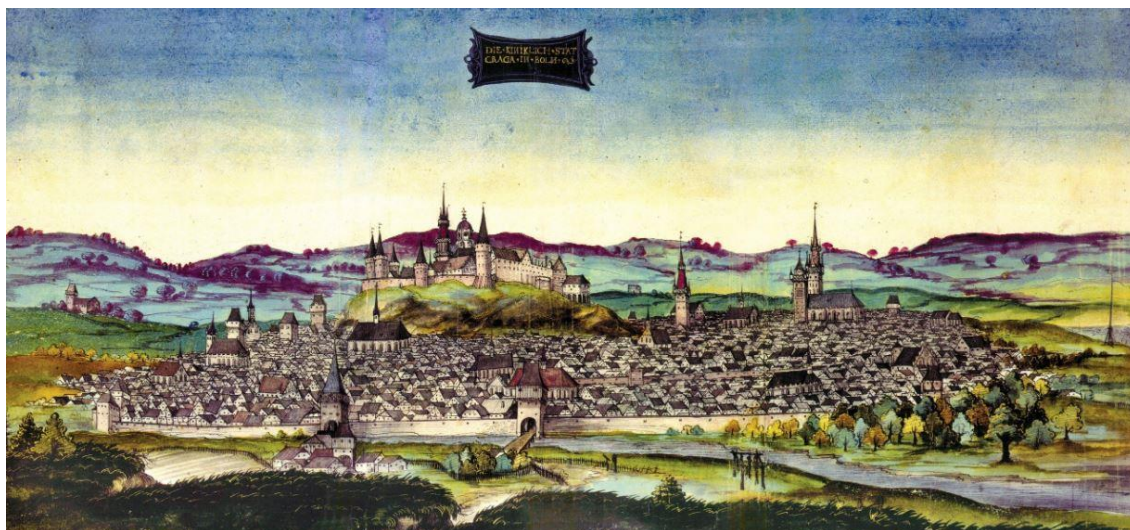
K. Stala, *The royal summer palace in Lobzow in Poland. Conservation and reaserch problems before and after adaptation a historical building to the new function*, SGEM International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts, STEF92 Technology Ltd., Sofia 2018

W poszukiwaniu autora projektu odbudowy rezydencji na podstawie analizy dorobku architektów Piotra Bebera, Tylmana z Gameren i Augustyna Locciego” ma przybliżyć wiedzę na temat formy, w jakiej Sobieski odbudował łobzowski pałac po szwedzkich zniszczeniach poprzez ustalenie, któremu ze swoich najbardziej zaufanych architektów mógł zlecić wykonanie projektu tej odbudowy.⁴⁹

3.2. Analiza materiałów historycznych

3.2.1. Ikonografie

Jedną z pierwszych znanych panoram Krakowa jest odkryta w 1991 roku przez Angelikę Marsch panorama datowana na lata 1536/37. Przedstawia ona Kraków od strony południowej, w widoku rysowanym prawdopodobnie z kopca Krakusa.⁵⁰

Ilustracja 9 Najstarsza znana panorama Krakowa datowana na lata 1536/37, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

Opublikowana w dziele Geografa Brauna i Fransa Hogenberga „*Civitates orbis terrarum*” w 1617 roku panorama Krakowa, wykonana od północnego zachodu, zawiera prawdopodobnie najcenniejsze, najbardziej dokładne i wiarygodne przedstawienie pałacu w Łobzowie, już w jego barokowej formie. Widać na niej pałac

⁴⁹ M. Szpyt, P. Pikulski, *op. cit.*;

P. Pikulski, *In search of the architectonic style of Jan III Sobieski*. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2018;55:35-41;

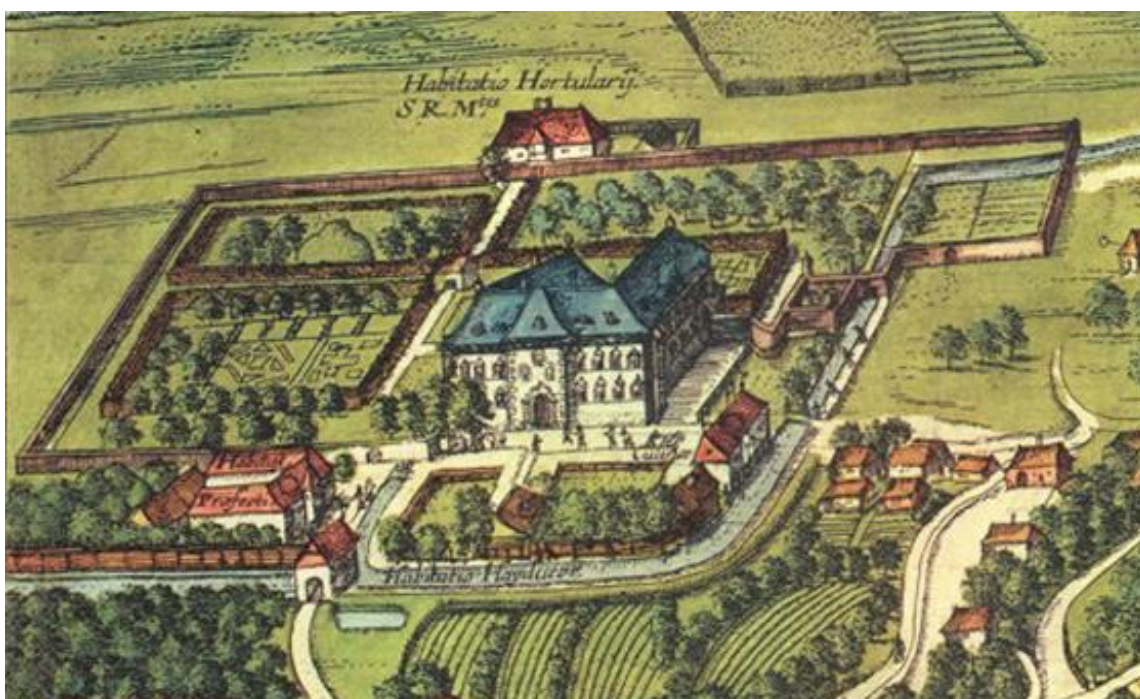
P. Pikulski, K. Stala, *Royal palace in Łobzow in the times of Jan III Sobieski. Search for the author of the reconstruction project of the residence, based on the analysis of the architectonic achievements of Piotr Beber, Thieleman van Gameren and Augustyn Locci*. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2018;54:111-120

⁵⁰ E. Firlet, *Najstarsza panorama Krakowa widok z roku 1536/37 w Bibliotece Uniwersyteckiej w Würzburgu*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 1998, s. 18

prawdopodobnie już po przebudowie Giovanniego Trevano. „*Civitates orbis terrarum*” to dzieło wydane w latach 1572 – 1617 w 6 tomach, zawierające 546 panoram i widoków perspektywicznych miast z całego świata.⁵¹

Ilustracja 10 1617 , Widok Krakowa od północnego zachodu. opublikowana w dziele G. Brauna i F. Hogenberga „*Civitates orbis terrarum*”, źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie

Ilustracja 11 Zbliżenie na pałac w Łobzowie z ilustracji panoramy Krakowa w "*Civitates Orbis Terrarum*", źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie

Wygląd Pałacu w Łobzowie na wspomnianej rycinie pokrywa się w dużej mierze z jego przedstawieniem na innych znanych panoramach Krakowa. Przykładem może tu być widok dawnego Krakowa od strony zachodniej „podług ryciny przez Mateusza Mariana z końcem XVI wieku wydanej”, litografia wykonana w 1860 roku, opublikowana w czasopiśmie „Czas”, będąca niesygnowanym naśladownictwem dzieła Mateusza

⁵¹ <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/31482?tab=1>, stan na dzień 23.11.2018

Meriana z 1619 roku⁵² i zarazem jednym z ważniejszych źródeł ikonograficznych dotyczących łobzowskiej rezydencji.

Ilustracja 12 "Widok dawnego Krakowa od strony zachodniej podług ryciny przez Mateusza Meriana i Korneliusza Visschera de Jonge z końcem XVI wieku wydanej, litografia z 1860 roku" wydana w czasopiśmie „Czas”, , źródło: „Czas”. 1860, nr 69 (23 III), (red. Ksawery Masłowski), Drukarnia „Czasu”, Kraków 1860 (obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie)

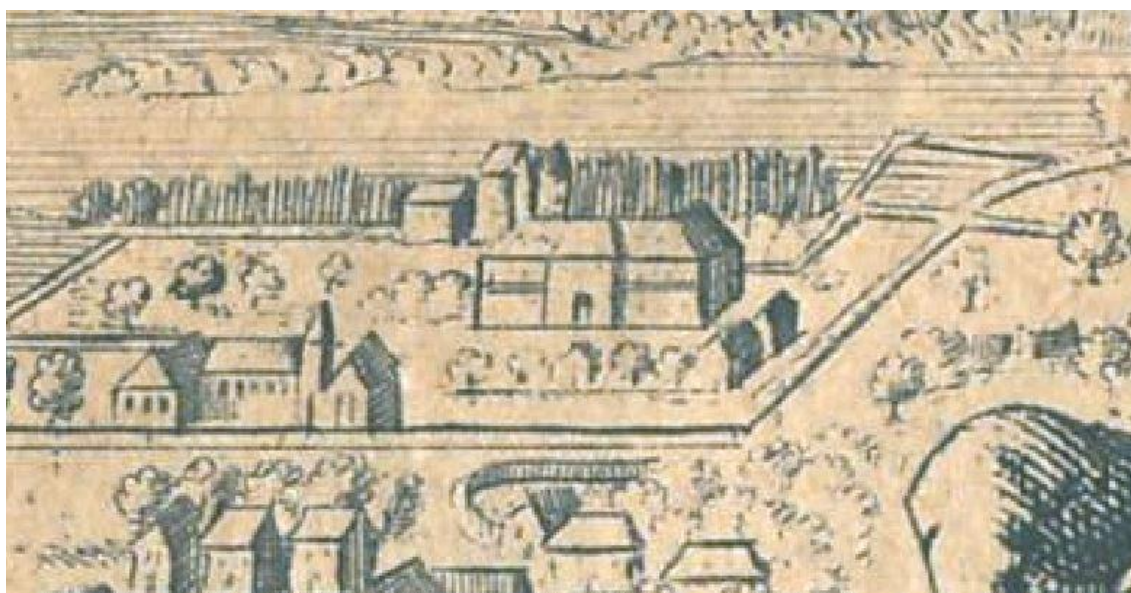
Ilustracja 13 Zbliżenie na Pałac w Łobzowie "Widok dawnego Krakowa od strony zachodniej podług ryciny przez Mateusza Meriana i Korneliusza Visschera de Jonge z końcem XVI wieku wydanej", litografia z 1860 roku wydana w czasopiśmie „Czas”, źródło: „Czas”. 1860, nr 69 (23 III), (red. Ksawery Masłowski), Drukarnia „Czasu”, Kraków 1860 (obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie)

Niezwykle interesująca wydaje się być panorama Krakowa datowana na lata 1683 – 1718, wykonana przez Petera Schenke, nadwornego rytownika Augusta Mocnego. Datowanie tej panoramy mogłoby wskazywać na to, że powstała w okresie, gdy pałac w Łobzowie został odbudowany przez Jana III Sobieskiego.

⁵² Oryginalna panorama, której domniemanym autorem jest Matthaus Merian, wydana została w *Neuwe Archontologia Cosmica, Das ist Beschreibung aller Käyserthumben Königreichen und Republicken der gantzen Welt [...], verfasst durch Johann Ludwig Gottfried. Mit [...] Landt-Taffeln [...] gezieret und verlegt von Matthaео Merian* autorstwa Pierra d'Avity, Franckfurt am Mayn 1638. Obecnie w zbiorach Biblioteki Narodowej

Ilustracja 14 Lata 1683-1718 , XVII - lub XVIII - wieczna panorama Krakowa, autorstwa Petera Schenka, holenderskiego grafika, nadwornego medaliera i rytownika Augusta Mocnego, źródło: Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona

Ilustracja 15 Zbliżenie na pałac w Łobzowie z ilustracji Petera Schenke, źródło: Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona

Po roku 1655 następuje swego rodzaju widoczny zastój w przedstawianiu pałacu w Łobzowie na ikonografiach, a to właśnie ten okres jest najbardziej interesujący z punktu widzenia tematu podjętych w niniejszej pracy rozważań. O ile zatem całkiem wiarygodne określenie tego, jak mógł wyglądać pałac po przebudowie Wazów nie jest skomplikowane ze względu na stosunkowo dobrze i zarazem licznie zachowane źródła historyczne, o tyle określenie tego, jaki kształt mógł przybrać po odbudowie ze szwedzkich zniszczeń wymaga bardzo szczegółowej analizy niewielkiej ilości dostępnych materiałów dokumentacyjnych.

Stąd powstała idea zestawienia i chronologicznego uporządkowania wizerunków pałacu w Łobzowie na znanych dotąd panoramach Krakowa oraz ich porównanie w celu ustalenia wspólnych elementów wizerunku rezydencji, prześledzenia zmian w bryle budynku, a także uchwycenia wszelkich ewolucji architektonicznych, zmierzających w kierunku analizowanego okresu historycznego.

1617, Widok Krakowa od północnego zachodu. Opublikowana w dziele G. Brauna i F. Hogenberga "Civitates orbis terrarum"
źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie

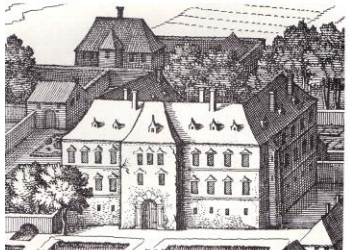
1690, Panorama Krakowa Frederica de Witta
źródło: fotopolska.eu (zbiory prywatne)

"Widok dawnego Krakowa od strony zachodniej podług ryciny przez Mateusza Meriana z końcem XVI wieku wydanej" opublikowany w czasopiśmie "Czas" w 1860 roku
źródło: Muzeum Narodowe w Krakowie

1692, Widok Krakowa wykonany przez Pierra Alexandra Aveline, Paris, 1692
źródło: fotopolska.eu (zbiory prywatne)

1640, Panorama Krakowa Matthäusa Meriana Starszego
źródło: zbiory Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa

XVII wiek, Panorama Krakowa, autor nieznany,
źródło: fotopolska.eu (zbiory prywatne)

1659, Panorama Krakowa autorstwa Andreea Cellarius
źródło: Biblioteka Narodowa

Lata 1683-1718, XVII- lub XVIII-wieczna panorama Krakowa, autorstwa Petera Schenke, holenderskiego grafika, nadwornego medaliera i rytownika Augusta Mocnego.
źródło: Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona

Ilustracja 16 Porównanie wizerunku pałacu w Łobzowie na znanych panoramach Krakowa, autor: Piotr Pikulski

Wiek XIX to okres, w którym ponownie pojawia się materiał ilustracyjny dotyczący Łobzowa, tym razem mający jednak charakter romantycznych impresji na temat zachowanej ruiny pałacu. Na początku tego wieku znany rysownik Zygmunt Vogel wykonał ryciny będące pierwszą od ponad stu lat znaną wzmianką ikonograficzną dotyczącą rezydencji królewskiej w Łobzowie. Vogel był znanym i cenionym artystą wśród współczesnych mu elit i nadwornym rysownikiem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Cechował go wybitny talent rysowniczy, a jego dzieła charakteryzowała niezwykła dbałość o detale. Na polecenie króla wykonywał szkice oraz akwarele wielu znamienitych obiektów architektonicznych w całej Polsce, między

innymi gotyckiej architektury Gdańska czy warszawskich Łazienek.⁵³ Jego rysunki są dziś uważane za doskonałe i wiarygodne źródło wiedzy na temat architektury tamtego okresu. Vogel jest autorem szkiców do dwóch znanych rycin Łobzowa z przełomu XVIII i XIX wieku. Pierwsza z nich przedstawia widok pałacu od strony wschodniej, z przeciwległego brzegu Młynówki, druga natomiast jest wykonana z dawnego dziedzińca arkadowego. Widać tutaj charakterystyczne podwyższenie fragmentu muru skrzydła wschodniego, będące prawdopodobnie pozostałością po wieży fortalicium Kazimierza Wielkiego o której wspomina umowa pomiędzy Santi Guccim a Stefanem Batorym. Niestety, jak potwierdzają źródła, widok na wschodnie skrzydło był jedynie szkicowany przez Vogela, natomiast autorem sztychu był Jan Zachariasz Frey.⁵⁴

Ilustracja 17 widok pałacu w Łobzowie od strony wschodniej, źródło : Biblioteka narodowa

Ilustracja 18 widok ruin pałacu od strony dziedzińca, wykonany przez Z. Vogela ok. 1799 roku, źródło: [mnw.art.pl \(http://www.kolekcjonerzy.mnw.art.pl/sucha/foto/ryspol2299.jpg\)](http://www.kolekcjonerzy.mnw.art.pl/sucha/foto/ryspol2299.jpg), stan na dzień 16. 11. 2018)

⁵³ K. Sroczyńska, *Zygmunt Vogel. Rysownik gabinetowy Stanisława Augusta*, Ossolineum, Wrocław 1969

⁵⁴ Z. Vogel, *Zbiór widoków sławniejszych pamiątek narodowych, jako to: zwalisk zamków, świątyń, nadgrobków, starożytnych budowli i miejsc pamiętnych w Polsce przez Zygmunta Vogel z natury rys. a przez Jana Frey sztychowany*, Warszawskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk przypisany, Warszawa 1806

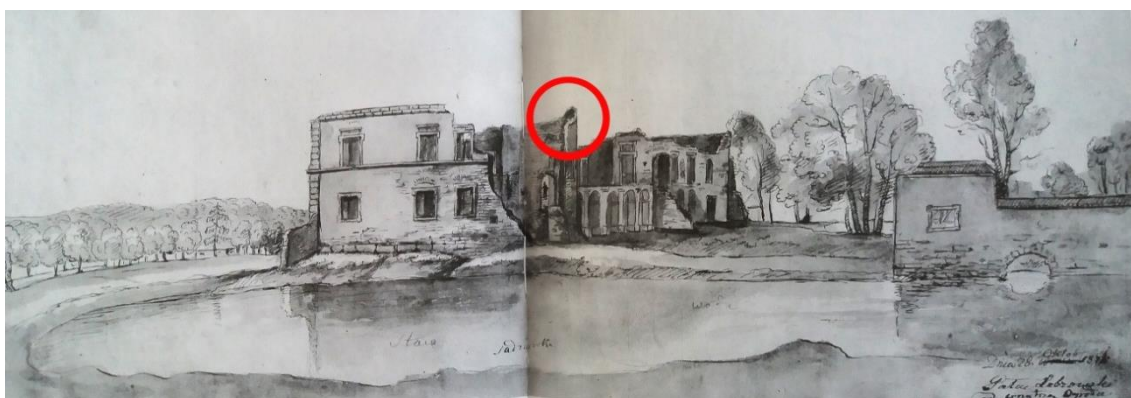

Ilustracja 19 Widok pałacu w Łobzowie od strony frontowej, wykonany przez Józefa Brodowskiego 16 sierpnia 1818 roku, źródło: Stanisława Opalińska „Józef Brodowski malarz i rysownik starego Krakowa” , Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2003

Ruiny pałacu z początku XIX wieku przedstawił w dwóch szkicach, od frontu oraz od wschodu, Józef Brodowski starszy.

Na pierwszym planie widać tutaj drogę dojazdową, po lewej, za kamiennym murem widać ogród z dość starym drzewostanem. Na osi, w sieni przejazdowej widać rustykalny portal, w kluczu tegoż portalu widoczny był prawdopodobnie herb królewski z koroną. Naroża pałacu i ryzalitu środkowego są również pokryte rustyką. Technika rysunku to piórko na szkicu ołówkiem.⁵⁵

Poniżej przedstawiono drugi ze szkiców Brodowskiego, wykonany z podobnego ujęcia do ryciny Vogela. W tym przypadku, podobnie jak na Rycinie Freya i Vogela, również widoczne jest charakterystyczne podwyższenie muru w części wschodniej, przy klatce schodowej, czyli tam gdzie najprawdopodobniej zlokalizowana była wieża Fortalicium Kazimierza Wielkiego.

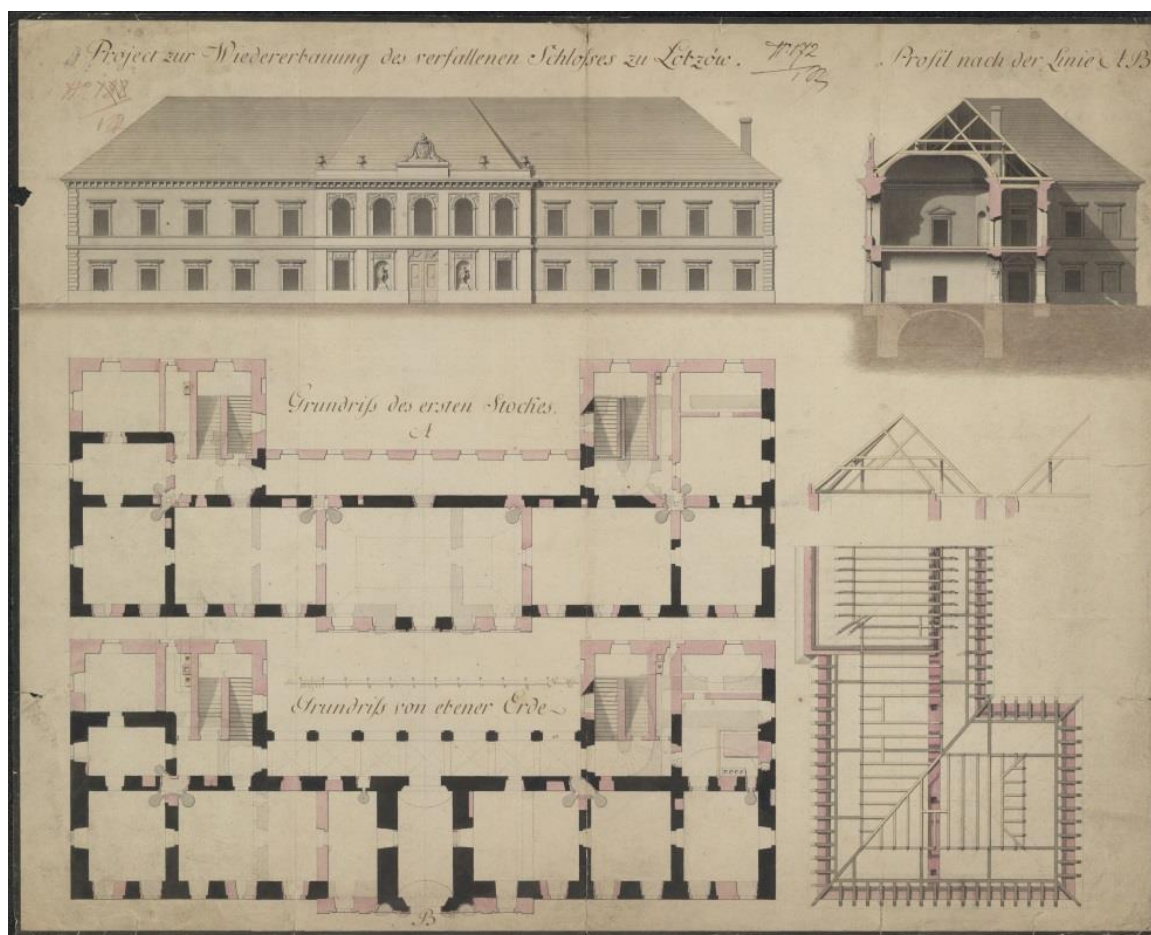
Ilustracja 20 Widok pałacu w Łobzowie od strony wschodniej, wykonany przez Józefa Brodowskiego 16 sierpnia 1818 roku, źródło: Stanisława Opalińska „Józef Brodowski malarz i rysownik starego Krakowa” , Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2003 – na czerwono zaznaczono charakterystyczne podwyższenie muru widoczne również na rycinie Vogela, mogące być pozostałością po wieży fortalicium.

⁵⁵ S. Opalińska, *Józef Brodowski, malarz i rysownik starego Krakowa*, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 2003, s. 201 - 205

3.2.2. Inwentarze.

Pierwszym znanym inwentarzem Pałacu w Łobzowie jest *Inwentarz oddania zamku i folwarku łobzowskiego roku 1595 dnia 1 augusti*.⁵⁶, wykonany na podstawie umowy zawartej pomiędzy Stefanem Batorym a architektem Santi Guccim. Inwentarz ten przedstawia dokładny opis stanu pałacu wraz z planami jego przebudowy. Jest to dokument o dużym znaczeniu dla rozpoznania zabudowy pałacowej z czasów batoriańskich oraz wcześniejszych.

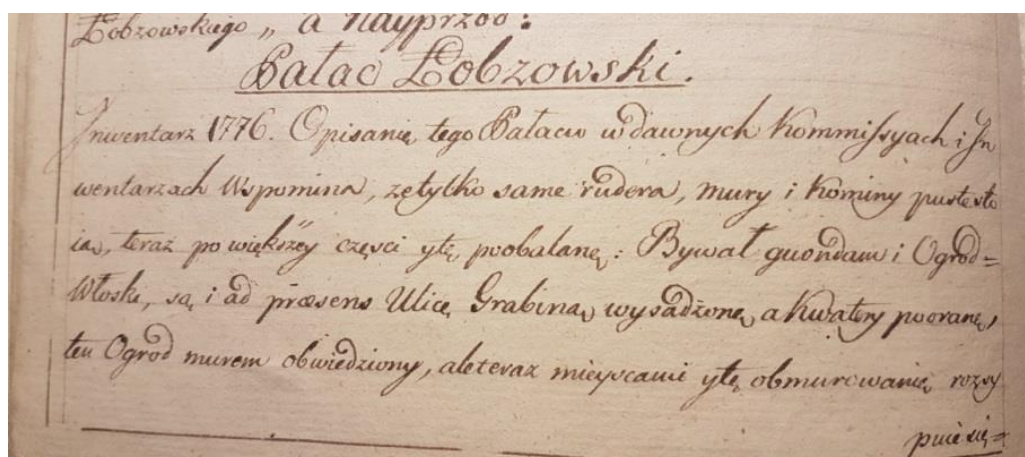
Kolejny znany Inwentarz pałacu pochodzi z pierwszej połowy XIX wieku i pokazuje go już w stanie ruiny. Został on sporządzony przez Austriaków po przejęciu go od Akademii Krakowskiej w pierwszej połowie XIX wieku. Widać na nim zaznaczone istniejące ruiny wraz z naniesionym na nie projektem późniejszej przebudowy.

Ilustracja 21 Inwentaryzacja ruin Pałacu w Łobzowie wraz z projektem przebudowy, prawdopodobnie początek lat dwudziestych XIX wieku, źródło: Archiwum Wojskowe w Krakowie.

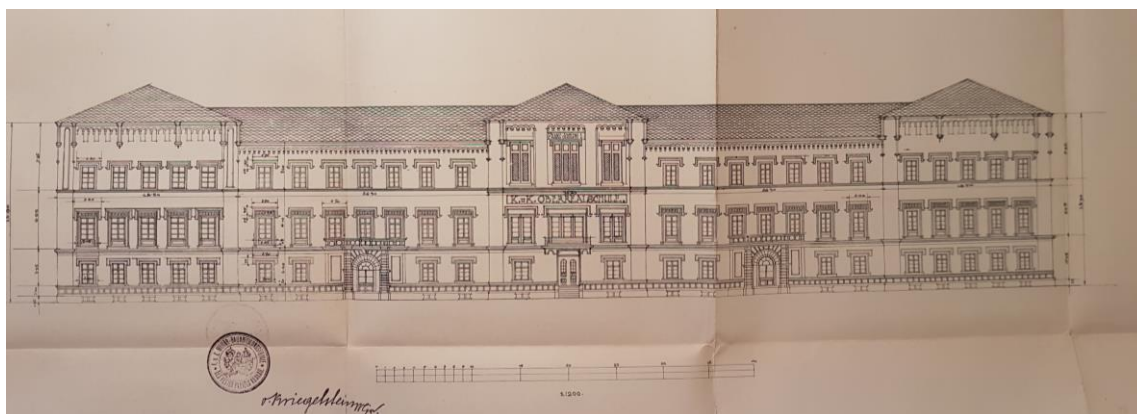
⁵⁶ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Lustracje i Rewizje. N. 65. Magna Procuratio Arcis Cracoviensis seu Oeconomia Wielkorządowa. Folio 99 – 115; A. Fischinger, *Santi Gucci, architekt i rzeźbiarz królewski XVI wieku*, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków, Kraków 1969, s. 142-143

W krakowskim Archiwum Narodowym można znaleźć informację o inwentarzu folwarku Łobzów z 1787 roku w której zawarto również informację o samym pałacu. Jest to niestety informacja szczątkowa, odnosząca się do poprzedniego inwentarza, z 1776 roku, której niestety nie udało się odnaleźć. Z opisu wynika jedynie że w latach tych pałac był już ruiną, bez dachu i stropów, z zawalonymi ścianami i sterczącymi tylko gdzieś kominami.

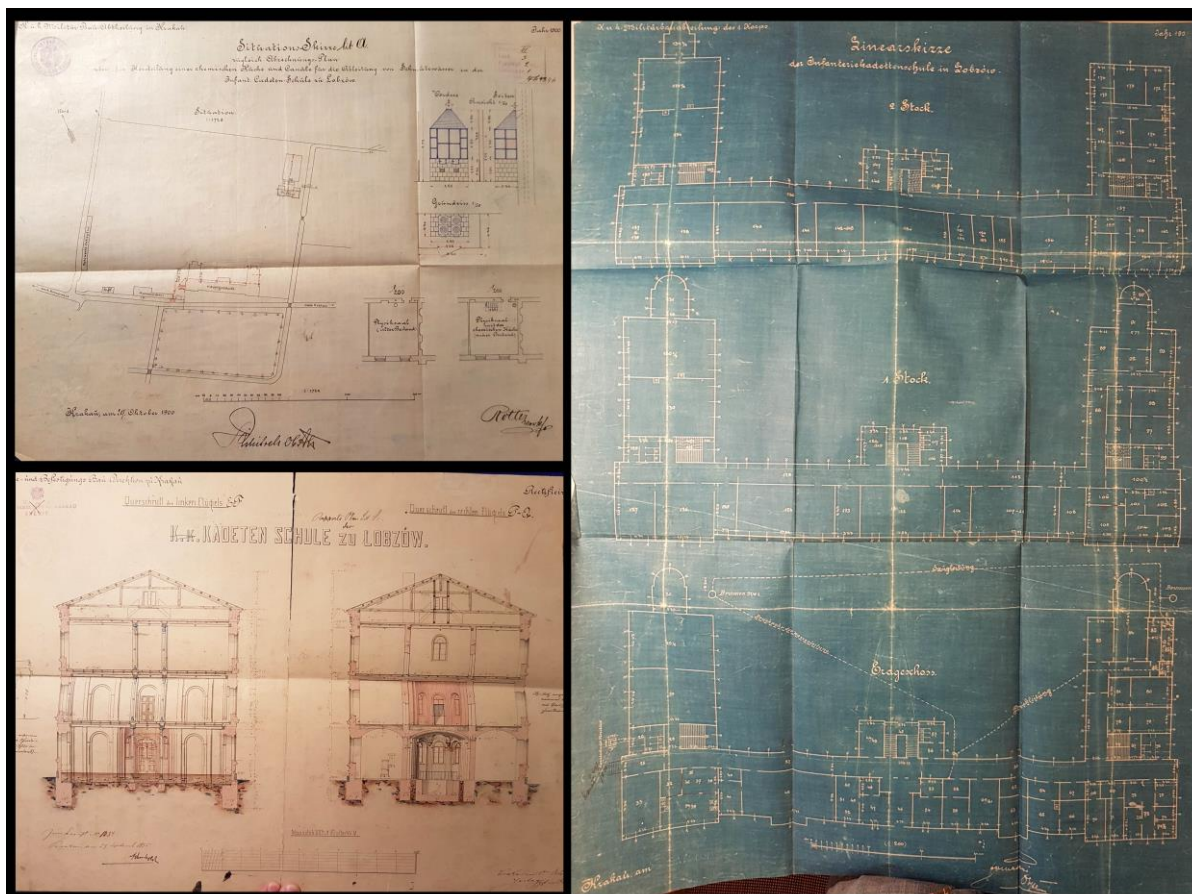

Ilustracja 22 Fragment z Inwentarza Folwarku Łobzów, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie, Folwark Łobzów -własność Akademii Krakowskiej, dzierżawa, wypisy z ksiąg gruntowych, pogłówne i podymne 1640-1866 (sygn. GmP V/1-3)

W centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie, wśród akt dotyczących Dowództwa Okręgu Korpusu V Kraków znajdują się dokumenty dotyczące pałacu w Łobzowie. Mowa tutaj o inwentaryzacjach, projektach przebudowy, rzutach poszczególnych kondygnacji w różnych okresach przekształcania obiektu w Szkołę Kadetów czy planach zagospodarowania terenu całego dawnego folwarku Łobzów z uwzględnieniem nowo projektowanych budynków niezbędnych dla szkolenia żołnierzy.

Ilustracja 23 Elewacja frontowa pałacu po przebudowie na szkołę podchorążych w drugiej połowie XIX wieku, źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie

Ilustracja 24 Niektóre z dokumentów dotyczących pałacu w Łobzowie z pierwszej połowy XIX wieku znajdujące się w zasobach Centralnego Archiwum Wojskowego. Ich szersze omówienie znajduje się w rozdziale przeznaczonym analizie bryły pałacu z XIX wieku.

3.2.3. Materiały kartograficzne.

Niezwykle cennym źródłem wiedzy na temat stanu zachowania pałacu w Łobzowie z okresu Jana III Sobieskiego są również sporządzane na coraz większą skalę w drugiej połowie XVII wieku i na początku XVIII wieku plany i mapy Krakowa. Wiele z nich powstawało na zlecenie władz austriackich w celu udokumentowania ziem, które w wyniku rozbiorów weszły w ich posiadanie.

Plan sytuacyjny okolic Krakowa (po Witkowice od północy, Bronowice od zachodu, Bielany od południowego zachodu, Krzemionki od południowego wschodu oraz od wschodu po Mogiłę) z roku 1700, wg kopii z XIX w., przedstawia ówczesny stan własnościowy gruntów. W sieci wodnej Wisła w obu korytach, Rudawa z Młynówką Królewską, Prądnik, Sudół, ujście Wilgi oraz stawy Żabikruk i Królewski pod Wawelem, co wyraźnie wskazuje, że plan miał przedstawiać przede wszystkim główne ciek wodne oraz ciągi komunikacyjne takie jak m.in. gościńce Olkuski, Wielkopolski, Warszawski oraz drogi na Mogiłę, do Wieliczki, Kalwarii i Tyńca - z mostami i przeprawami. Obszary

intensywnej zabudowy miejskiej zakreślono schematycznie, w ich granicach: Kraków i Kazimierz w obrębie murów.⁵⁷ Pałac w Łobzowie również jest tutaj zaznaczony w sposób schematyczny, jednak zaznaczenie go czerwonym obrysem sugeruje jego istotną wówczas rangę na tle innych krakowskich obiektów historycznych.

Ilustracja 25 Zbliżenie na Łobzów z planu Krakowa z 1700 roku, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie

Ilustracja 26 Plan Krakowa z 1700 roku, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie

Plan zatytułowany "Wymiar geometryczny Miasta Krakowa z przyległościami dopełniony w roku 1783 przez Józefa Kromera Geometrę Przysięgłego, kopiowany zaś w roku 1792 w tym egzemplarzu przez Józefa Czecha JKMCi Przysięgłego" to bogato ozdobiona kopia planu wykonanego na zlecenie królewskiej Komisji Dobrego Porządku (Boni Ordinis), jako podkład do realizacji zadań podźwignięcia Krakowa z upadku

⁵⁷ http://www.krakow.pl/nasze_miasto/1481,artykul,widoki_krakowa.html, stan na dzień 28.11.2018

i wprowadzenia w nim ładu. Obejmuje obszary od Woli Justowskiej na zachodzie, po Dąbie na wschodzie oraz Górki i Toń na północy po Krzemionki na południu.⁵⁸

Na szczególną uwagę zasługuje tutaj fakt przedstawienia na Planie Łobzowa jako budynku w kształcie litery „L”, z częścią południową i kawałkiem skrzydła wschodniego, całkowicie natomiast pozbawionego skrzydła zachodniego oraz północnego dziedzińca arkadowego.

Ilustracja 27 *Wymiar geometryczny miasta Krakowa, 1783 r. (w kopii z 1792 r.), Marcin Józef Kromer (autor kopii Józef Czech), fragment przedstawiający zblizenie na Pałac w Łobzowie. Wyraźnie widać tutaj budynek pozbawiony skrzydła zachodniego z zachowanym jedynie fragmentem skrzydła wschodniego oraz z całkowicie zniszczonym skrzydłem północnym, źródło: AP Kraków, Zb. Kart., II-18*

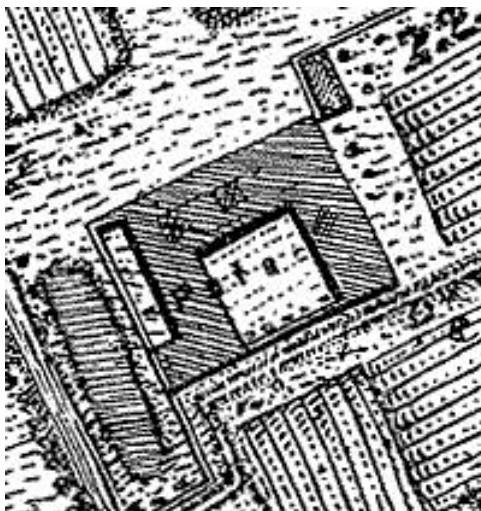
Plan Kołłątajowski, a dokładniej "Planta miasta Krakowa z przedmieściami roku MDCCCLXXXV zrobiona", jest opracowanym z wielką dokładnością w skali 1:3000 planem miasta Krakowa wraz z przedmieściami. Wykonany na zlecenie rektora Akademii Krakowskiej Hugona Kołłątaja pomiędzy 1783, a 1785 rokiem.⁵⁹

⁵⁸ Archiwum Narodowe w Krakowie, dokumentacja kartograficzna, sygnatura 85, sygnatura dawna: Zb. Kart. II/7c, Zb. Kart. II 18

⁵⁹ Rocznik Krakowski. T. 48 (1977), *Plan Kołłątajowski źródłem informacji o Krakowie*, (praca zb.), (red. K. Estreicher), Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1997, s. 21 - 23

Zgodnie z analizą widocznej na planie miary, podanej w stopie krakowskiej która odpowiada 29,8 cm., obliczyć można szerokość elewacji frontowej pałacu na 40,5 m., natomiast elewacji bocznych na 34,2 m.

Zastanawiające jest pokazanie na planie obrysu budynku z bardzo wyraźnie zarysowanymi bocznymi skrzydłami, podczas gdy na wykonanych około 20 lat później

Ilustracja 28 Fragment Planu Kofłatajowskiego pokazujący kształt zabudowy pałacu, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

pierwszych rycinach Vogela widać wyraźnie znaczny stopień zniszczenia obu skrzydeł. Na planie nie jest jednak z kolei widoczna część północna budynku, z dawną galerią arkadową. Można przyjąć, że widoczny na planie budynek jest efektem częściowej odbudowy Sobieskiego, połączonej z jego jednoczesną, częściową rozbiórką właśnie od strony północnej. Pokazanie na mapie tak dużych fragmentów skrzydeł bocznych nie pokrywa się jednak z pozostałymi mapami z tamtego okresu, każąc

poddać pod wątpliwość, czy przedstawiony na planie obrys budynku odpowiadał stanowi faktycznemu, czy był to jedynie zarys dawnej jego formy.

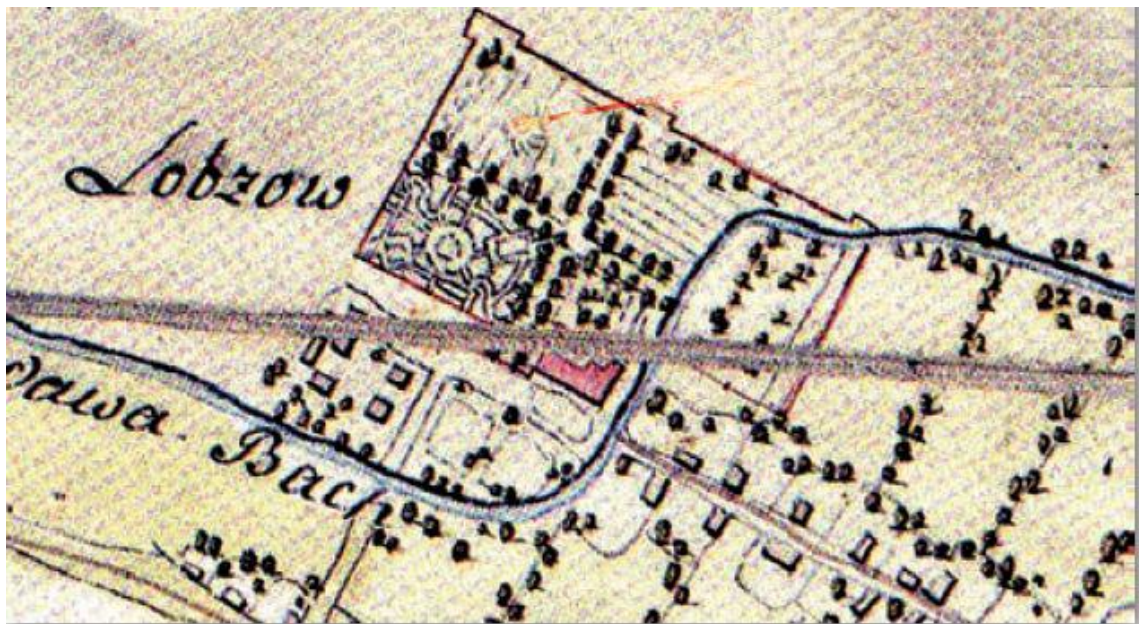
Plan sytuacyjny miasta Krakowa (Situations Plan Stadt – Krakau) został przygotowany przez Prusaków w czerwcu 1794 r po zajęciu przez nich Krakowa po upadku Powstania Kościuszkowskiego. Strategiczne przeznaczenie planu spowodowało, że rzeźba terenu, sieć wodna i pozamiejska sieć komunikacyjna zostały przedstawione bardzo dokładnie. Podobnie rozplanowanie miast (Kraków "A" z Wawelem "B", Kazimierz "D" z Kazimierzem żydowskim "E" i utworzone jako miasto w 1784 r. Podgórze "F") oraz przedmieść (Stradom "C", Piaski "G", Kleparz "H", Wesoła "I"). Zaznaczono także Czarną Wieś, Nową Wieś, Krowodrzę, Łobzów, Grzegórzki, Dąbie, Olszę, Prądnik, Przegorzały, Zwierzyniec, Wolę Justowską, Liszki, Pychowice, Rybaki i Ludwinów (często pod zniekształconymi nazwami). Od północnego – wschodu zaznaczono przebieg fortyfikacji kościuszkowskich "K" – szaniców typu kleszczowego usypanych tuż przed zajęciem miasta przez Prusaków. Przekształciły one miasto w połowę twierdzą - obóz

warowny. Przetrwały blisko 60 lat, stając się kanwą obwarowań zarówno Wolnego Miasta Krakowa, jak też pierwszej twierdzy austriackiej.⁶⁰

Na planie tym pałac łobzowski również widoczny jest jako budynek o formie niesymetrycznego rzutu, z większą zachowaną częścią skrzydła wschodniego, natomiast niemal całkowicie pozbawioną skrzydła zachodniego.

Ilustracja 29 Plan der Stadt Krakau z 1794 roku, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

Ilustracja 30 Plan der Stadt Krakau z 1794 roku - fragment pokazujący pałac w Łobzowie, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

⁶⁰ Atlas Historyczny Miast Polskich – Kraków tom V Małopolska, zeszyt 1, (praca zb.), (red. Z. Noga), Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1993, s. 56

W latach 1779 – 1783 sporządzona została mapa Królestwa Galicji i Lodomerii, tzw. mapa Miega. Była ona wielkim osiągnięciem w dziedzinie opracowań kartograficznych Rzeczypospolitej, zarówno ze względu na zastosowane metody wstępnej triangulacji i pomiarów w terenie, wielką skalę, duży obszar kartowanego terenu, jak i ze względu na ogromny zasób przekazanych treści oraz stosunkowo dużą precyzję. Mapa rejestruje stan tych ziem na progu epoki rozbiorowej, już pod rządami obcego mocarstwa, lecz jeszcze przed głębokimi przemianami gospodarczymi i społecznymi, które przekształciły krajobraz staropolski i zatępiły jego cechy. Mapa ta ma zatem bardzo dużą przydatność do badań historycznych.

Pałac w Łobzowie jest na niej przedstawiony jako budynek bez skrzydeł bocznych, który całkowicie zatracił już swoją zamkniętą, dziedzińcowa formę.⁶¹

Ilustracja 31 Fragment mapy Miego obrazujący pałac w Łobzowie ok 1780 roku. Na planie widać wyraźnie, że do tych czasów zachowała się w całości jedynie południowa część budynku, źródło: mapire.eu

3.2.4. Teksty archiwalne i historyczne

Maciej z Miechowa, zwany Miechowitą, podał pierwszą znaną wzmiankę o pałacu w Łobzowie. Znaleźć ją można w wydanej w 1519 roku Kronice Polskiej *Chronica Polonorum* na stronie 240. Jej treść brzmi: *Lobzow castrum erigitur Anno domini 1357 turrim & mansiunculas rex Kazimirus in villagio Lobzow iuxta Craccovia ad accidente*

⁶¹ Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779-1783: faksymilia arkuszy 31-52. T. 2, cz. B, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej (Kraków), red. W. Bukowski, Z. Noga, B. Dybaś, Kraków 2013, s. 20 - 28

construxit..., co można przetłumaczyć: „Roku pańskiego 1357 wieżę i komnaty król Kazimierz we wsi Łobzów pod Krakowem od zachodu postawił...”.⁶²

Umowa pomiędzy architektem królewskim Santi Guccim a Stefanem Batorym na przebudowę pozostałości po fortalicium Kazimierza Wielkiego w rezydencję królewską dostarcza wielu cennych informacji na temat ówczesnego wyglądu obiektu (poniżej tekst umowy, zachowano oryginalną pisownię):

„Stephan z Bożey lasky Kroi Polskie y wielkie Xiąże litewskie Ruskie Prusskie Mazowieczkie Zmudzkie ect. y Siedmy Groczie. Oznyamuyemi thym listem naszeni komu tho wiedzicz naliezi, Iześmy zmuwily Santego Guccio Sluge naszeo, którey sie podyął swoią materią w łobzowie Nowey Dom Sfondamentu vedlie wizerąką y miary w niem naznaczoney zmurowacz, w którym mabicz siedm Gmachów Naspodku miedzi ktoremi mają bicz cztery zaskliepione, A drugą siedm Gmachów natichze Nawieschu. W spodniech Gmachów stuardego kamienia odrzwy y okna y wierschnie Gmachi spinczomskieo kamienia ozdobione vistawiez ma. A scziti skamienia powierschu sczitol wedlie wizerąką zobudwą stron vistawiez ma. Także komini y Fusy do pieczow wedlie wizeronką kamienne zrobicz ma, A od thego domu zobu stron mury na franibugach sgankami zaskliepistemi nazui 6 wedlie miari vinie się powinien y z obu stron Ganków okna kamienne vedlie proporcziey vistawicz ma, w ktorich murach wobu stronach mają bicz wrotha wszakże od prziazdu mienkhszi wrotha ozdobione vedlug wizerąką zalkierzykiem s kamienia pinczowskieo wstawicz ma ktoremy Gankami ma bicz chodzenie slego noueo Domu z obu rogów do starey wieże vedlug wizerąką Do ktorey starey wieże ma fundamenti opatrzicz y nowe Filiari dlya umocnienia zmurowacz także y ganek w ktorey to więzi powinien piwnicze zaskliepicz y scziane dla chodzenia do piwnicz zmurowacz. A nad themy piwniczamy y w ganku wedlie wizerąką Gmachi Królewskie wistawicz y ozdobicz.

Takze i nad themy Gmachamy Salie okamy y odrzwiamy thim xtaltem yako w nowem Domu ozdobicz schodki kamienne zbaliasami tak dothey salie zdwora poczowszy yako y drugiey schod w nowem Dornie vistawicz powinien. Do spodniech Gmachom y tilnich wierschniech Gmachom y Ganków szczegli pawiment polozicz mi A do wierschniech Gmachów Kamienne płazi, którą wszitke robothe okrom Dachy ktorey yescze nieiest

---

⁶² M. Miechowita, *Chronica Polonorum*, wydawca Hieronim Wietor, Kraków 1521, s. 240

zmowionej Anigo za pieniądze robocze powinien podążyć do s. Barthłomieja
w przystępny sposób wistawicz i zrobioną potinkowawsy oddać. Do której
roboty niema miecz omieszkania cziesielskiej roboty tak położenia pientra i dachu
dla łącznie potem zmouienia przikriczia. Drzewo i zeliaz na Ankri i na kraty do
sklepow dodawacz wedle potrzeby naszym kostem rozkazamy. Za którą wszystkie
Robothe materia i Groszkamienie i postupilissmi mu przy jurgielczie lego dorocznem
Czterech stu zlothich. Na której od nas osobnej list ma sescztisziency i sto zlothich,
które z yurgieltem zlonczimszi czyni sescztisziency i piędzset zlothich które iemu
będą za osobnym listem naszym zebiszcie robocze omieszkanie niedzialo zaplaczone
ex nunc dwatiszicza zlotich. A drucie dwatiszicza zlotich na Dzień Nowego łaatha
blisko prziszley A pultora tiszicza zlothich na s. Woyciech. A ostatek Tiszicz zlothich
na dzień S. Jana. A wedle brania pieniedzey ma robothie wistawicz zebi zate somme
pieniedzey doszicz uczinil yakoszie podął. Działosie w Niepolomiczach. dnia ósmego
Miesiacza lipcza. Roku Bozeo MODOLXXX Piątheo
Panowania Naszego Dziesiątego.”⁶³

Wspomniany w rozdziale poświęconym inwentarzom „Inwentarz oddania Zamku i
Folwarku Łobzowskiego roku 1595 dnia I Augusti” zawiera dokładny opis pałacu już po
pierwszych przebudowach Zygmunta III. Poniżej przedstawiono jego fragment, z
zachowaniem oryginalnej pisowni:

„Zamek królewski murowany, za króla Jego Mci ŚW. pamięci Stefana w roku 1586
restaurowany i kamienica jedna z fundamentów nowo zmurowana przykryta, zawarta i
ochędżona. Druga także kamienica stara, reformowana, ochędżona. Potym za króla
Jego Mci Zygmunta Trzeciego w roku 1594 teje kamienicy niemała część
przymurowana i zawarta. Naprzód do zamku wchodząc. Nad bramą wielką i
przedniejszą, do której mjazd od sadzawek, insignia troje koronne wybite na kamieniu
subtelnie i zupełnie bez naruszenia, wszystkie w czerwonych polach koronkami
ozdobione.(...) Wieżyczka nad tą bramą proportionis quadriangularis blachą białą w
połowicy większej pobita, a u brzegów dachówką, wietrznik pozłocisty cały z herbem
koronnym Orłem, gałka mosiądzowa też pozłocista. Pierwszej części zamku tego
kamienica stara, która po prawej ręce na wejściu od sadzawek w dziedziniec ku

⁶³ Archiwum Skarbowe. Księga Rekognicjonarjuszów. Dz. IV. Lit. G. G. N. 199.

wschodu słońca jest postanowiona. Pałace i gmachy rozmaite spisane.(...) Naprzód wschód w boku Piwnice, którym do gmachów górnych chodzą, drzwi do niego na Zawiasach. Przed tym wschodem okno z kratą żelazną w murze. Stopniów całych kamiennych czternaście w tym wschodzie, którym naprzód do sionki chodzą, gdyż się od niej gmachy poczynają. (...). Z tej izby gmach nowo przybudowany, do którego z tej izby drzwi lipowe wyjęte, a do tego gmachu wprowadzone. (...)

Ganki dwa murowane w tymże zamku, którymi jest chodzenie na wszystkie strony do gmachów. Pierwszy ganek poczynają się z pierwszej części gmachów wyżej mianowanych, od wschodu słońca postawionych, okien trzynaście z błonami szklanymi całymi weneckimi, sześciokątne w ołów sadzonymi, z nich dwie większe, które są nad bramą pierwszą, w każdym po czterech kwadratach, w dolnym tylko szyb wielkich weneckich cztery. Stopniów kamiennych nad tą bramą osiem, koniec tego ganku idzie pięć stopniów kamiennych aż do izby pierwszej w drugiej części zamku tego opisanego, gdzie z tegoż ganku drzwi na zawiasach. Wtóry ganek poczynają się z tejże izby, która zaś przysła do sieni najpierwszej górnej w części drugiej gmachów.

Dolne gmachy w tejże drugiej części zamku poczynają się z sieni. Naprzód pod wschodem izba wielka, drzwi na zawiasach, okien cztery z błonami szklanymi, szyby prostego szkła okrągłe, szyb wielkich weneckich w tych błonach osiem, w spodnich kwadratach kraty żelazne puklowane przy murze cztery do tychże okien. Piec żółty na poły lazuru, fundamencie ceglany. Stół jeden sosnowy, zydlów dwa, ławek przy ścianie dwie. Sklep z kominem, z tejże izby drzwi na zawiasach, okien dwie, błony do nich szkła prostego, szyb okrągłych, kraty żelazne mięszce w węgarach kamiennych wprowadzone. Stół długi sosnowy jeden, Druga izba przeciwko tejże, drzwi na zawiasach, okien pięć, do nich błony szklane całe, w nich szyb weneckich wielkich dziesięć, kraty żelazne mięszce w kamienne węgary wprowadzone. Piec żółty z lazurem, cały na fundamencie ceglany, Stół długi. Sklep z tej izby z kominem, drzwi zielone na zawiasach — a oknem dwie, błony do nich szkła prostego, szyb okrągłych — krata żelazna mięszca w murze. Stół jeden. Trzeci sklep podle tejże izby, drzwi żelazne wszystkie malowane czerwono okno jedno z błoną szkła prostego, krata do niego [z]żelaza mięszczego w kamienne węgary wprowadzona. Stół wielki jeden, dwa mniejsze sosnowe, ławek dwie, listew do ław sześć, drzwiczki do pieca. Czwarty sklep podle tegoż, drzwi żelazne takoweż, okno jedno z błoną szkła prostego, krata żelazna, stół

długi, ławka przy murze. Tu już skończyły się pałace i gmachy tak górne, jako potem dolne, w obydwu częściach zamku.

Wrota drugie w bramie mniejszej od ogrody królewskiego kształtem do zawarcia z obu stron schodzącym. Nad temiż wroty wieżyczka mniejsza wpośród ganku, u wierzchu tylko blachą obita, gałka mosiężna pozłocista, powietrznik cały też pozłocisty z herbem Pogonią,

Ten zamek królewski dachówką wszytek tak jako w sobie jest nowo i wszędzie cało według potrzeby przykryty.(...)”⁶⁴

W książce „Pamiętka z Krakowa – opis tego miasta i jego okolic” Józefa Mączyńskiego z 1845 pojawił się pierwszy dość szczegółowy opis losów rezydencji. Książka ta jest doskonałym źródłem informacji o losach pałacu, sięgając samego Średniowiecza. Wydana w 1866 roku książka Ambrożego Grabowskiego „Kraków i jego okolice”, choć w dużym stopniu powoływała się na Mączyńskiego, uzupełniła niektóre fakty, pozwalając jeszcze dokładniej prześledzić każdy z etapów historii łobzowskiej rezydencji.

William Coxe w opisie podróży przez Polskę roku 1778 pisał: *„Near Cracow are the remains of an old structure, called the palace of Casimir the Great, which my veneration for his memory induced me to visit. In the inner court are the remains of a corridor with pillars of the Doric order; and upon a fide wall I observed the white – eagle of Poland carved in stone, and around it an inscription to much defaced that I could only make out Ann. M.CCCLXVII, which answers to the era of Casimir, who died in 1370. Several marble columns were scattered around, which shewed the antient magnificence of the building. The greater part of the fabric was evidently of later date than the reign of Casimir, and probably constructed by succeeding fovereigns upon the foundation of the antient palace, perhaps by Stephen Bathori, from the inscription Stephanus Dei gratia...”*⁶⁵

---

⁶⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Lustracje i Rewizje. N. 65. Magna Procuratio Arcis Cracoviensis seu Oeconomia Wielkorządowa. Folio 99 – 115

⁶⁵ W. Cox, *Travels in Poland, Russia, Sweden and Denmark, Vol. I, The Fifth Edition*, Londyn 1802, s. 145 - 146

3.3. Badania terenowe

W latach 60. XX wieku pierwsze badania archeologiczne na terenie dawnego pałacu w Łobzowie przeprowadzili Wiktor Zin oraz Kazimierz Radwański. Były to badania piwnic obiektu oraz dziedzińca.⁶⁶

Dopiero ratownicze badania archeologiczno – architektoniczne z 1999 roku prowadzone przez Klaudię Stalę dały początek odkryciom w znaczący sposób przybliżającym stan wiedzy o przeszłości obiektu.⁶⁷

Badania te swoim zasięgiem objęły południowo – wschodni narożnik parteru budynku, w obrębie skrzydła południowego wzniesionego przez Trevano. Miały one charakter ratowniczy i poprzedzały prace rewaloryzacyjne oraz remontowe w budynku związane z przystosowaniem go do celów akademickich i administracyjnych Wydziału Architektury PK. Celem pośrednim było poszukiwanie pozostałości po fortalicium Kazimierza Wielkiego.⁶⁸ W obrębie dziewięciu wykopów sondażowych odsłonięto ciągi murów magistralnych, częściowo zachowane partie nadziemne oraz głębokie fundamenty osadzone ok. 4 m poniżej obecnego poziomu użytkowego.⁶⁹ Wiedza, że Feliks Książarski, projektując obecną bryłę pałacu w drugiej połowie XIX wieku dostawił nowo projektowane mury magistralne do lica istniejących fundamentów pozwala dokładniej określić dawne proporcje budynku z czasów przebudowy Wazów oraz Jana Sobieskiego.⁷⁰

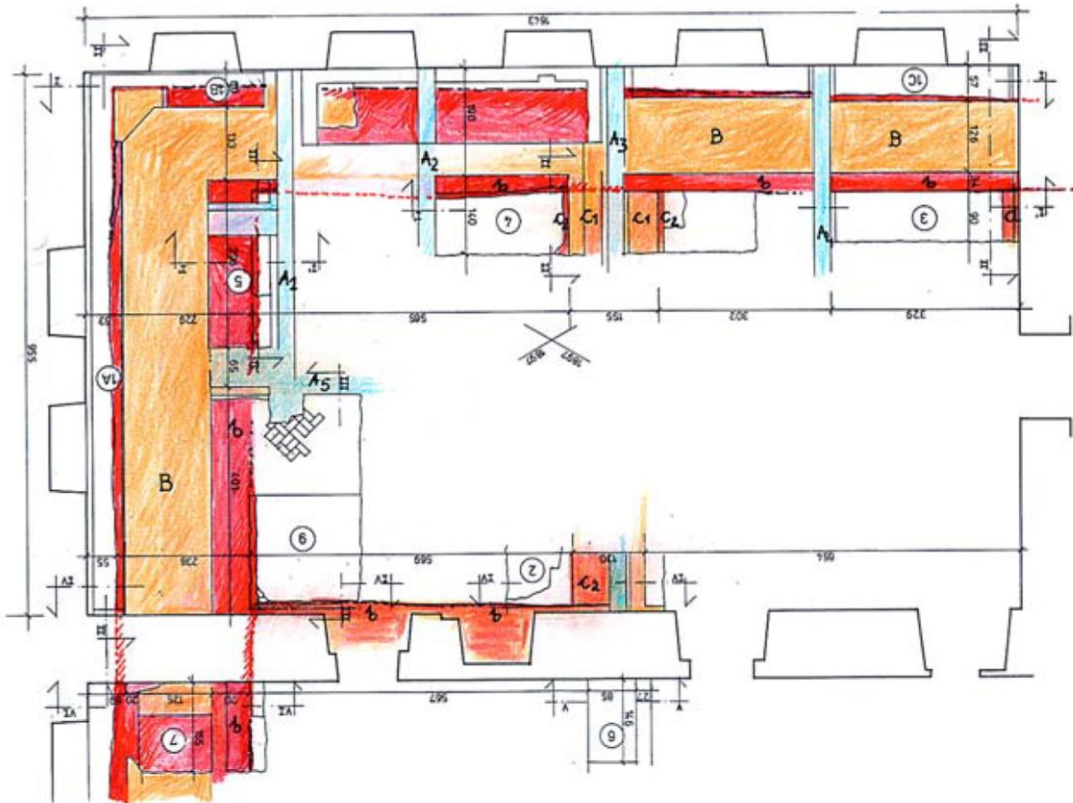
⁶⁶ K. Radwański, *Konserwatorskie prace archeologiczne powadzone w Krakowie w 1960 roku*. Biuletyn Krakowski t. III, Kraków 1961

⁶⁷ K. Stala, *The royal residence... op. cit.*

⁶⁸ Badania historyczno-konserwatorskie prowadzone były pod kierunkiem A. Kadłuczki, badania archeologiczne prowadziła K. Stala, *Pałac w ŁOBZOWIE, badania historyczno-konserwatorskie, sprawozdanie 1999*, Kraków grudzień 1999 (dokumentacja niepublikowana)

⁶⁹ K. Stala, *The royal residence... op. cit.*

⁷⁰ *ibidem*

Ilustracja 32 Przebieg odsłoniętych relikwów murów w południowo - wschodnim narożniku pałacu, plan sytuacyjny, dokumentacja projektowa ARCHECON

Podczas badań nie odkryto śladów podpiwniczenia ani żadnych nawarstwień z czasów średniowiecznych. Znalezione natomiast fragmenty podłogi z czasów Zygmunta III Wazy z charakterystyczną ceglana posadzką ułożoną w jodełkowy wzór oraz fragmenty manierystycznych detali z przebudowy Santi Guccio wrzucone luźno do zasypu wkopu budowlanego.⁷¹ Odkryte w 1999 roku elementy pokrywają się z wizerunkiem pałacu znanym z rycin i źródeł ikonograficznych z początku XIX wieku, czyli z okresu, gdy pałac był ruiną z zachowanym jedynie (w znacznej części) skrzydłem południowym. Potwierdza to tezę, iż skrzydło południowe w znaczącym stopniu przetrwało zniszczenia szwedzkie w 1655 roku, o czym świadczą zachowane aż do XIX wieku detale i elementy wykończenia elewacji z czasów Wazów. Zupełnie inaczej wyglądała sytuacja ze skrzydłami wschodnim, zachodnim oraz dziedzińcem arkadowym, które po zniszczeniu przez Szwedów nie zostały nigdy w pełni odbudowane, a sam pałac uniknął doszczętnego zniszczenia dzięki ingerencji Jana Sobieskiego, co udowadnia autor w niniejszej pracy.

⁷¹ *ibidem*

Ilustracja 33 po lewej: widok odsłoniętej w trakcie badań fragmentarycznie zachowanej posadzki ceglanej z czasów Trevano, fot. K. Stala., z prawej: manierystyczny detal wydobyty z zasypu, fot. K. Stala.

W roku 2006 opublikowano wyniki badań archeologicznych Mariana Myszki oraz Aleksandra Filipowicza, prowadzone poza obiektem, ale na terenie założenia ogrodowo-parkowego. Były to badania sondażowe.⁷²

W marcu 2015 roku, również w południowo – wschodnim skrzydle obecnego budynku, ale w obrębie dawnego wschodniego skrzydła pałacu, pochodzącego z pierwszej fazy przebudowy przez Zygmunta III, rozpoczęto prace budowlane związane z przygotowaniem do instalacji windy. W trakcie tych prac natrafiono przypadkiem na ślady historycznych murów z wcześniejszych faz architektonicznych pałacu.⁷³

Pomieszczenie w którym prowadzono prace miało powierzchnię 382 x 278 cm. Od wschodu zamykała je ściana zaprojektowana podczas przebudowy obiektu na Szkołę Kadetów przez Książarskiego. Tak jak potwierdziły wcześniejsze badania wykopaliskowe w XIX wieku do murów obiektu zostały dostawione nowo projektowane mury.⁷⁴ Od południa i północy pomieszczenie zamknięte było ścianami działowymi z epok późniejszych.⁷⁵

⁷² A. Filipowicz, M. Myszka, *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych dawnego folwarku królewskiego w Łobzowie*, ZNMHMK „Krzysztofor” nr 24, Kraków 2006, s. 21

⁷³ K. Stala, *Results of archaeological research...* op. cit.

⁷⁴ K. Stala, *The royal residence...* op. cit.

⁷⁵ K. Stala, *Results of archaeological research...* op. cit.

Ilustracja 34 Fragment zdobionej, ceglanej płytki posadzkowej, fot. K. Stala

Ilustracja 35 Rzut badanego pomieszczenia, widok wykopu z odsoniętymi relikdami, fot. Łukasz Łukaszewski

W centralnej części wykopu odsonięto fragment muru z jednej z wcześniejszych faz architektonicznych pałacu. Odkryty fragment składał się z części nadziemnej oraz fundamentu, ciągnącego się na osi północ – południe, poza obrys pomieszczenia objętego badaniem. Fundament omawianego muru zbudowany został głównie z kamienia łamanego, fragmentów ciosów oraz cegieł spojonych zaprawą wapienno-piaskową. Jego grubość wynosi 230–250 cm, maksymalna odsonięta głębokość w licu

zachodnim sięgała –2,05 m poniżej obecnego poziomu wnętrza.⁷⁶ Na podstawie analizy techniki budowy muru i użytych materiałów stwierdzono, iż mógł powstać jeszcze w średniowieczu. Jego grubość, wynosząca ponad 230 cm świadczyła o jego obronnym charakterze.⁷⁷ Może to sugerować, iż w tym miejscu natrafiono na pozostałości poszukiwanej wieży Kazimierza Wielkiego, będącej częścią wspomnianego fortalicium, Użyto go wtórnie jako fundament pod chronologicznie młodszy mur. Ciekawym odkryciem jest, że partia nadziemna wspomnianego młodszego muru magistralnego została częściowo wzniesiona z materiału rozbiórkowego starszej budowli, o czym świadczą użyte w licu cegły palcówki o rozmiarach charakterystycznych dla epoki Kazimierza Wielkiego.⁷⁸

Murowane ścianki działowe od południa i północy datuje się na czas XIX wiecznej przebudowy pałacu przez Austriaków.⁷⁹

Ilustracja 36 Fragmentarycznie zachowane lico zachodnie muru z zachowanym wewnętrznym poziomem użytkowania wnętrza, fot. Klaudia Stala

Wszystkie przeprowadzone do tej pory badania terenowe w budynku tzw. „Podchorążówki” czyli dawnej letniej rezydencji królów w Łobzowie potwierdziły, że budynek ten swoją historią sięga jeszcze czasów średniowiecza. Być może w przyszłości możliwe będzie dokładne ustalenia położenia wszystkich budynków łobzowskiego fortalicium Kazimierza Wielkiego a następnie ich wiarygodna cyfrowa rekonstrukcja.

---

⁷⁶ *ibidem*

⁷⁷ *ibidem*

⁷⁸ *ibidem*

⁷⁹ *ibidem*

Ilustracja 37 Elementy murowanych łuków w dzisiejszej szatni budynku WA PK, dawnym pałacu w Łobzowie, fot. Piotr Pikulski

Kolejnym wnioskiem wynikającym z analizy wyników dotychczasowych badań archeologicznych jest fakt, że południowe skrzydło pałacu zaprojektowane przez Giovanniego Trevano przetrwało szwedzkie zniszczenia, a co za tym idzie późniejsza ingerencja Jana Sobieskiego w odbudowę obiektu miała na celu remont zachowanych fragmentów skrzydeł, dachu, stropów między kondygnacjami oraz tych zniszczeń będących pozostałością po szwedzkim potopie, które można było naprawić bez dużych nakładów finansowych.

Ilustracja 38 Odrestaurowany portal wewnętrzny w dawnej sieni pałacowej z czasów Wazów, obecny budynek WA PK, fot. Piotr Pikulski

4. Synteza Badań

4.1. Próba ustalenia położenia łobzowskiego fortalicium Kazimierza Wielkiego na Panoramicie Krakowa z 1536 roku

Jak potwierdzają zachowane do dzisiaj przekazy historyczne, w drugiej połowie XIV wieku Kazimierz Wielki postawił swoje Fortalicium w podkrakowskiej wsi Łobzów. Jest ono w nich opisywane jako murowana budowla obronno – mieszkalna.⁸⁰ Obiekt ten przeszedł od tego czasu niezliczone przebudowy i rozbudowy, ostatecznie zatracając formę pierwotnej budowli kazimierzowskiej.⁸¹ Kwestia jego dokładnego wyglądu oraz lokalizacji do dziś pozostaje przedmiotem szerokich dyskusji i sporów wśród badaczy. Odkryta w 1991 roku przez Angelikę Marsch, wybitną znawczynię twórczości słynnego rysownika miast Fryderyka Bernarda Wenera, najstarsza znana dotąd panorama Krakowa, datowana na lata 1536/37 może rzucić zupełnie nowe światło na początki historii łobzowskiej rezydencji. W 1998 roku Elżbieta Firlet opublikowała pracę zatytułowaną „Najstarsza Panorama Krakowa” w której podaje swoją interpretację przedstawionych na niej obiektów. Niektóre z jej wniosków (między innymi te dotyczące lokalizacji Łobzowa) są jednak kwestionowane w środowisku naukowym. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie analizy wspomnianej panoramy Krakowa, określenie jej wiarygodności i próba jak najdokładniejszego ustalenia wyglądu pierwotnej bryły łobzowskiej rezydencji z czasów Kazimierza Wielkiego.⁸²

Panorama z 1536 roku, obecnie znajdująca się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Würzburgu, sporządzona została na polecenie Ottheinricha podczas swojej podróży do Krakowa. Był on księciem Neuburga i hojnym mecenasem sztuki, który wyruszył do ówczesnej stolicy Polski w celu upomnieć się o wypłacenie przez Jagiellonów posagu za ślub jego dziadka Jerzego Bogatego z Jadwigą Jagiellonką.⁸³ Jak podaje dr hab. Klaudia Stala z Instytutu Historii Architektury i Konserwacji Zabytków Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej w swoim opracowaniu dotyczącym panoramy z Wurzburga, jej autorem, wg. Angeliki Marsch, był artysta z kręgu Albrechta Dürera,

---

⁸⁰ A. Grabowski, *op. cit.*, s. 214

⁸¹ M. Szpyt, P. Pikulski, *op. cit.*

⁸² E. Firlet, *op. cit.*, s. 18 - 20

⁸³ *Ibidem.*, s. 20

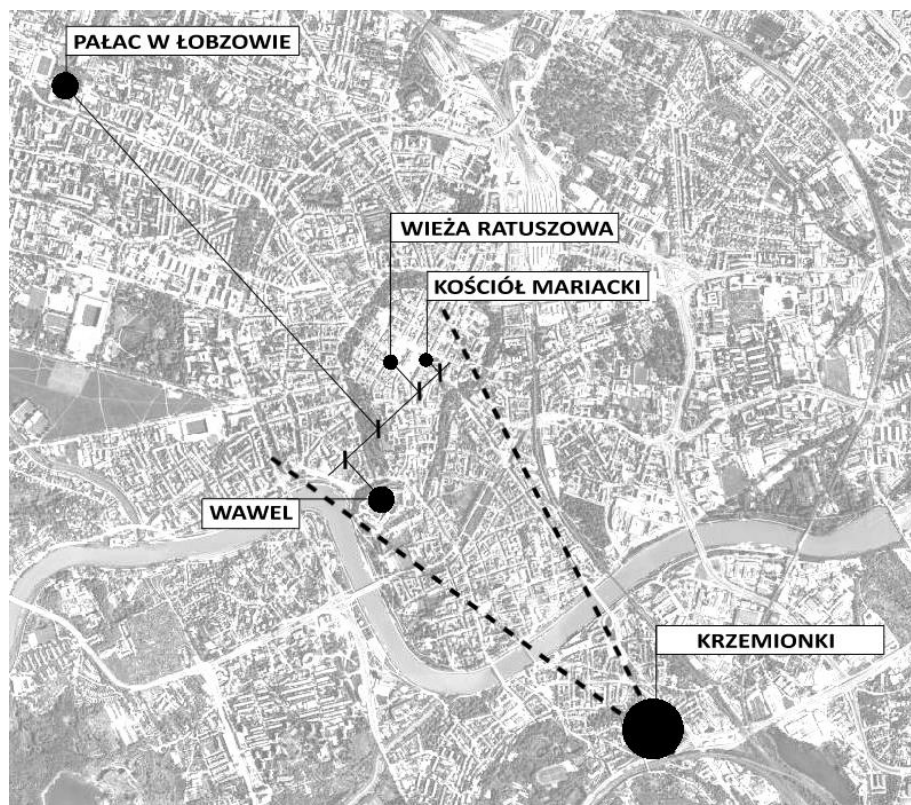
prawdopodobnie Mathias Gerung.⁸⁴ Przypisanie autorstwa najstarszej panoramy Krakowa temu artyście pozwala przyjąć założenie, iż została ona sporządzona niezwykle dokładnie, a przedstawione na niej obiekty architektoniczne oraz układ urbanistyczny miasta stanowią dokładne odzwierciedlenie stanu faktycznego z tamtej epoki.

Czy na panoramie uwzględniono tak ważny obiekt jakim było *Curia Regalis Łobzów*? Najważniejsze do tej pory prace naukowe dotyczące panoramy zostały opracowane przez Elżbietę Marię Firlet w „*Najstarsza panorama Krakowa widok z roku 1536/37 w Bibliotece Uniwersyteckiej w Würzburgu*” oraz Klaudię Stalę w artykule „*Najstarszy widok łobzowskiego castellum Kazimierza Wielkiego z 1536/1537 roku*”. Poniżej przeprowadzono własną analizę i próbę nakreślenia przypuszczalnego położenia pałacu w Łobzowie na panoramie wykorzystując najnowsze możliwości technologiczne.

Podczas analizy widoku Krakowa z 1536 roku istotne było jak najdokładniejsze określenie punktu z którego Panorama została wykonana. W tym celu posłużono się obiektami charakterystycznymi. Za orientację posłużyły Wawel z Kurzą Stopką i wieżami Katedry, wieża ratuszowa, kościół Mariacki oraz brama wjazdowa z mostem przez Wisłę do Kazimierza. Analiza relacji odległości pomiędzy tymi obiektami przedstawionymi na panoramie i porównanie jej z odległościami rzeczywistymi pozwoliła z dużą dokładnością określić miejsce z którego wykonywano szkice terenowe do panoramy.

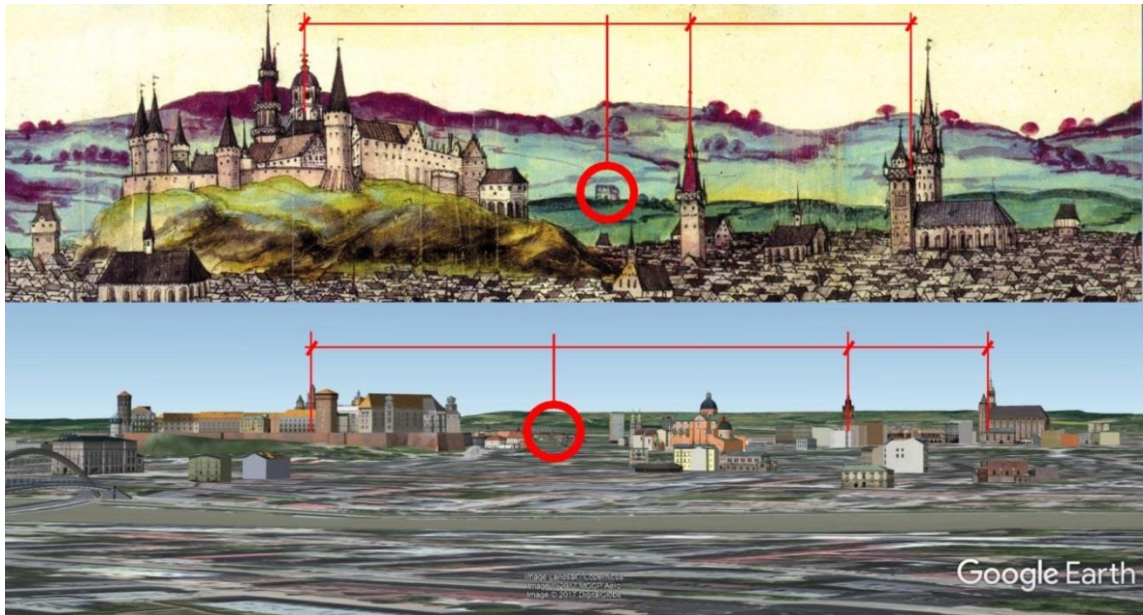
---

⁸⁴ K. Stala, *The oldest view... op. cit.*

Ilustracja 39 Analiza widoczności pałacu w Łobzowie z punktu widokowego na Krzemionkach, w okolicach dzisiejszego kościoła św. Benedykta wraz z relacją odległości pomiędzy obiektami charakterystycznymi, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło mapy satelitarnej: maps.google.pl stan z dnia 12.04.2018

Można tu zauważyć, że lokalizacja punktu ujęcia panoramy miała miejsce najprawdopodobniej po wschodniej stronie góry Krzemionki lub z kopca Krakusa. Sugeruje to lokalizacja widocznych charakterystycznych punktów odniesienia wraz z kątem ich położenia względem obserwatora. Widoczność południowych i wschodnich elewacji budynków, relacje wież katedry na Wawelu i kościoła Mariackiego względem siebie, czy położenie bramy wjazdowej do Kazimierza po lewej stronie obserwatora. Po analizie punktów obserwacyjnych z obszaru całej Góry Krzemionki i kopca Krakusa, najbardziej prawdopodobnym punktem, z którego artysta brał relacje przestrzenne zabudowy Krakowa, jest miejsce w okolicach obecnego kościoła Św. Benedykta. Korzystając z aktualnych map satelitarnych z wymodelowanym ukształtowaniem terenu i usytuowanymi modelami cyfrowymi obiektów charakterystycznych, możliwe było porównanie współczesnego widoku z tym przedstawionym na panoramie. Mając na uwadze, że szerokość obrazu panoramy miasta do stanu rzeczywistego widoku Krakowa była skrócona, ale obiekty zachowały w miarę rzeczywiste oddanie orientacji kierunku położenia względem widza, dało się zauważyć podobieństwo obu obrazów.

Ilustracja 40 Porównanie fragmentu panoramy Krakowa z 1536 roku z modelem cyfrowym Krakowa, z uwzględnieniem relacji odległości pomiędzy obiektami charakterystycznymi, tj. Katedrą na Wawelu, wieżą ratuszową a Kościołem Mariackim. W kółku zaznaczono lokalizację pałacu w Łobzowie na modelu Krakowa oraz jego przypuszczalne położenie na Panoramic, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło Panoramy: E. Firlet, *Najstarsza Panorama Krakowa*, Kraków 1998, źródło widoku cyfrowego: earth.google.com stan na dzień 21.11.2017

Modele cyfrowe charakterystycznych obiektów oraz relacja ich położenia do położenia obserwatora zlokalizowanego w okolicy kościoła św. Benedykta pokrywały się z widokiem przedstawionym na panoramie z Wurzburga. Dzięki przeprowadzonej w ten sposób analizie porównawczej możliwym było nałożenie obecnej lokalizacji pałacu w Łobzowie na widok Krakowa z 1536 roku.

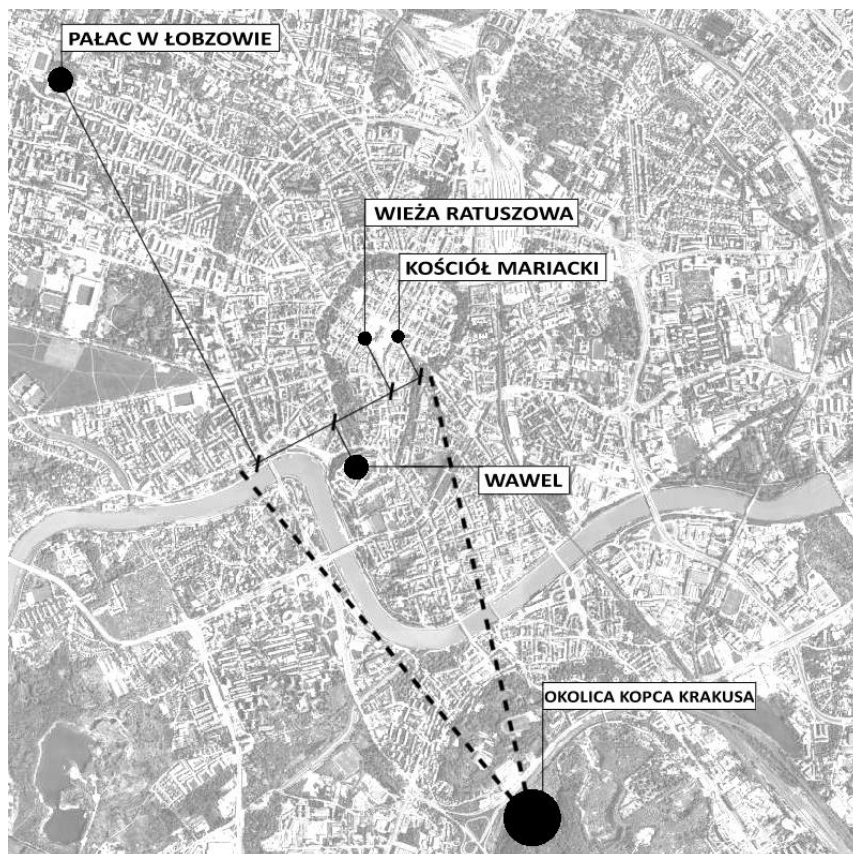

Ilustracja 41 Widok z okolicy dzisiejszego kościoła św. Benedykta na Kraków pokazany na modelu cyfrowym z uwzględnieniem topografii terenu i proporcji budynków, wraz z zaznaczonymi obiektami uwzględnionymi w analizie, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło: earth.google.com stan na dzień 21.10.2017

Widoczny na panoramie mały budynek, w oddali, pomiędzy Wawelnią a ratuszem, raczej nie wpisuje się w znany nam obecnie obraz fortalicium Kazimierza Wielkiego w Łobzowie. Obiekt wyglądem przypomina małą warownię o rzucie kwadratu z krenelażami na szczycie. Kąt ustawienia budynku względem obserwatora zgadza się z usytuowaniem obecnego pałacu łobzowskiego, a widoczne po prawej od obiektu

drzewa mogą być owym bujnym ogrodem wokół zamku. Jednakże należy wziąć pod uwagę, że obserwator mógł stać bardziej na zachód, co spowodowało by, że obiekt byłby zasłonięty przez Wawel, a na widoku przedstawiony byłby inny, niemożliwy do jednoznacznego zidentyfikowania budynek.

W swoich badaniach Klaudia Stala poddaje pod wątpliwość interpretację Elżbiety Firlet. Według niej budynek przedstawiony w oddali pomiędzy Wawelem a Ratuszem został błędnie zinterpretowany jako pałac w Łobzowie. Uzasadnia to pogląd autorki jakoby rysownik, wbrew teorii Elżbiety Firlet, przemieszczał się podczas sporządzania szkiców terenowych do panoramy po całym płaskowyżu Krzemionek. Na podstawie tej teorii możliwe jest sporządzenie kolejnego wykresu widoczności dla panoramy.

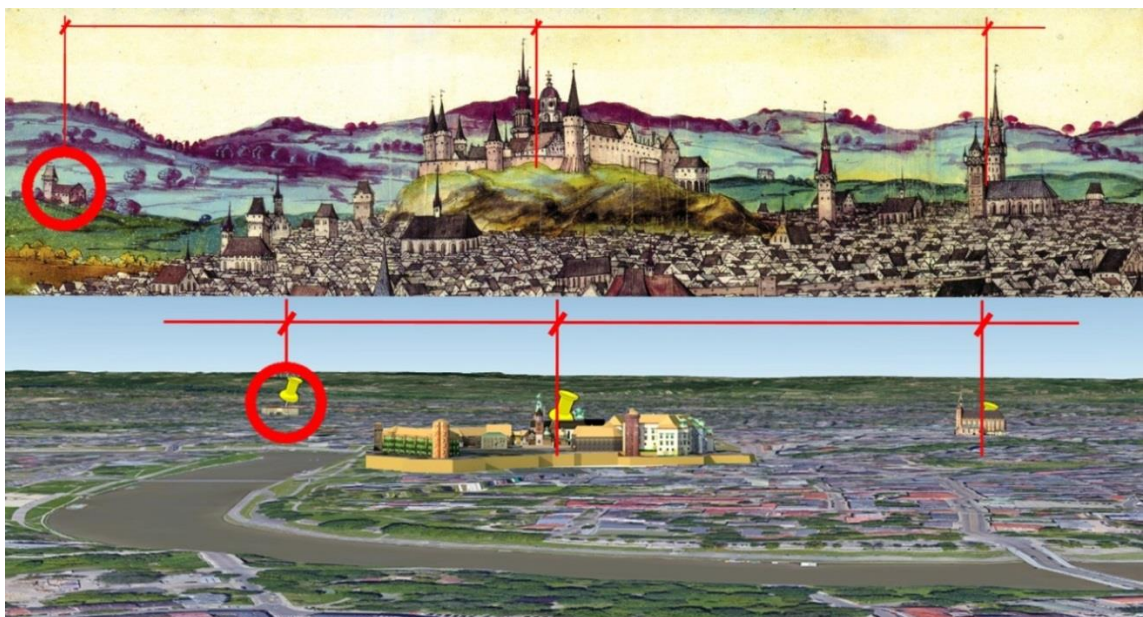

Ilustracja 42 Analiza widoczności pałacu w Łobzowie z punktu widokowego w okolicach Kopca Krakusa na płaskowyżu Krzemionek wraz z relacją odległości pomiędzy obiektami charakterystycznymi, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło mapy satelitarnej: maps.google.pl stan na dzień 12.04.2018

Według powyższej analizy przedstawiony z lewej strony panoramy, poza murami miasta budynek jest właśnie pałacem w Łobzowie, a nie jak przypuszczano kościołem Sióstr Norbertanek na Salwatorze. Pogląd ten zdaje się potwierdzać analiza odległości pomiędzy punktami charakterystycznymi na panoramie. Jedynymi czynnikami, które

każą poddawać tę teorię pod wątpliwość są bez wątpienia znaczna odległość Łobzowa od Wawelu (wynosi ona mniej więcej tyle ile odległość Wawelu od obserwatora), która powinna sprawić Łobzów praktycznie niewidocznym dla rysownika, oraz inna widoczność elewacji wież Katedry na Wawelu oraz Kościoła Mariackiego, które tylko z punktu założonego w okolicach kościoła św. Benedykta zdają się odzwierciedlać te przedstawione na Panoramic. Należy jednak pamiętać, że tak jak zaznacza Klaudia Stala, rysownik z całą pewnością przemieszczał się po całym wzniesieniu Krzemionek dla uzyskania jak najlepszej widoczności, możliwym jest zatem, że niektóre budynki zostały przez niego ujęte z różnych perspektyw.

Ilustracja 43 Porównanie fragmentu panoramy Krakowa z 1536 roku z modelem cyfrowym Krakowa, z uwzględnieniem relacji odległości pomiędzy obiektami charakterystycznymi, tj. Katedrą na Wawelu a Kościołem Mariackim. W kółku zaznaczono lokalizację pałacu w Łobzowie na modelu Krakowa oraz jego przypuszczalne położenie na Panoramic wg. interpretacji Klaudii Stali, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło Panoramy: E. Firlet, *Najstarsza Panorama Krakowa*, Kraków 1998, źródło widoku cyfrowego: earth.google.com stan na dzień 12.04.2018

Brak uwzględnienia w średniowiecznej panoramie Krakowa tak istotnego dla tego miasta budynku jakim był wtedy pałac łobzowski wydają się mało prawdopodobne. Jego losy z tamtego okresu są jednak na tyle niepewne a wygląd wciąż niepoznany, że jednoznaczne określenie jego położenia na panoramie wydają się, przy obecnym stanie wiedzy, niemożliwe. Mimo wszystko, wnioski z przeprowadzonych badań wystarczą do teoretycznego odtworzenia bryły fortalicium jako warowni z murowaną wieżą, z drugim, również murowanym budynkiem z bramą wjazdową i całością założenia otoczoną murem oraz fosą.

4.2. Ostatnia znana forma budynku przed szwedzkich zniszczeń – Barokowa rezydencja Wazów projektu Giovanniego Trevano oraz poprzedzające ją przemiany

Zanim został zniszczony przez Szwedów podczas potopu pałac w Łobzowie był w posiadaniu Wazów. Przed przystąpieniem do próby analizy stopnia szwedzkich zniszczeń i późniejszej odbudowy przez Jana Sobieskiego należy dokładnie przeanalizować formę pałacu z czasów, gdy został on przekształcony w barokową rezydencję dynastii Wazów przez Giovanniego Trevano.

Pierwszą istotną przebudową pałacu po czasach kazimierzowskiego fortalicium była ta zlecona przez Stefana Batorego włoskiemu architektowi Santi Gucciemu. Z tamtego okresu zachowało się wiele dokumentów oraz inwentarzy, między innymi umowa pomiędzy Stefanem Batorem a Santi Guccim, „murarzem królewskim” na budowę „nowego domu” w Łobzowie.⁸⁵ Z treści tego dokumentu wynika, że budynek po przebudowie miał posiadać siedem pokoi na parterze oraz siedem na pierwszym piętrze.⁸⁶ Niewiele wiadomo o stopniu zachowania czy nawet dokładnym wyglądzie fortalicium w czasach Batorego. Wiadomym jest jednak, że władca postanowił w tym miejscu, z poszanowaniem zabytkowej tkanki architektonicznej będącej już wtedy uważanej za spuściznę po wybitnym władcy, postawić swoją własną rezydencję, łącząc ją z tym, co po twierdzy Kazimierza zostało. Król zlecił następnie połączenie nowo projektowanego budynku ze „starą wieżą”, jak przeczytać można we wspomnianej wcześniej umowie. Odbędzie się to za pomocą sklepionych arkad (...”którymi ma być chodzenie z tego nowego domu z obu rogów do starej wieży...”⁸⁷). Przez „starą wieżę” należy tutaj rozumieć najstarszą zachowaną w tamtych czasach część obiektu, czyli pozostałości po murowanej wieży kazimierzowskiego fortalicium.

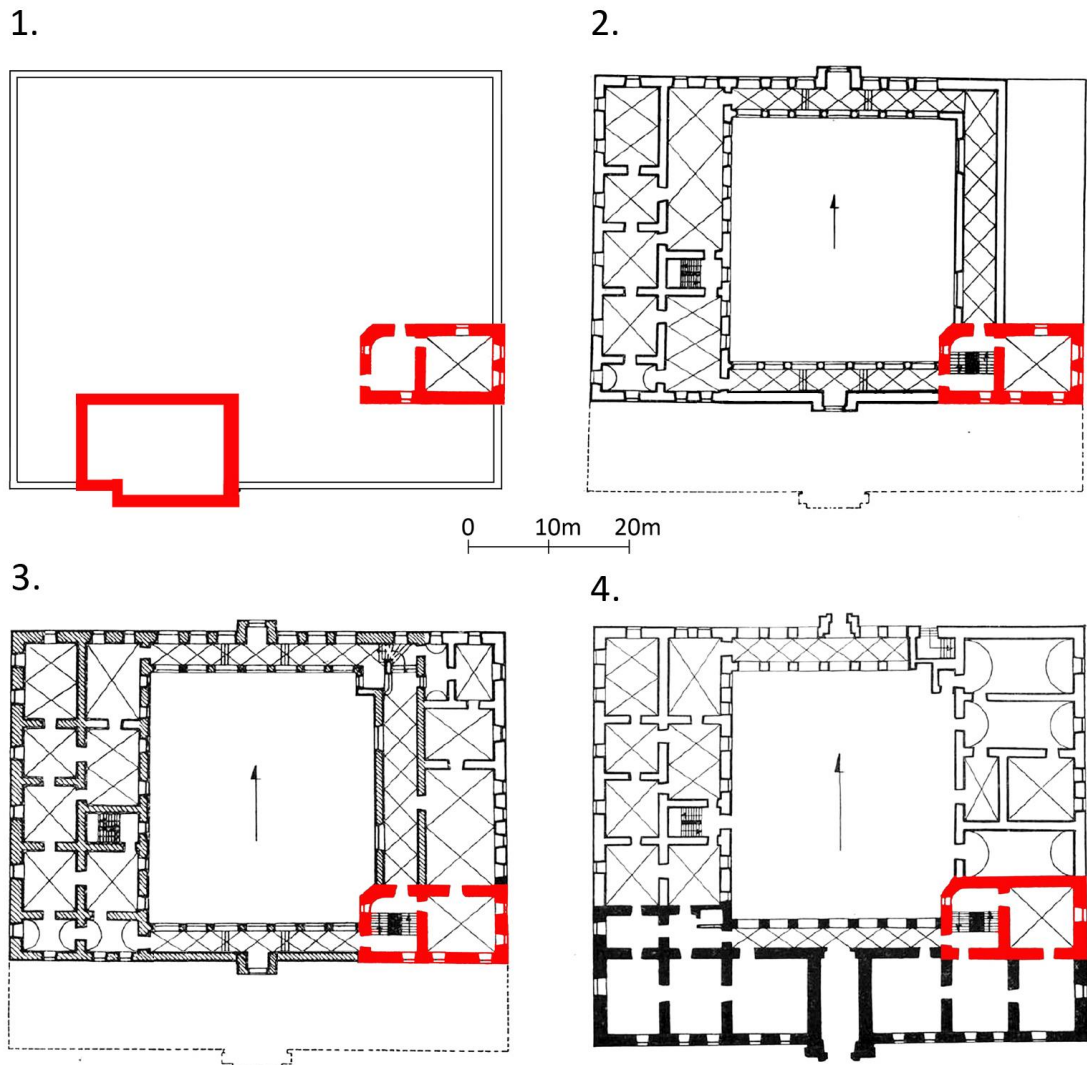
Śmierć Stefana Batorego wstrzymała dalszą rozbudowę i renowację obiektu. Dopiero Zygmunt III Waza zapoczątkował ostatnią wielką przebudowę pałacu przed szwedzkim potopem. Choć brak jest źródeł obrazujących bryłę pałacu z czasów batoriańskich, nie ulega wątpliwości, że ze względu na autora projektu oraz czasy jej trwania ostatecznie

⁸⁵ A. Fischinger, *Santi Gucci, architekt i rzeźbiarz królewski XVI wieku*, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków, Kraków 1969, s. 142-143

⁸⁶ W. Kieszkowski, *op. cit.*, s. 11

⁸⁷ Archiwum Skarbowe. Księga Rekognicjonarjuszów. Dz. IV. Lit. G. G. N. Ioo.

rezydencji nadano cechy architektury manierystycznej. Dopiero przebudowa Wazów z przełomu wieku XVI i XVII nadała rezydencji kształt barokowego pałacu znanego z ówczesnych panoram Krakowa. Jak podają źródła⁸⁸, działalność Zygmunta III a potem jego syna Władysława IV w Łobzowie, również tu rezydującego, dzieliła się na kilka etapów, a każdy z nich miał na celu dalszą rozbudowę obiektu zapoczątkowaną przez Stefana Batorego z jednoczesną implementacją elementów charakterystycznych dla architektury Wazów.⁸⁹

Ilustracja 44 Zestawienie przebudów pałacu w Łobzowie: 1 - Fortalicjum Kazimierza Wielkiego , 2 – rozbudowa Santi Guccio na zlecenie Stefana Batorego, 3 – rozbudowa Zygmunta III Wazy (prawdopodobny autor projektu również Santi Gucci), 4 – przebudowa Giovanniego Trevano na zlecenie Władysława IV Wazy, na czerwono oznaczono przypuszczalną lokalizację pozostałości po gotyckich murach z czasów Kazimierza Wielkiego, autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych przez D. Długosz, E. Furlepą, A. Jurek, Ł. Kadełą, A. Steuer – Jurek (studia Doktoranckie 2014/15 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); prac W. Kieszkowskiego i J. Zachwatowicza (W. Kieszkowski, *op. cit.*); oraz A. Fishingera (A. Fischinger, *op. cit.*)

⁸⁸ W. Kieszkowski, *op. cit.*, s. 12

⁸⁹ A. Grabowski, *op. cit.*, s. 215

W pierwszym etapie prac przy pałacu w Łobzowie w latach 1594 – 1595 Zygmunt III Waza zlecił rozbudowę skrzydła wschodniego o dodatkowe pokoje, ostatecznie „wtapiając” tym samym pozostałości po wieży fortalicium w bryłę obiektu. Stało ono prawdopodobnie w miejscu dawnych, drewnianych zabudowań. Decyzja o tej rozbudowie podyktowana była koniecznością przygotowania pałacu do przyjścia na świat syna Zygmunta III – Władysława IV, który urodził się w 1595 roku właśnie w łobzowskim pałacu kilka miesięcy po zakończeniu prac budowlanych.⁹⁰ W nowo powstałym skrzydle zastosowano układ dwutraktowy. Z korytarza będącego pozostałością budynku Stefana Batorego od strony dziedzińca można było wejść do czterech pokoi na pierwszym piętrze oraz obszernej komnaty i kapliczki na piętrze drugim.⁹¹ Autor tego etapu przebudowy nie jest znany, podejrzewa się jednak, że Zygmunt III mógł również skorzystać z usług Santi Gucciego⁹². Najwięcej wiadomo o wykończeniu wnętrza pałacu, a wszystko dzięki inwentarzowi obiektu z 1595 roku. Mowa tu o wykonaniu wszystkich portali z kamienia, z których niektóre były „w róże wyrzynane” czy o oknach w trzech galeriach, komnatach i klatkach schodowych posiadających kwatery „z herbami koronnymi i W. X. Lit. malowanymi na szybach, niemalej proporcji w okrągłości”⁹³. Mowa tu także o piecach kaflowych z wymalowanymi białymi orłami, kamiennych kominkach ozdobionych orłem wykutym w kamieniu czy lipowych, przeważnie żółtych drzwiach na ozdobnych zawiasach.⁹⁴ Zaznaczyć tutaj należy, że inwentarz opisuje w znacznej mierze wygląd elementów pałacu jeszcze z czasów przebudowy Santi Gucciego na zlecenie Stefana Batorego.

Jedną z najistotniejszych przemian w historii łobzowskiej letniej rezydencji była ta dokonana w latach 1602 – 1605, w wyniku której dobudowano od strony południowej nowe skrzydło jednotraktowe, „dostawiając” je do batoriańskiej galerii, która teraz stała się wewnętrzną loggią otwartą w stronę dziedzińca.⁹⁵ W ten sposób frontowa elewacja budynku ostatecznie straciła wszelkie elementy renesansowej architektury,

---

⁹⁰ W. Kieszkowski, *op. cit.*, s. 15

⁹¹ *ibidem*, s. 16

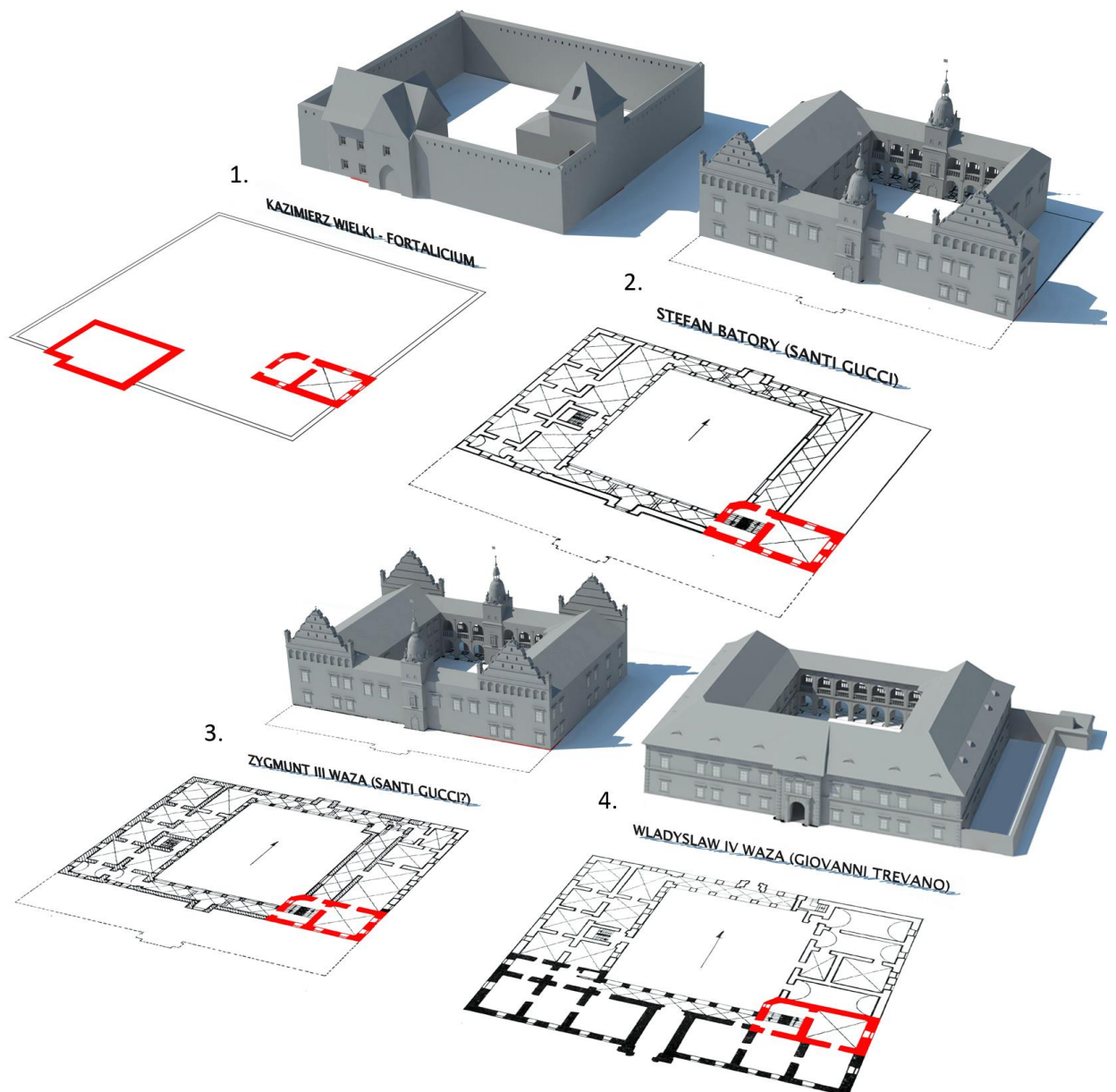
⁹² *ibidem*, s. 17

⁹³ *ibidem*, s. 24 - 25

⁹⁴ Arch. Główne w Warszawie, Lustracje i Rewizje, N. 65. Magna Procuratio Arcis Cracoviensis seu Oeconomia Wielkorządowa. F. 99-115. *Inwentarz oddania Zamku y Folwarku Łobzowskiego Roku 1595 dnia 1 Augusti*

⁹⁵ W. Kieszkowski, *op. cit.*, s. 17

przybierając znany z wielu panoram Krakowa wygląd surowy i prosty, tak charakterystyczny dla barokowych pałaców.⁹⁶

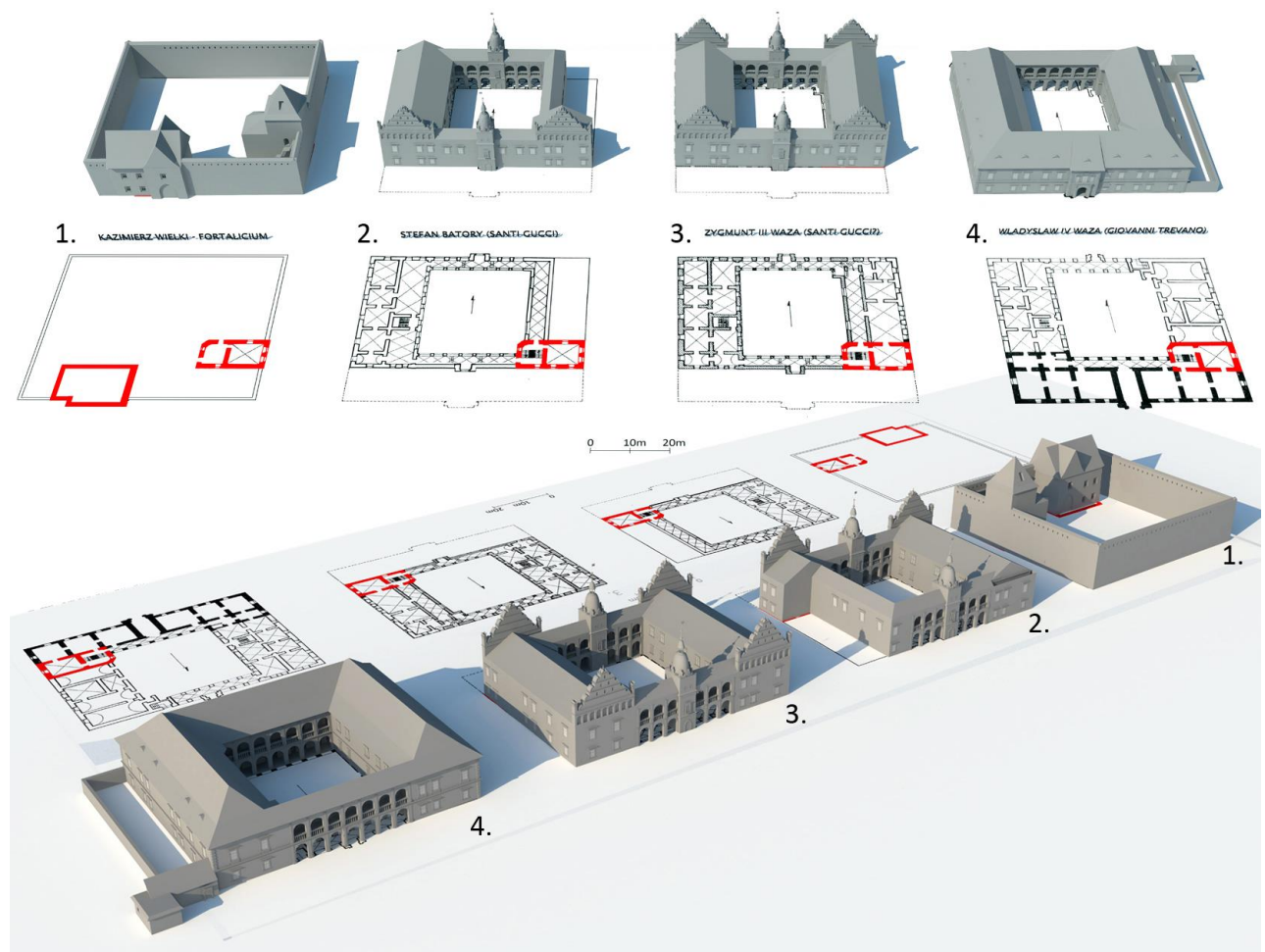

Ilustracja 45 Zestawienie przebudów pałacu w Łobzowie w postaci modeli 3D: 1 - Fortalicium Kazimierza Wielkiego , 2 – rozbudowa Santi Guccio na zlecenie Stefana Batorego, 3 – rozbudowa Zygmunta III Wazy (prawdopodobny autor projektu również Santi Gucci), 4 – przebudowa Giovanniego Trevano na zlecenie Władysława IV Wazy, na czerwono oznaczono przypuszczalną lokalizację pozostałości po gotyckich murach z czasów Kazimierza Wielkiego, autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych przez D. Długosz, E. Furlepą, A. Jurek, Ł. Kadeła, A. Steuer – Jurek (studia Doktoranckie 2013/14 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); B. Dendura, A. Derlatka, A. Fitta, M. Kapołka, E. Waryś (Studia Doktoranckie 2014/15 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); prac W. Kieszkowskiego i J. Zachwatowicza (W. Kieszkowski, *op. cit.*); oraz rekonstrukcji A. Fishingera (A. Fischinger, *op. cit.*)

Elewację tę, wykonaną według projektu Giovanniego Trevano, cechuje podkreślenie jej głównej osi płytkim ryzalitem ujętym biegnącymi przez dwie kondygnacje

⁹⁶ *ibidem.*, s. 18

boniowanymi lizenami z rustykalnym portalem wjazdowym który zachował się po dziś.⁹⁷ Otwory okienne były dość gęsto rozmieszczone, a pod oknami pierwszego piętra znajdowały się lizeny. Dodatkowo Trevano zdecydował się zastosować tutaj wystający gzyms koronujący oraz podkreślić narożniki elewacji boniowaniami.⁹⁸ Równoległe z dobudową nowego skrzydła południowego zmieniono także wnętrze obiektu. Choć brak dokładnych inwentarzy, rachunki królewskie notują duże wydatki na kosztowne tkaniny do obicia ścian wewnątrz, montaż marmurowych drzwi, kominków, posadzek i ozdobnych pieców.⁹⁹

Ilustracja 46 Zestawienie przebudów pałacu w Łobzowie w postaci modeli 3D: 1 - Fortalicium Kazimierza Wielkiego , 2 – rozbudowa Santi Guccio na zlecenie Stefana Batorego, 3 – rozbudowa Zygmunta III Wazy (prawdopodobny autor projektu również Santi Gucci), 4 – przebudowa Giovanniego Trevano na zlecenie Władysława IV Wazy, na czerwono oznaczono przypuszczalną lokalizację pozostałości po gotyckich murach z czasów Kazimierza Wielkiego, autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych przez: D. Długosz, E. Furlepą, A. Jurek, Ł. Kadełką, A. Steuer – Jurek (studia Doktoranckie 2013/14 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); B. Dendurą, A. Derlatką, A. Fittą, M. Kapońką, E. Waryś (Studia Doktoranckie 2014/15 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); prac W. Kieszkowskiego i J. Zachwatowicza (W. Kieszkowski, *op. cit.*); oraz rekonstrukcji A. Fishingera (A. Fischinger, *op. cit.*)

⁹⁷ K. Stala, *The royal residence...op. cit.*

⁹⁸ W. Kieszkowski, *op. cit.*, s. 18

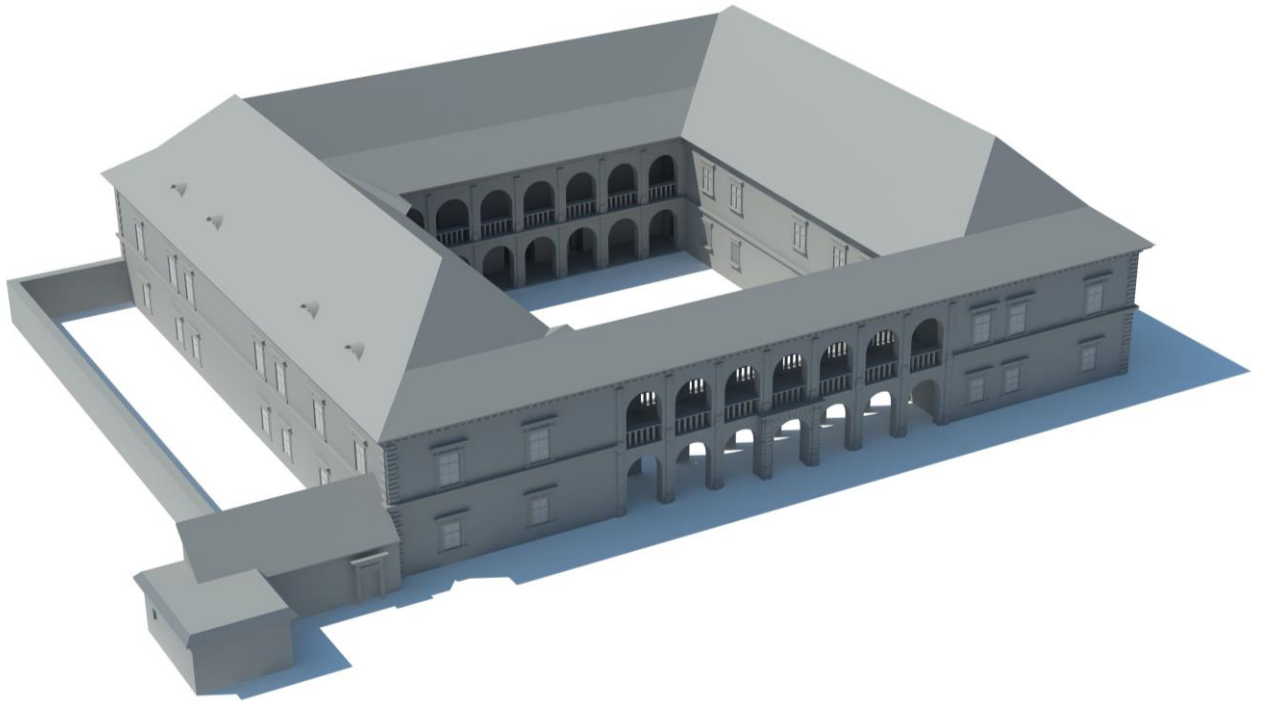
⁹⁹ *Ibidem*, s. 19

Analizując panoramę Krakowa z dzieła „*Civitates orbis terrarum*” Georga Brauna i Fransa Hogenberga, oraz inne pałacowe realizacje Wazów stwierdzić można, że dach pałacu w Łobzowie był najprawdopodobniej pokryty miedzią.

Nie ulega wątpliwości, że działalność Zygmunta III oraz późniejsza Władysława IV w łobzowskim pałacu miała decydujący wpływ na jego późniejszą historię. Decyzje o rozbudowach skrzydeł wschodniego oraz południowego sprawiły, że budynek ten z renesansowej willi przekształcił się w barokowy, reprezentacyjny pałac godny królów. Z drugiej strony to właśnie przez zmianę rangi obiektu i znaczne podniesienie jego reprezentacyjności poprzez inwestycję w bardzo drogie materiały budowlane oraz wszelkiego rodzaju kosztowności użyte do wykańczania wnętrza obiekt ten stał się bardzo atrakcyjnym łupem dla Szwedów podczas ich inwazji na Polskę w 1655 roku.

Ilustracja 47 Rekonstrukcja bryły pałacu w Łobzowie po przebudowie Władysława IV Wazy, ostatniej znanej formy pałacu sprzed szwedzkich zniszczeń oraz jej porównanie z przedstawieniem obiektu na Panoramie Krakowa z dzieła "Civitates orbis terrarum", autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki przez J. Derwisz, S. Kisiewicz, Ł. Maurer, A. Wójtowicz

Ilustracja 48 Widok na bryłę pałacu z czasów Władysława IV Wazy od strony północnej, autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki przez J. Derwisz, S. Kisiewicz, Ł. Maurer, A. Wójtowicz

4.3. Zniszczenia szwedzkie w Krakowie podczas potopu

Aby móc określić stopień ingerencji Sobieskiego w bryłę łobzowskiego pałacu niezbędne jest ustalenie, jakich zniszczeń dokonali w nim Szwedzi podczas potopu. Źródła historyczne nie mówią wiele o samym pałacu, można jednak znaleźć fragmenty informacji o tym, co działo się z nim podczas oblężenia Krakowa. Prawdopodobnie przypięcętowaniem losu łobzowskiej rezydencji był, paradoksalnie, fakt, iż w dniu 28 września 1655 roku król Karło Gustaw właśnie tutaj urządził swoją kwaterę w celu przygotowania do oblężenia Krakowa.¹⁰⁰ Ze względów taktycznych Szwedzi wstrzymywali się od zniszczeń, pozostając jedynie przy grabieży i plądrowaniu królewskich rezydencji. Dopiero, gdy Polacy rozpoczęli zbrojny opór przeciwko szwedzkiej okupacji, ci, w ramach odwetu, rozpoczęli zakrojoną na szeroką skalę akcję siania zniszczeń i terroru. Jak podają źródła, każde miasto, wieś czy zamek, w przypadku stawiania przez jego mieszkańców oporu, było plądrowane a następnie spalane lub wysadzane w powietrze.¹⁰¹

¹⁰⁰ A. Grabowski, *op. cit.*, s. 216

¹⁰¹ Polska w okresie Drugiej Wojny Północnej, Tom Drugi – Rozprawy, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, (prac. zb.), (red. Kazimierz Lepszy), Warszawa 1957, s. 440

Okupowanie Krakowa przez wojska szwedzko - siedmiogrodzkie trwało od 1655 do 1657 roku. W tym czasie, z ramienia Szwecji, gubernatorem miasta był Paweł Wirtz, oraz z ramienia księcia siedmiogrodzkiego Jana Rakoczego – Jan Bethlen.¹⁰²

Gdy Król Jan Kazimierz wraz z żoną Marią Ludwiką wjechał do Krakowa we Wrześniu 1657 roku, zastał tu wyjątkowo smutny widok. Wszystkie okoliczne wsie, miasteczka i klasztory były zrabowane, spalone lub zburzone. Setki mieszkańców pozostało bez dachu nad głową. Na placu Biskupim pozostało tylko pięć z pięćdziesięciu domów. Klasztor OO. Karmelitów został zrujnowany. Stradom zburzono całkowicie. Spalono niezliczone ilości kamienic i kościołów. Reszty zniszczeń dokonały kule armatnie podczas walk oblężniczych.¹⁰³

Równie dużych szkód doznał Zamek Królewski na Wawelu. Budynki o dużej randze i znaczeniu dla mieszkańców Krakowa, takie jak właśnie Wawel, w bezwzględny sposób rabowano, niszcząc przy tym bezcenne wnętrza, obdzierając drogocenne obicia, kradnąc marmury, okna weneckie, dzieła sztuki. Najeźdźcy nie wykazywali się jakimkolwiek szacunkiem dla zabytków. Komnaty królewskie były rabowane aż osiem razy.¹⁰⁴

Sam gubernator Krakowa Wirtz kradł z Katedry drogocenne klejnoty, naczynia, obrazy oraz wyposażenie wnętrz. Wykazywał się przy tym nieraz celowym okrucieństwem, jak na przykład wtedy, gdy polecił zdjęcie z ołtarza trumny z relikwiami św. Stanisława. Trumnę następnie rozbito a gubernator oraz jego współpracownicy podzielili się między sobą relikwiami.¹⁰⁵

Z Katedry, rabowanej jeszcze wielokrotnie, nawet tuż przed zarządnym odwrotem wojsk szwedzkich z Krakowa, wywożono wszystko co według najeźdźców stanowiło jakąś wartość: obicia krzesel, ołtarze, meble, obrazy, skrzynie z klejnotami, elementy wyposażenia wnętrz wykonane z marmuru lub innych drogocennych surowców (niejednokrotnie rujnując przy tym doszczętnie zabytkowe pomieszczenia) i wiele

---

¹⁰² L. Sikora, *Szwedzi i Siedmiogrodzianie w Krakowie*, nakładem tow. Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1908, s. 119

¹⁰³ *Ibidem*, s. 52

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 120

¹⁰⁵ *Ibidem*, s. 121

innych.¹⁰⁶ Choć brak jest aż tak dokładnych opisów w przypadku pałacu w Łobzowie, nie jest możliwym, aby w świetle tego jak potraktowany został cały Kraków, łącznie z Zamkiem Królewskim, łobzowska rezydencja uniknęła podobnego losu.

Ilustracja 49 Oblężenie Krakowa przez Szwedów, ilustracja przedstawiona w dziele Samuela Pufendorfa *Samuelis liberi baronis de Pufendorf De rebus a Carolo Gustavo Sveciae rege Gestis Commentariorum Libri septem*

W przypadku Łobzowa mowa jest o „doznaniu przez niego wielkiej ruiny” w ramach odwetu Karola Gustawa za stawianie przez Polaków zbrojnego oporu.¹⁰⁷ Jest też między innymi informacja o powyrywanych posadzkach i marmurowych kolumnach dziedzińca, które potłuczono i sprzedano rzemieślnikom.¹⁰⁸ Szwedzi z całą pewnością postąpili z pałacem łobzowskim w taki sam sposób jak z zamkami w Tenczynie, Lanckoronie, Pieskowej Skale, Lipowcu, Tyńcu, Ojcowie oraz pałacem w Niepołomicach. Każdy z nich został ograbiony, a następnie w całości lub przynajmniej w części spalony lub wysadzony.¹⁰⁹ Należy mieć tutaj na uwadze, że zniszczeń tych dokonywano w czasach, gdy okupant był w przewadze nad siłami polskimi.¹¹⁰ W roku 1657, podczas wycofywania się z Polski, król Karol Gustaw wydał oficjalny rozkaz niszczenia wszystkiego co wojska napotkają na swojej drodze. Nie była to zatem nigdy decyzja poszczególnych dowódców lecz ogólny rozkaz dla całej armii.¹¹¹

¹⁰⁶ *Ibidem*, s. 122

¹⁰⁷ A. Grabowski, *op. cit.*, s. 216

¹⁰⁸ Polska w okresie Drugiej Wojny Północnej, *op. cit.*, s. 440

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 440

¹¹⁰ L. Sikora, *op. cit.*, s. 84 – 86

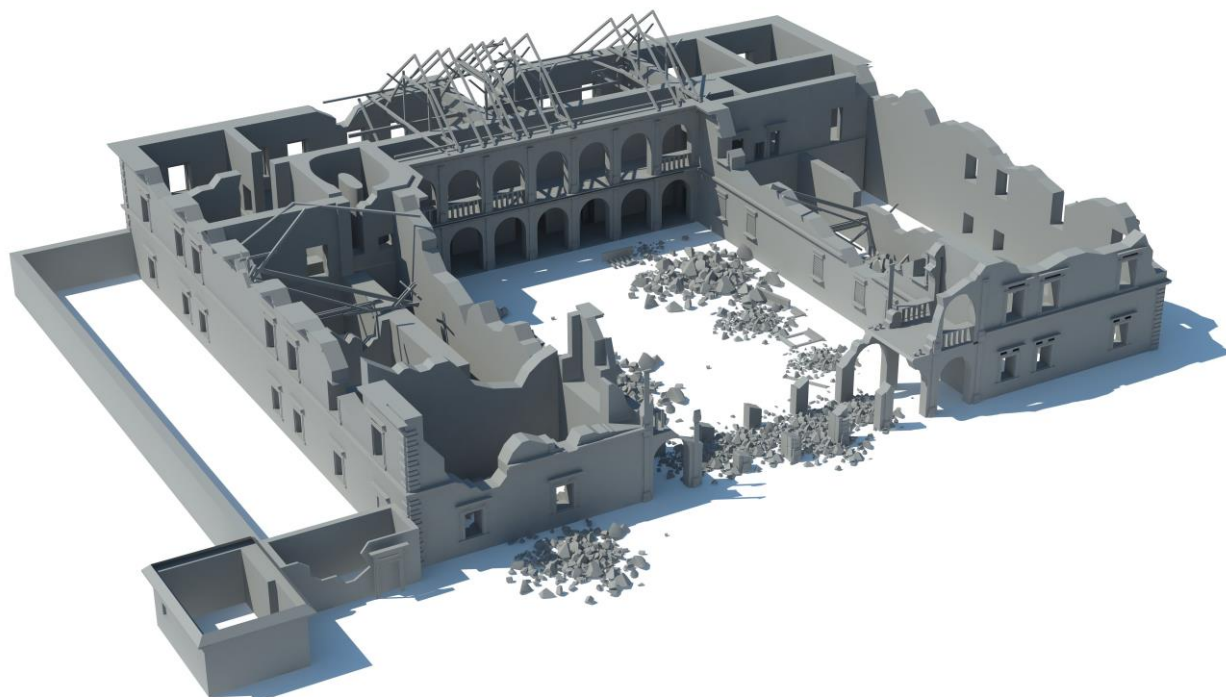
¹¹¹ Polska w okresie Drugiej Wojny Północnej, *op. cit.*, s. 440

Nie ulega zatem wątpliwości, że pałac właśnie w czasach potopu pozbawiony został północnego dziedzińca arkadowego, o którego ruinach wspomina między innymi A. Grabowski cytując podania Miechowity z jego podróży po Polsce.¹¹² Pałac najprawdopodobniej, oceniając na podstawie jego stanu ze znanych źródeł osiemnastowiecznych, nie został wysadzony w powietrze lecz podpalony po jego wcześniejszym zrabowaniu i rozbiciu części kolumn dziedzińca arkadowego, powodując już wtedy jego częściowe zawalenie. Jednym z najbardziej znaczących skutków tego działania było zawalenie się dachu pałacu, który po spaleniu się drewnianej konstrukcji nie mógł utrzymać ciężaru pozostałości przekrycia i runął w głąb budynku, dopełniając zniszczeń spowodowanych wyburzeniem części marmurowych kolumn dziedzińca. Skutkiem tego musiało być również zawalenie się części stropów nad parterem południowego skrzydła budynku. Być może uszkodzeniu uległy wtedy również klatki schodowe.

Ilustracja 50 przedstawiająca zniszczenia miasta Zawichost. Chociaż niewiele jest rycin obrazujących zniszczenia dokonane przez Szwedów podczas potopu w Małopolsce, ta obrazująca zniszczenia zamku w Zawichoście z 1656 roku może posłużyć jako analogia możliwych zniszczeń pałacu w Łobzowie, źródło: S. Pufendorf *Samuelis liberi baronis de Pufendorf De rebus a Carolo Gustavo Sveciae rege Gestis Commentariorum Libri septem*, Norymberga 1729

¹¹² A. Grabowski, *op. cit.*, s. 405

Ilustracja 51 Prawdopodobny stan łobzowskiej rezydencji po zniszczeniach dokonanych przez Szwedów podczas ich inwazji na Polskę w latach 1655 – 1657. Ilustracja przedstawia teoretyczny stan zachowania pałacu po wyburzeniu tylnych arkad dziedzińca, w skutek czego doszło do zawalenia części dachów i stropów. Budynek z całą pewnością został następnie podpalony, co spowodowało zawalenie reszty dachów i stropów między kondygnacjami. Najmniejszemu zniszczeniu uległo z całą pewnością skrzydło południowe, ze względu na jego solidne fundamenty, fakt, że w tej części pozostały grube mury z czasów średniowiecza oraz fakt, że skrzydło to było najnowszą, a co za tym idzie najmocniejszą częścią pałacu, rekonstrukcja zniszczeń wykonana przez autora na podstawie analizy materiałów historycznych. Wizualizacja: P. Pikulski

4.4. Nieznana działalność Jana Sobieskiego w pałacu w Łobzowie

Po szwedzkim potopie pojawia się swego rodzaju „luka” w informacjach o losach pałacu i trwa ona aż do roku 1804, kiedy to znany rysownik Zygmunt Vogel wykonał pierwszą od prawie stu pięćdziesięciu lat rycinę przedstawiającą ruiny rezydencji od strony wschodniej, z drugiego brzegu Młynówki Królewskiej.

Powszechnie uważa się, że ruiny pałacu widoczne na wspomnianej rycinie są właśnie pozostałością po szwedzkim potopie. Jednak niecałe 20 lat po zniszczeniach dokonanych przez Szwedów, o losy rezydencji zatroszczył się Jan III Sobieski, nie będący jeszcze wówczas Królem Polski. Jak pisze J. W. Rączka: „...Jan III Sobieskie podźwignął Łobzów z ruiny po zniszczeniu go przez Szwedów, a ogród urządził w „guście francuskim” ...”¹¹³

¹¹³ J. W. Rączka, *Przemiany Krajobrazu...op. cit.*, s. 36

Władca ten otoczył łobzowski pałac dużą troską. Wiadomym jest, że jeszcze w 1665 roku rezydencja była wciąż ruiną, jednak potem Sobieski poddawał ją stopniowej odbudowie.¹¹⁴ Nie jest jasne, jakiej dokładnie przebudowie poddał pałac, wiadomo jednak, że była ona wystarczająca do tego, aby jego żona, Maria Kazimiera, mogła w nim mieszkać wraz z dziećmi. W latach 1683 – 1684 przeprowadzono rewaloryzację pałacu, a w lipcu 1683 roku stąd właśnie wyruszyły wojska koronne z Odsieczą Wiedeńską. Tutaj także powrócił Sobieski po zwycięstwie nad Turkami, przywożąc do Łobzowa m. in. namiot samego Kara Mustafy.¹¹⁵

Główna hipoteza badawcza zakłada, że zniszczenia dokonane przez Szwedów były tak duże, iż Sobieski zdecydował się na remont tylko części budynku – części frontowej od południa oraz fragmentów skrzydeł wschodniego i zachodniego – tych najlepiej zachowanych, pozostawiając część północną, wraz z dziedzińcem arkadowym, zniszczoną. Prawdopodobnie odbudowa całego budynku byłaby zbyt kosztowna, zatem obecny otwarty układ budynek może zawdzięczać właśnie decyzjom Jana III.

Mimo przypuszczeń co do niekompletnej odbudowy dokonanej przez Sobieskiego, niewątpliwym jest fakt, iż część odbudowana musiała zostać zaszczerpiona szczególnym gustem architektonicznym króla. Skoro bowiem mieszkał on tutaj wraz ze swoją rodziną przez znaczny okres czasu, musiał doprowadzić budynek do całkowitej używalności (a przynajmniej jego część), a skoro już tego dokonał, oczywistym jest, że pracujący dla niego architekci musieli sprostać także wymaganiom estetycznym Sobieskiego.

W latach 1684 – 1685 powstał obraz Jerzego Eleutera Siemiginowskiego „Maria Kazimiera z Dziećmi”. Dzieło to jest obecnie własnością Muzeum Króla Jana III w Wilanowie. Czas jego powstania to lata, w których Królowa Maria wraz z dziećmi mieszkała w Łobzowie (ponieważ wtedy właśnie Sobieski wyruszył na wojnę z Imperium Osmańskim). Możliwe jest zatem, że obraz ten został namalowany właśnie w Łobzowie.

---

¹¹⁴ *ibidem*, s. 42 - 44

¹¹⁵ J. W. Rączka, *Królewski Łobzów... op. cit.*, s. 13 - 15

Ilustracja 52 Obraz Jerzego Eleutera Siemiginowskiego "Maria Kazimiera z dziećmi" do którego szkice najprawdopodobniej powstały w pałacu w Łobzowie, źródło: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

Jak podają źródła¹¹⁶, gdy Jan III Sobieski został już królem, kosztowna budowa pałacu w Wilanowie i roboty na Zamku Królewskim w Warszawie zmusiły władcę do poprzestania jedynie na konserwacji łobzowskiej rezydencji, a niekiedy nawet do rozbierania wciąż bardziej zniszczonych jej części i wykorzystywania pozyskanego w ten sposób materiału budowlanego na tamtych budowach. Świadczy o tym na przykład list architekta i budowniczego Wilanowa Augustyna Locci, w którym pisał on do króla o otrzymaniu „columny z Łobzowa calusieńkiej” mówiąc „...nikt nie wie co to za kamień, bo nie tutejszy marmur, ale ja zaś wiem, że jest Marmo granito d’Egisto”.¹¹⁷

Niestety, po śmierci króla pałac ponownie zaczął popadać w ruinę i pozostał nią przez ponad sto następnych lat, aż do przejęcia go przez rząd austriacki.

4.5. Cechy charakterystyczne architektury Jana III Sobieskiego

Aby móc określić z jak największą dokładnością możliwą formę w jakiej Sobieski zdecydował się odbudować pałac w Łobzowie niezwykle pomocna może okazać się próba określenia wspólnych cech charakterystycznych dla stawianych przez niego budynków.

¹¹⁶ W. Kieszkowski, *op. cit.*, s. 18 - 20

¹¹⁷ *ibidem*, s. 20 - 21

Na przestrzeni epok z łatwością można zaobserwować zamiłowanie polskich władców do estetycznych aspektów architektury, co pozwalało na powstanie charakterystycznych, wiązanych z czasami panowania konkretnego władcy lub dynastii preferencji, wyróżnionych na tle epoki. Działo się tak, ponieważ wielu królów otaczało swym mecenatem różne gałęzi kultury i sztuki, w tym architekturę. Stąd też możemy mówić o tak zwanym „stylu Wazów”, powstałym dzięki mecenatowi Zygmunta III i Władysława IV. Od typowej architektury barokowej budynki tego stylu różnią się brakiem przepychu ozdób, zastąpionym swego rodzaju powściągliwością. Charakterystyczną cechą stylu Wazów były również, smukłe wieżyczki czy dekoracyjne portale nadające zewnętrznej bryle budynku elegancji,. Przykładem mogą tu być Zamek Królewski czy Zamek Ujazdowski w Warszawie.¹¹⁸

Władcy zawsze czerpali inspiracje ze wzorców panującego obecnie stylu danej epoki. Każdy z nich jednak, bez względu na to czy fundował obiekt sakralny czy świecki, czy też zlecał projekt swojej nowej siedziby, wnosił własne uwagi inspirując się podpatrzonymi w innych krajach rozwiązaniami, ale też co istotne w niniejszych rozważaniach własnym wyczuciem estetycznym czy prywatnymi potrzebami. Gdy indywidualizm był mocno widoczny możemy próbować wskazać charakterystyczne cechy, które wyróżnią powstałą architekturę na tle epoki.

Aby dokładniej przeanalizować cechy stawianych przez Sobieskiego budowli, zarówno świeckich jak i sakralnych, nie można pominąć kwestii jego ponadprzeciętnej inteligencji. Ten wybitny polityk i wojskowy, kojarzony przede wszystkim ze swoich legendarnych już osiągnięć na polu bitwy, był w istocie także wielkim miłośnikiem sztuki, kultury oraz nauki. Zdobył staranne wykształcenie w Paryżu oraz Krakowie, znał grekę, łacinę, język tatarski i turecki a także kilka języków zachodnio – europejskich. W swej prywatnej bibliotece przechowywał zarówno dzieła klasycznych twórców antycznych jak i publikacje ze wszelkich dziedzin nauki. Podobno nawet podczas

---

¹¹⁸ W. Tomkiewicz, *Czynniki kształtujące sztukę polską XVII wieku*, w: *Rocznik Historii Sztuki*, t. XI, 1976, s. 43

wypraw wojennych, nieustannie, w celu uspokojenia się, czytał zabierane ze sobą książki naukowe.¹¹⁹

Podróże po świecie pozwoliły Sobieskiemu już w młodości na zdobycie szerokiej wiedzy z zakresu budownictwa barokowego w Niemczech, Francji czy Anglii.¹²⁰ W Amsterdamie z kolei szczególną uwagę króla przykuły kamienice, pałace oraz fontanny. Najistotniejszym momentem w kształtowaniu edukacji kulturalnej Sobieskiego był jednak jego pobyt w Paryżu. Przez prawie pół roku zachwycał się on otwarciem architekturą tego miasta, zwracając szczególną uwagę na „kamienice piękne” oraz „pałace bardzo kosztowne”. Mowa tu oczywiście o Luwrze z ogrodem Tuilerii czy Pałacu Luksemburskim.¹²¹

Jako młody chorąży na dworze Jana Kazimierza mógł Sobieski bliżej zaznajomić się z mecenatem ówczesnego króla na polu sztuki oraz nauki i chociaż władcy temu dalej było w swym zamiłowaniu do opieki nad kulturą niż Zygmuntowi III czy Władysławowi IV, to niemniej jednak jego szereg zasług na tym polu miał niemały wpływ na Jana III. Choć dzisiaj wiadomo, że mecenat kulturalny Sobieskiego obejmował nie tylko architekturę czy malarstwo lecz także sztukę ogrodową, teatr, muzykę i naukę, to jednak nad architekturą właśnie warto się pochylić w szczególności. Ona bowiem była największym i najwyrazistszym świadectwem ideologii tego wybitnego władcy, zarówno wojownika, polityka jak i mecenasa. Choć stawiane przez niego budynki są typowymi przykładami polskiej architektury barokowej, to jednocześnie każdy z nich przesiąknięty jest jego indywidualnym podejściem do sztuki, osobistym gustem i programem ideowym.¹²²

Jan III Sobieski, pragnąc zapewne na wzór innych władców uświetnić swe panowanie odpowiednimi działaniami architektonicznymi już w pierwszych latach swojego panowania rozpoczął przebudowę dworu w Jaworowie na pałac. Dwór ten, spośród wielu rezydencji położonych na ziemiach ruskich dawniej należących do

---

¹¹⁹ W. Fijałkowski, *Jan III Sobieski i jego mecenat kulturalny – bilans zainteresowań, inicjatyw i dokonań polskiego monarchy na polu kultury artystycznej i umysłowej w drugiej poł. XVII w.*, s. 4 - 10

¹²⁰ E. Jezierski, *Jan III Sobieski*, Instytut Propagandy Państwowej – Twórczej, Warszawa 1935, s. 35

¹²¹ T. Korzon, *Dola i niedola Jana Sobieskiego, 1629 – 1674, Tom I*, nakładem Akademii Umiejętności drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1898, s. 1 - 23

¹²² W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 26

Rzeczypospolitej, darzył Sobieski wyjątkowym sentymentem. Wpływ na to mógł mieć fakt, że była to jego pierwsza samodzielna posiadłość, którą przejął po swoim ojcu. Został on wtedy starostą jaworowskim i tutaj właśnie zdobywał pierwsze doświadczenie w zarządzaniu majątkiem ziemskim, które po latach mógł przenieść do kompleksu pałacowego w Wilanowie.¹²³

Dwór jaworowski znajdował się wewnątrz obronnej, czworobocznej fortalicji, której wymiary wynosiły około 150 metrów od strony południowej i około 120 metrów od północy. Wykonano tam solidne, oparte na drewnianej konstrukcji skrzyniowej wały zamkowe, dodatkowo zwieńczone parkanami.¹²⁴

Ilustracja 53 Dwór w Jaworowie (widok od północnego - zachodu), źródło: „Rolnik 1867-1937”, czasopismo rolniczo-przemysłowe, Lwów 1938, s. 86

Sam pałac ulokowano na głównej osi całego założenia. Budynek wzniesiono z drewna sosnowego, dach przekryto gontem. Ganek został podwieszony nad głównym wejściem. Na parterze znajdowały się cztery izby, alkowa, galeria od ogrodu i parę mniejszych pokoi. Na piętrze znajdowała się duża, reprezentacyjna sala, prawdopodobnie służąca nawet do obrad senatu, została ona jednak przeniesiona na parter, a w jej miejsce powstały sypialnie. Sobieski bardzo cenił sobie broń, stąd była ona elementem wystroju wnętrz obok gobelinów czy obrazów. Ważnym elementem jaworowskiego dworu Sobieskiego była również kaplica, którą urządzono w specjalnie wydzielonym pokoju i ozdobiono obrazami o tematyce religijnej.¹²⁵

¹²³ R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwo ruskie, Ziemia Halicka i Lwowska, T. 7, wyd. 2 przejrane i uzupełnione*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wrocław, Warszawa: 1995, s. 308-316

¹²⁴ *ibidem*

¹²⁵ F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. III, Warszawa, 1880–1902, s. 519-27

Przebudowa zamku w Żółkwi była kolejnym przedsięwzięciem architektonicznym króla. Zamek ten już za czasów jego ojca Jakuba został przebudowany, stając się reprezentacyjną rezydencją, jednak dopiero Jan III Sobieski uczynił z niego barokową rezydencję, zlecając swoim nadwornym architektom Piotrowi Beberowi i Augustynowi Locci pracę nad rozbudową i przebudową wnętrza. Dodano wtedy między innymi nową galerię oraz portyk kolumnowy z dwubiegowymi schodami.¹²⁶ Pracujący wtedy na dworze króla architekci bardzo chętnie implementowali w fundowane przez niego budowle (zarówno te przebudowywane jak i te stawiane od podstaw) tak cenione przez niego wzorce architektury antycznej. Szczególnie Augustyn Locci, nazywany przez samego króla „najbliższym przyjacielem i naszym sekretarzem”, dzięki swojej pomysłowości oraz niezwykłym umiejętnościom technicznym, potrafił w niebanalny sposób nawiązywać do największych kanonów architektury, nie naśladując ich jednak, lecz w wyjątkowy sposób przetwarzając je i dopasowując do polskiej tradycji.¹²⁷

Ilustracja 54 Zamek w Żółkwi, fot. Piotr Pikulski

Dowodem wyjątkowego uznania króla dla tego właśnie architekta było powierzenie mu pracy nad przebudową Pałacu w Wilanowie, który jak się później okazało, miał się stać podsumowaniem architektonicznych poczynań władcy, zawierając w sobie cały program ideowy króla – wojownika, Sarmaty, czerpiącego ze wzorców antycznych.

W latach 1677 – 1680 Wilanów był typowym dworem magnackim z alkierzami. Dopiero w 1680 roku jego przebudowę zlecił Sobieski właśnie Augustynowi Locciemu. W pierwszym etapie prac, trwającym około trzech lat, znacznie rozbudowano

¹²⁶ R. Aftanazy, *op. cit.*, s. 605-615

¹²⁷ S. Łoza, *Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa, 1954, s.177

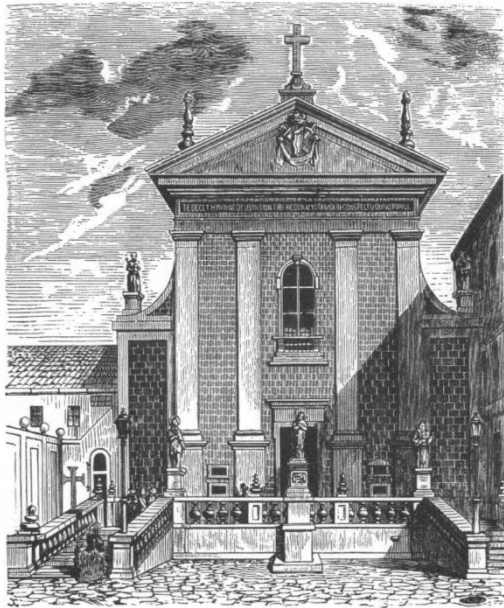
rezydencję, dodając dwie boczne wieże. W trzecim etapie wieże zwieńczono miedzianymi hełmami a w centralnej części pałacu dodano piętro.

Król znany był z tego, że czynnie uczestniczył w procesie budowy i dekoracji fundowanych przez siebie budynków. Nie pozostawało to bez wpływu na ostateczny charakter dzieła. Podobnie było w przypadku Wilanowa. W pałacu tym widać szczególnie odcisnięte inspiracje króla architekturą antyczną, zwłaszcza w jego elewacjach. Na szczególną uwagę zasługują tutaj elewacyjne płaskorzeźby głoszące apoteozę rodu Sobieskich oraz gloryfikację sukcesów militarnych króla.

Ilustracja 55 Triumf Jana III - płaskorzeźba w archiwolcie na elewacji zachodniej korpusu głównego, źródło: Muzeum Pałacu Jana III w Wilanowie, fot. M. Kulpa, 20.02.2007

Omawiając bryłę pałacu w Wilanowie, zaznaczyć należy, że podobnie jak w przypadku innych pałaców stawianych przez Sobieskiego, jest ona symetryczna, podzielona na dwie części – północną i południową. Pałac ten jest ostatecznym odejściem od obronnej funkcji tego typu architektury. Można wręcz stwierdzić, że jego budowa ostatecznie zmieniła kierunek projektowania i planowania polskich rezydencji pałacowych. Jest tu osiowy, rozległy układ, a sam budynek położony jest między dziedzińcem a ogrodem. Elewacja południowa, od dziedzińca wyraźnie odwołuje się do wzorców antycznych, w zamierzeniu Locciego oddziałując na odbiorcę grą światła – cieni oraz płaskorzeźbami sławiącymi monarchę – wojownika. Część północna, od ogrodu, posiada natomiast dekoracje związane z żoną władcy Marią Kazimierą. Dachy były najprawdopodobniej od początku pokryte miedzią, kruszcem bardzo cennym w tamtych czasach, wiadomo bowiem, że król nie żałował pieniędzy na wykończenie

Ilustracja 56 kościół Przemienienia Pańskiego w Warszawie, drzeworyt Michała Starkmana z około 1855 rok, źródło: Julian Bartoszewicz, *Kościół Warszawskie Rzymsko-Katolickie opisane pod względem historycznym*, Warszawa, 1855 r

fundowanych przez siebie budowli. Choć w założeniach monarchy była dobudowa znanych dzisiaj z Wilanowa skrzydeł bocznych, jednak jego śmierć przerwała prace.¹²⁸

Aby móc ostatecznie podsumować wyrazistość architektonicznego stylu Jana III Sobieskiego należy również zwrócić uwagę na fundowane przez niego budynki sakralne. Jednym z nich jest Kościół ojców kapucynów pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego w Warszawie. Obiekt ten został ufundowany przez władcę wraz z przyległym klasztorem w latach 1683 – 1694 w ramach

dziękczynienia za wiktoryę wiedeńską. Autorem projektu jest ponownie Augustyn Locci, choć podejrzewa się, że ostateczny projekt realizacyjny przygotował Tylman z Gamaren.¹²⁹ Kolejny raz widzimy tutaj nawiązania do antyku, chociaż ze względu na przeznaczenie budowli jako kościoła i klasztor kapucynów należało zrezygnować ze zbytnej wystawności i przepychu.

Budynki stawiane na zlecenie Jana III Sobieskiego charakteryzowały się nawiązaniem do antyku i to zarówno pod względem stricte budowlanym jak i ideologicznym. Dla władcy było ważne, aby stawiane przez niego pałace wyrażały jego osobisty stosunek do sztuki i polityki. Nie można zapominać, że Sobieski był prawdziwym Sarmatą i wielkim patriotą, a zdobywane przez niego od najmłodszych lat wykształcenie, liczne podróże po najznamienitszych miastach Europy oraz nieustanna chęć pogłębiania wiedzy ze wszelakich dziedzin nauki przyczyniły się do wykształcenia się w nim bardzo wyjątkowego stosunku do sprawowanej przez niego władzy. Główną filozofią Sobieskiego było oparcie dobrobytu Rzeczypospolitej nie tylko na zwycięstwach

¹²⁸ M. Karpowicz, *Barok w Polsce*, Arkady 1988, s. 55

¹²⁹ M. Baliński, *Pisma historyczne t. IV*, Warszawa, 1843, s. 31 - 37

militarnych ale także na polityce pokoju, rozwoju nauki oraz uprawy roli.¹³⁰ Wszystko to sprawia, że ogólny zarys ideowy typowego budynku fundowanego przez Sobieskiego jawi się jako obiekt w stylu włoskim, inspirowanym antykiem, z typowymi dla baroku detalami, pozbawionym jednak nadmiernego przepychu, często mającym na celu gloryfikację sukcesów militarnych króla. Jan III Sobieski – sarmata, monarcha, wojownik, uczonek oraz miłośnik sztuki. Te wszystkie cechy sprawiły, że fundowane przez niego budowle były równie wyjątkowe jak on sam, i podobnie jak on pozostawiły one trwałe, charakterystyczny i rozpoznawalny ślad w architektonicznej historii Polski.¹³¹

4.6. Domniemany autor projektu odbudowy łobzowskiej rezydencji na podstawie analizy dorobku architektów Piotra Bebera, Tylmana z Gameren i Augustyna Locciego.

Kraków musiał być od początku brany pod uwagę przez Sobieskiego jako baza wypadowa na Wiedeń oraz miejsce, gdzie bezpiecznie, a zarazem w możliwie najbliższej odległości od planowanej bitwy, mógł umieścić bliskich. Była to nie tylko malownicza i reprezentacyjna ale przede wszystkim dogodna lokalizacja i to prawdopodobnie właśnie to skłoniło go do decyzji o odbudowie letniej rezydencji w Łobzowie.¹³²

Sentyment władcy do Krakowa, jak pisał Michał Rożek był znaczny. Wiązał się ze wspomnieniami z młodości, kiedy Sobieski spędzał tu lata studiów, a także z koronacją i hucznym przyjęciem, jakie zgotowali mu wówczas mieszkańcy krakowscy. Tak więc zarówno ze względów strategicznych, ale też po części z sympatii do miasta, tu uczynił król ośrodek koncentracji wojsk, tu odbył pielgrzymkę do świętych patronów narodowych i otrzymał błogosławieństwo papieskie na świętą wojnę.¹³³ 29 lipca 1663 roku przybył z rodziną do Krakowa, a stamtąd do Łobzowa, gdzie pozostawił żonę z dziećmi.

Wybór Łobzowa był z wielu powodów korzystny, jednak być może główną przyczyną pominięcia Wawelu był fakt złego stanu zamku, M. Rożek pisał wprost, że stało się tak,

¹³⁰ W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 30 - 31

¹³¹ P. Pikulski, *In search of... op. cit.*

¹³² M. Szpyt, P. Pikulski, *op. cit.*

¹³³ M. Rożek, *Peregrinatio Religiosa, Folia Historica Cracoviensia*, Vol.4-5, Papieska Akademia teologiczna, Kraków 1997-1998, s.215

„jako że Wawel był źle utrzymany”¹³⁴. Oznacza to, iż prawdopodobnie koszty przygotowania zamku pod siedzibę królewskiej rodziny były nieopłacalne. Naprawa letniej rezydencji łobzowskiej nie była chyba aż tak kosztowna, poza tym, jak wspominałem powyżej, Sobieski przysposobił do zamieszkania prawdopodobnie tylko skrzydło południowe, ewentualnie fragmentaryczne odcinki wschodniego i zachodniego skrzydła, tworząc w ten sposób założenie otwarte w kierunku północnym, wprost na ogrody. Sama lokalizacja pałacu w miejscu urokliwym, z dala od zgiełku miasta, w otoczeniu Młynówki, sadzawek i ogrodów była zdecydowanie bardziej odpowiednia dla dzieci i stwarzała możliwość przyjemnego pobytu. Niewielki dystans od Krakowa umożliwiał w dowolnym czasie odwiedzenie miasta, co było kolejnym pozytywnym aspektem ulokowania tu najbliższych.

Z pewnością król powinien był zapewnić komfortowe warunki żonie na pobyt w rezydencji, dlatego budowla musiała zostać starannie wykończona i odpowiednio wyposażona. Pozostaje zatem postawić pytanie komu zatem władca zlecił zadanie odbudowy rezydencji zniszczonej po szwedzkiej inwazji.

Spośród wielu pracujących dla Jana Sobieskiego projektantów, ze względu na bliskie relacje z królem, Krakowem, a nawet samym Łobzowem wybrano i przeanalizowano dorobek trzech z nich: Piotra Bebera, Tylmana z Gameraen oraz Augustyna Wincentego Locciego.

Piotr Beber urodził się we Wrocławiu, prawdopodobnie w roku 1630. Był nadwornym budowniczym króla Jana III od 1681 roku.¹³⁵ Jak wynika z zapisów metryk Katedry na Wawelu, używał tytułu architekta królewskiego w 1686 roku podczas chrztu swojej córki Anny. Jego żona w metrykach widniejąca jako Katarzyna Beberowa, podpisywała się jako żona „architekta królewskiego. Dzięki tym zapisom wiadomo, że rodzina Bebera mieszkała na Wawelu i była z nim mocno związana.¹³⁶ Beber pełnił także funkcję burgrabiego zamku wawelskiego.¹³⁷ Jego związki z Krakowem są zatem

---

¹³⁴ *Ibidem.*

¹³⁵ S. Łoza, *op. cit.*, s. 31

¹³⁶ J. T. Sygański, *Metryki Kościoła Maryackiego i Katedry na Wawelu w Krakowie*, nakładem Towarzystwa Heraldycznego, Lwów 1912, s. 74

¹³⁷ *Studia do dziejów Wawelu, Tom II, Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu*, Ministerstwo Kultury i Sztuki, (prac. zb.)(red. prof. dr Jerzy Szablowski), Kraków 1960, s. 464

niezaprzeczalne. Również udokumentowany dorobek architekta na rzecz Sobieskiego świadczyć może o głębokim zaufaniu jakim darzył go król.

Na zlecenie Jana III Beber zaprojektował w Żółkwi, najprawdopodobniej około roku 1687, ratusz, szpital oraz synagogę.¹³⁸ Pracował też przy budowie żółkiewskiego zamku. Jako architekt królewski prowadził również, w latach 1684 – 1693 przebudowę pałacu w Kukizowie i budowę dworu w Jaryczowie.¹³⁹

Ilustracja 57 Synagoga w Żółkwi, której autorstwo przypisywane jest Piotrowi Beberowi, fot. Tomasz Leśniowski, 8 lipca 2008, źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Synagoga_w_żółkwi, stan na dzień 20. 11. 2017

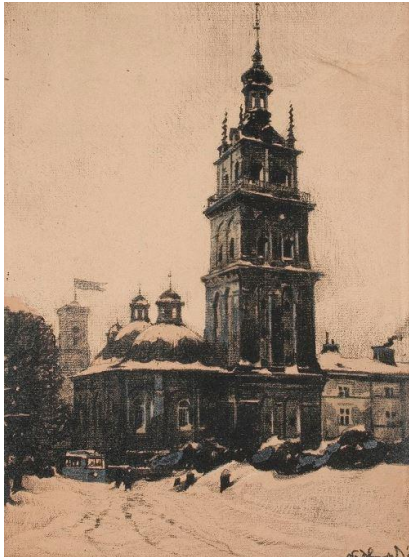

Ilustracja 58 Ratusz miejski w Żółkwi autorstwa Piotra Bebera na zlecenie Jana Sobieskiego, fot. Viktor Zagreba, źródło: <http://shtetlroutes.eu/pl/j-schall-zolkiew-miasto-pamiatek-i-wspomnien-historycznych/>, stan na dzień 20. 11. 2017

¹³⁸ W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 12

¹³⁹ *Sztuka 1 poł. XVIII wieku: materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Rzeszów, listopad 1978*, Stowarzyszenie Historyków Sztuki, (prac. zb.), (red. Halina Lisińska), Państwowe Wydawnictwo naukowe, Warszawa 1981, s. 322

Piotr Beber z wykształcenia cieśla, dzięki pracy przy odbudowie Krakowskiej wieży ratuszowej zastąpił jako specjalista od kopuł i hełmów wież. Jan Gaudenty Zacherl, miejscowy rajca, pisał o nim: „Miałem tego Bebera człeka pocziwego, trzeźwego,

Ilustracja 59 Wieża Korniaćów we Lwowie, autolitografia barwna O. Dobrowolskiego, 1906; archiwum Domu Aukcyjnego „Nautilus” w Krakowie

wiernego i życzliwego, który tę wieżę budował [...] w roku bowiem 1686 sławny Piotr Beber budowniczy króla Jana III całą wieżę ratuszową krakowską nie według godności tego miasta przed kilku laty [w 1684 odbudowa po pożarze z 1680] postawioną, wyniósł z sześciu pomocnikami na łosci 12 od murów, nie spuszczać z niej dwóch wielkich cymbatów zegarowych kilkadziesiąt cetnarów ważących”¹⁴⁰

Beber potwierdził wtedy swój niezwykły kunszt architektoniczny, umieszczając komorę zegarową na szczycie wieży nie demontując jej mechanizmu, lecz podnosząc ją stopniowo jednocześnie podmurowując od spodu. Samą wieżę przekrył barokowym hełmem i wzmocnił szkarpą od strony zachodniej.¹⁴¹ Przebudowa ta była kolejnym dowodem na ogromne zaufanie jakim Sobieski darzył Bebera jako swojego architekta.

Dzięki sławie zdobytej podczas odbudowy ratusza Beberowi zlecono odbudowę wieży Korniaćów przy cerkwi Wołoskiej we Lwowie. W 1672 roku uległa ona zniszczeniu w wyniku inwazji Tureckiej. Beber, na zlecenie króla Jana III, naprawił uszkodzenia oraz wprowadził własne zmiany do oryginalnego projektu, polegające na podwyższeniu wieży o jedno piętro z cegieł. Została ona następnie przekryta barokowym hełmem z czterema narożnymi, spiralnymi pinaklami u jego podstawy.¹⁴²

Po śmierci króla Jana III Piotr Beber pracował na dworze Augusta II, gdzie był klucznikiem zamku krakowskiego. Ostatnią z odbudowanych przez niego świątyń był kościół pw. Najświętszej Marii Panny w Żywcu, gdzie jak w przypadku wielu

¹⁴⁰ A. Grabowski, *op. cit.*, s. 330

¹⁴¹ M. Rożek, *Mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego w XVII [i.e. siedemnastym] wieku*, Biblioteka Krakowska, Wydawnictwo Literackie, 1977, s. 193

¹⁴² G. Rąkowski, *Przewodnik po Ukrainie Zachodniej, część IV Lwów*, Oficyna wydawnicza „Rewasz”, Pruszków 2008, s. 71

poprzednich budowli zajął się wykonaniem nowego dachu oraz hełmu wieży.¹⁴³ Zmarł prawdopodobnie w roku 1711.

Bardzo prawdopodobnym jest, że to właśnie Beberowi, ze względu na jego głęboki związek z Krakowem oraz samym królem, Sobieski zlecił zadanie sporządzenia projektu odbudowy letniej rezydencji w Łobzowie. Za argumentem tym przemawia również niezwykle doświadczenie Bebera w pracy przy różnego rodzaju odbudowach.

Tylman z Gameren (Thieleman van Gameren), kolejny z nadwornych architektów Sobieskiego, choć nie był tak mocno związany z Krakowem jak Piotr Beber, jego niezwykle bogaty dorobek twórczy i bardzo bliskie relacje z królem dają podstawę do traktowania go jako przypuszczalnego autora projektu odbudowy i przebudowy pałacu w podkrakowskim Łobzowie.

Życie zawodowe Tylmana w całości związane było z Polską. Już w drugiej połowie XVII wieku stał się jednym z czołowych architektów swojej epoki, dzięki czemu zyskiwał liczne zamówienia oraz realizacje. Zdobył także nobilitację i tytuł szlachecki. Był wybitnym przedstawicielem baroku klasycyzującego.¹⁴⁴

Tylman van Gameren urodził się najprawdopodobniej w lipcu 1632 roku w Utrechcie w rodzinie kupca sukienego Jacoba Janszona van Gamerena.¹⁴⁵ Studiując w Holandii i Niemczech zdobył wykształcenie w dziedzinie inżynierii wojskowej. Dla hetmana Jerzego Sebastiana Lubomirskiego (od 1666 roku) projektował twierdze, obwarowania i urządzenia wojskowe. Inżynierem królewskim został w roku 1672, później mianowano go również królewskim sekretarzem oraz nadwornym architektem Stanisława Herakliusza Lubomirskiego.¹⁴⁶

Jego doświadczenie militarne oraz wiedza na temat inżynierii wojskowej sprawiły, że w 1683 roku wziął udział, u boku Sobieskiego, w wyprawie wiedeńskiej. Prawdopodobnie dzięki zasługom w bitwie otrzymywał od króla wiele intratnych zleceń, między innymi

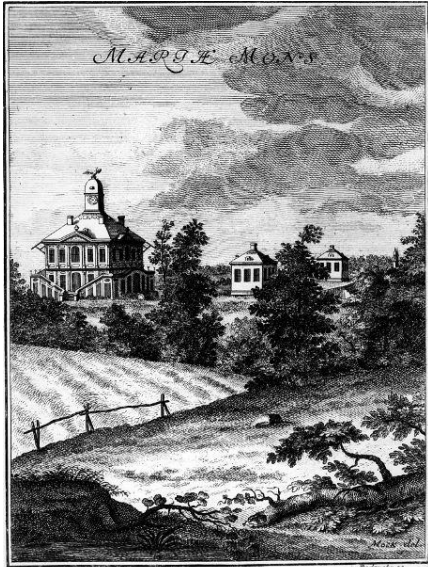
---

¹⁴³ S. Łoza, *op. cit.*, s. 23

¹⁴⁴ S. Mossakowski, *Tylman z Gameren, architekt polskiego baroku*, Warszawa, 1973, s.14

¹⁴⁵ *Ibidem*, s. 13

¹⁴⁶ K. Ottenheim, *Tylman z Gameren: architekt Warszawy : Holender z pochodzenia, Polak z wyboru*, Zamek Królewski, Warszawa 2003, s. 154 - 157

Ilustracja 60 "Marie Mont", rycina Moritza Bodenehra, po 1723 r., źródło: Biblioteka Narodowa

na Kościół Kapucynów oraz projekt fasady kolegiaty św. Jana Chrzciciela w Warszawie.¹⁴⁷

Lata osiemdziesiąte XVII wieku były dla Tylmana okresem, gdy powstały jego największe dzieła architektoniczne. W latach 1687 – 1693 wykonał na zlecenie Stanisława Herakliusza Lubomirskiego projekt zespołu kościelno – klasztornego Bernardynów w Czerniakowie, zaś w latach 1687 – 1688 pałac Krasińskich w Warszawie, a w 1689 roku projekt kościoła św. Anny w Krakowie. Na zlecenie Marii Kazimiery, żony Jana III Sobieskiego, Tylman zaprojektował warszawski kościół i klasztor

Sakramentek, będący jej wotum za odniesione przez męża zwycięstwo pod Wiedniem.¹⁴⁸

Wykonany na zlecenie Sobieskiego dla Marii Kazimiery pałacyk w podwarszawskiej wsi Półkowo, nazwany na cześć królowej Marie Mont, z pośród wielu projektów Tylmana jest tym, który mógłby rzucać nowe światło na jego ewentualny udział w sporządzaniu projektu odbudowy pałacu w Łobzowie.¹⁴⁹ Była to, rozciągająca się na wysokiej skarpie wiślanej, piętrowa, centralna budowla na planie kwadratu, nakryta dachem namiotowym z ozdobną banią. Piano nobile znajdowało się na pierwszym piętrze, a wszystkie elewacje pałacyku zostały jednakowo ukształtowane za pomocą ram i pilastrów. Pałac ten służył wyłącznie prywatnej stronie życia rodziny królewskiej.¹⁵⁰

Ze względu na bardzo dobrze udokumentowany dorobek twórczości Tylmana, w którym nie pojawiają się żadne wzmianki na temat pałacu w Łobzowie, ciężko uznać go za autora projektu jego odbudowy. W 1934 roku odkryte zostały nieznane wcześniej projekty i ryciny po architekcie, na podstawie których Tadeusz Makowiecki opracował

¹⁴⁷ J. Łoski, *Jan Sobieski, jego rodzina, towarzysze broni i współczesne zabytki*, nakładem autora, Warszawa 1883, s. 58

¹⁴⁸ T. Makowiecki, *Archiwum planów Tylmana z Gameren, architekta epoki Sobieskiego*, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa 1938, s.137

¹⁴⁹ S. Mossakowski, *op. cit.*, s. 55

¹⁵⁰ *ibidem*, str. 217

dokładny zbiór wszystkich realizacji Tylmana¹⁵¹, a tam, oprócz kościoła św. Anny, nie pojawia się żadna inna krakowska realizacja.

Pomimo wspomnianych wątpliwości, faktem pozostaje, iż Jan III Sobieski darzył Tylmana wyjątkowym zaufaniem, czego dowodem było zabranie go ze sobą na kampanię wiedeńską, a samy Tylman wielokrotnie wykonywał zlecenia architektoniczne dla samego króla oraz jego żony. Fakty te dają podstawy do przypuszczeń, że Sobieski mógł mu również zlecić wykonanie projektu odbudowy letniej rezydencji w Łobzowie.

Ostatnim z przeanalizowanych architektów, blisko związanych z osobą króla Jana III Sobieskiego, który mógł być autorem projektu odbudowy łobzowskiej rezydencji jest Augustyn Wincenty Locci.¹⁵²

Locci, architekt i artystyczny doradca Jana III Sobieskiego, urodził się w Warszawie ok. 1640 roku.¹⁵³ Był najstarszym dzieckiem włoskiego szlachcica, Agostina Locciego, scenografa i architekta, jednego z najwybitniejszych twórców działających na dworze Wazów, oraz Urszuli Doroty, wywodzącej się z warszawskiego rodu Gizów. Rodzina Loccich mieszkała z woli Władysława IV w apartamentach na Zamku Warszawskim, a dzięki wysokiej pozycji Agostina wiodła dostatnie życie. Augustyn Wincenty dorastał wśród królewskich dworzan oraz w kręgach artystycznej i intelektualnej elity stolicy, więc prawdopodobnie otrzymał doskonałe wychowanie i wykształcenie.¹⁵⁴

Z racji związków rodziny Loccich z dworem Władysława IV można przypuszczać, iż niejednokrotnie w dzieciństwie Augustyn Locci odwiedzał letnią rezydencję w Łobzowie, gdzie jak wiemy z dobrze udokumentowanych źródeł historycznych król przyszedł na świat. Wazowie byli mocno przywiązani do Łobzowa, ojciec Władysława IV Zygmunt III zainwestował w przebudowę pałacu, a rodzina królewska lubiła spędzać tam czas.¹⁵⁵ Po śmierci Zygmunta III i jego drugiej żony Konstancji, Władysław IV właśnie w Łobzowie wystawił zwłoki pary królewskiej, zanim spoczęły w kryptach

---

¹⁵¹ T. Makowiecki, *op. cit.*, s. 135

¹⁵² P. Pikulski, K. Stala, *op. cit.*

¹⁵³ S. Łoza, *op. cit.*, s. 177

¹⁵⁴ H. Osiecka – Samsonowicz, *Agostino Locci (1601-1660): scenograf i architekt na dworze królewskim w Polsce*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii nauk, 2003, s. 17

¹⁵⁵ K. Stala, *The royal residence...*, *op. cit.*

katedry wawelskiej.¹⁵⁶ Sam zaś , już jako król Polski, bywał tutaj nie tylko odpoczywając, ale też pogrążając się w obowiązkach królewskich przyjmował poselstwa czy zwoływał obrady, czyniąc to wszystko w "ulubionym pałacu królewskim pod Krakowem w Łobzowie".¹⁵⁷

W kwietniu 1673 roku, na sejmie, dzięki osobistej rekomendacji Jana Sobieskiego, król Michał Korybut Wiśniowiecki nadał Locciemu indygenat polski za okazane wielokrotnie „cnotę i biegłość w inżynierskiej nauce”.¹⁵⁸ Nie jest w pełni jasne, kiedy dokładnie Locci nawiązał bliskie stosunki zawodowe z Sobieskim, najprawdopodobniej jednak był on członkiem dworu Sobieskiego, gdy ten był jeszcze hetmanem, a po objęciu przez Jana III tronu został jego sekretarzem. W 1675 roku otrzymał dożywotnią roczną pensję w wysokości 2000 złotych na żupach wielickich. W przywileju tym monarcha nazwał go „aulicus intimus et secretarius noster” („najbardziej zaufanym dworzaniem i sekretarzem naszym”).¹⁵⁹

Z analizy źródeł wynika, że Jan III Sobieski rozpoczął swoją działalność w pałacu w Łobzowie około 1675 roku.¹⁶⁰ Data ta jest niezwykle korzystna dla przypisania autorstwa projektu odbudowy pałacu właśnie Locciemu, ponieważ pokrywa się ona z nawiązaniem przez niego z królem bliższej współpracy. Dodatkowo, wiadomym jest, że Locci zaczął pracę nad pałacem w podwarszawskim Wilanowie dopiero po 1677 roku.¹⁶¹

Po rozpoczęciu pracy nad pałacem w Wilanowie, Locci w jednym ze swoich listów do króla pisał o otrzymaniu „columny z łobzowa calusieńkiej” popisując się przy tym doskonałą znajomością różnego rodzaju marmurów pisząc: „...nikt nie wie co to za kamień, bo nie tutejszy marmur, ale ja zaś wiem, że jest Marmo granito d’Egisto”¹⁶² Jest bardzo możliwe, że Locci wiedział skąd brany jest materiał przysyłany mu do

---

¹⁵⁶ J. K. Szaniawski, *Dzieje Narodu Polskiego za panowania Władysława IV*, Warszawa 1823, s.41

¹⁵⁷ K. Szajnocha, *Dzieła Karola Szajnochy. Dwa lata dziejów naszych. 1646-48. Tom IX*, Warszawa 1877, s.21

¹⁵⁸ J. Starzyński, *Augustyn Locci, inżynier i artystyczny doradca Jana III*, Biuletyn Naukowy, Zakład Architektury Polskiej i Historii Sztuki, Warszawa 1.1932/1933, s. 120

¹⁵⁹ *ibidem*, s. 121

¹⁶⁰ J. W. Rączka, *Królewski Łobzów... op. cit.*, s. 36

¹⁶¹ J. Starzyński, *Augustyn Locci... op. cit.*, s. 122

¹⁶² J. Starzyński, *Wilanów: dzieje budowy pałacu za Jana III*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, s. 22

wykorzystania przy budowie Wilanowa, ponieważ mógł widzieć go już wcześniej, właśnie podczas prac nad projektem odbudowy łobzowskiej rezydencji.

Pałac w Wilanowie, będący bez wątpienia największym dziełem architektonicznym Augustyna, jeszcze w 1677 roku był magnackim dworem z alkierzami.¹⁶³ Jego późniejsze, stopniowe przebudowy, zlecone właśnie Locciem, polegały na znacznej rozbudowie (między innymi wtedy dobudowano dwie boczne wieże). W późniejszych etapach wieże przekryto miedzianymi hełmami. Podczas trwającej aż do 1696 roku przebudowy powstało także dodatkowe piętro nad centralną częścią pałacu.¹⁶⁴ Pomimo, iż praca nad Pałacem w Wilanowie nie polegała na odbudowie zniszczonego budynku, lecz na jego przebudowie i rozbudowie, zauważalną analogią do rezydencji łobzowskiej, była konieczność zaprojektowania nowego dachu czy budowy dodatkowego piętra, które w przypadku Łobzowa mogło być znacznie zdewastowane po zniszczeniach szwedzkich. Dodatkowo, jak potwierdza wspomniany wyżej list, Locci doskonale orientował się w materiałach budowlanych z łobzowskiego pałacu, co jak wspomniano powyżej, świadczyć może o tym że miał z nimi styczność już wcześniej, myśląc być może już wtedy o wykorzystaniu co lepszych luźnych detali do planowanej wkrótce wielkiej realizacji w Wilanowie. Biorąc pod uwagę jego związki z dworem Władysława IV, prawdopodobnie znał Łobzów z dzieciństwa i mógł darzyć to miejsce podobnie, jak król dużym sentymentem, co jest dodatkowym argumentem za przypisaniem mu autorstwa projektu odbudowy Łobzowa.

Ponieważ losy pałacu w Łobzowie za czasów Jana III Sobieskiego są wciąż bardzo niejasne, nie sposób jednoznacznie określić, któremu ze swoich zaufanych i cenionych architektów mógł zlecić król odbudowę obiektu. Pewnym jest natomiast, że władca otoczył pałac wyjątkową troską, próbując mu przywrócić jego dawną świetność, i że udało mu się to na tyle, aby mogła w nim zamieszkać jego żona wraz z dziećmi. Skoro też zdecydował się, aby to właśnie tutaj powrócić po wiktorii wiedeńskiej,¹⁶⁵ pałac musiał być doprowadzony do stanu, który swoją świetnością nie ujmował międzynarodowej już sławie Sobieskiego.

---

¹⁶³ P. Pikulski, *In search of... op. cit.*

¹⁶⁴ J. Starzyński, *Wilanów: dzieje budowy... op. cit.*, s. 45

¹⁶⁵ M. Szpyt, P. Pikulski, *op. cit.*

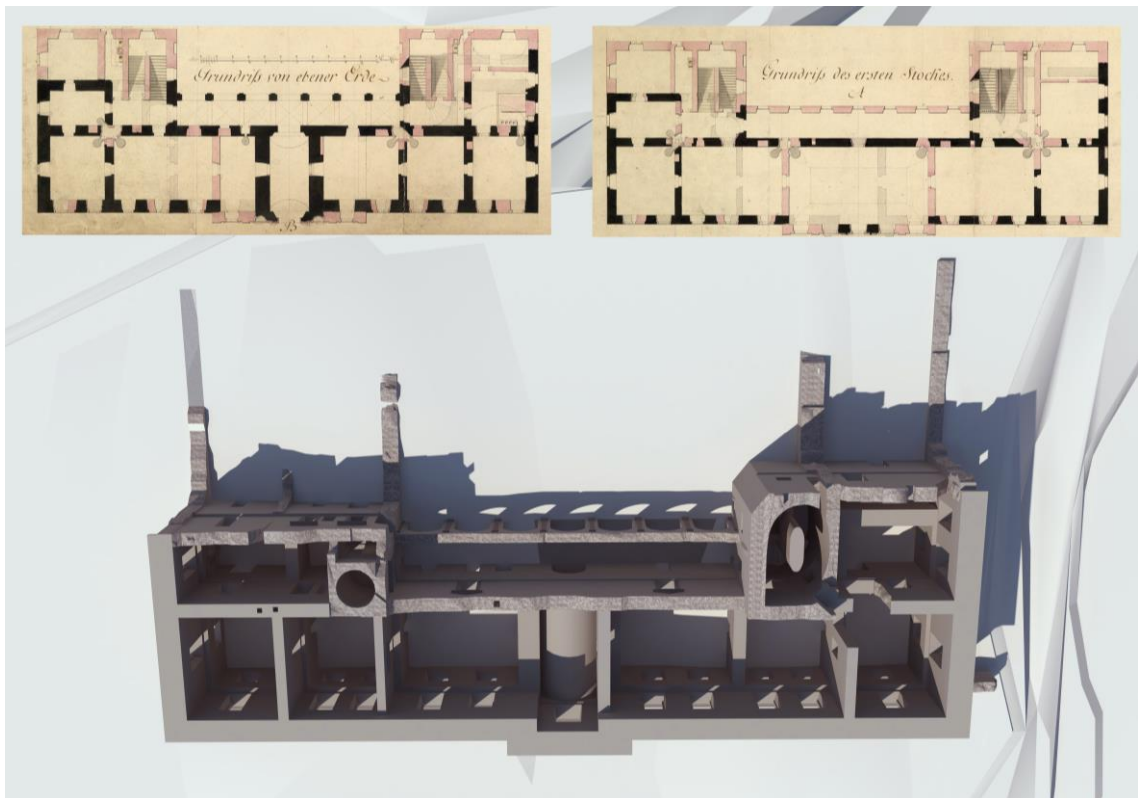
Z omówionych architektów jedynie Tylman z Gameren, ze względu na bardzo dokładne udokumentowanie swojego dorobku i dużą popularność, która bez wątpienia dawała rozgłos wszystkim jego przedsięwzięciom artystycznym, nie wydaje się być odpowiedzialny za odbudowę łobzowskiego pałacu, gdyż brak jest o tym wzmianek w źródłach dokumentujących jego realizacje. Z kolei Piotr Beber był architektem bardzo cenionym przez króla, dodatkowo mocno związanym z Krakowem i Wawelem. Jego działalność zawodowa nie została tak szeroko udokumentowana jak Tylmana. To pozwala przypuszczać, że jego udział przy ewentualnych pracach naprawczych w Łobzowie mógł nie być wzmiankowany w źródłach, bądź takie się nie zachowały. Ze względu na szerokie doświadczenie Bebera w rekonstrukcjach zniszczonych pałaców i budynków sakralnych, w szczególności dachów, zatrudnienie go przy odbudowie pałacu jest bardzo prawdopodobne. Natomiast Augustyn Locci był jednym z najbliższych architektów króla, pełnił wręcz funkcję jego doradcy artystycznego. Data rozpoczęcia przez niego pracy nad pałacem w Wilanowie może wskazywać, że wcześniej, w połowie lat siedemdziesiątych XVII wieku mógł otrzymać od króla zlecenie na wykonanie projektu odbudowy letniej rezydencji, w której Sobieski planował zamieszkać wraz z rodziną. Ciekawe są też jego bezpośrednie powiązania z Łobzowem, wzmianka o kolumnie przywiezionej z pałacu do Wilanowa oraz silne relacje jego rodziców z dworem Władysława IV.

Analizując dokonania wymienionych artystów, wyniki badań zdają się wskazywać, że przede wszystkim Piotr Beber mógł przyczynić się do odbudowy letniej rezydencji w Łobzowie, ze względu na swoje ścisłe związki z Krakowem i Łobzowem, zainteresowania twórcze dotyczące odbudowy i rekonstrukcji zniszczonych budynków oraz dużą wiedzę konstruktorską ze szczególnym uwzględnieniem projektowania dachów. Bezspornym pozostaje fakt, iż pałac łobzowski został odbudowany w takim zakresie, który umożliwił zamieszkanie tu królowi i jego najbliższym.

Bez wątpienia pałac w Łobzowie wart był takiego zaangażowania w przywrócenie mu dawnej świetności, nie tylko ze względu na strategiczną dla Sobieskiego lokalizację oraz kwestie finansowe, ale przede wszystkim przez szacunek dla bogatej historii oraz swoisty urok, który od początku przyciągał tu władców Polski, będąc miejscem do którego większość z nich chętnie powracała.

4.7. Rekonstrukcja „romantycznej ruiny” pałacu z początku XIX wieku

Na podstawie interpretacji materiałów źródłowych została dokonana komputerowa rekonstrukcja „romantycznej ruiny” widocznej na rycinie Zygmunta Vogela oraz Jana Zachariasza Freya z 1809 roku. Głównym materiałem, uznanym jako priorytetowe źródło informacji w określaniu parametrów gabarytowych i wyglądu bryły był austriacki projekt przebudowy Pałacu, naniesiony na inwentaryzację jego ruin, wykonany ok. 1820 roku.

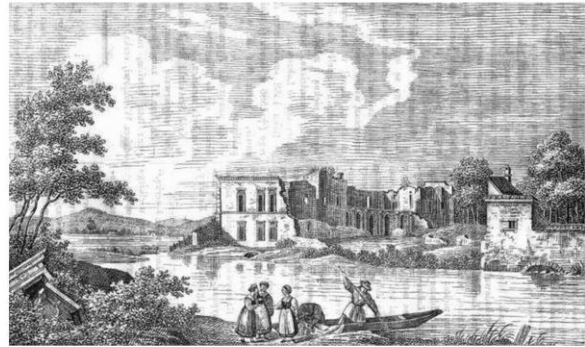

Ilustracja 61 Model cyfrowy ruiny z początku XIX wieku w zestawieniu z inwentaryzacją austriacką stanowiącą główne źródło danych do jego sporządzenia, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt

Rycina, przedstawiająca widok na zachowany fragment wschodniego skrzydła pałacu oraz pozostałości dziedzińca arkadowego powstała w 1809 roku. Jej autorem jest Jan Zachariasz Frey wg. sztychu Zygmunta Vogela. Na jej podstawie powstało wiele kopii tego dzieła, ciężko jednak stwierdzić, czy artyści uwieczniający ten widok w swoich pracach, inspirowani dziełem Freya i Vogela, sami udawali się nad brzeg Młynówki Królewskiej aby uchwycić ten sam widok według własnej interpretacji czy też po prostu kopiowali oni wspomnianą rycinę bez obejrzenia ruin pałacu w naturze. Następna ilustracja stanowi zestawienie wszystkich znanych kopii rysunku Freya i Vogela.

Jan Zachariasz Frey według szkicy Zygumnta Vogela, 1806 r.,
źródło:
Biblioteka Narodowa

Jako autorzy również podawani Frey oraz Vogel, widać jednak
znaczące różnice względem poprzedniej

Leonard Chodźko, 1836 r.
źródło:
krakow.fotopolska.eu

Józef Brodowski, 1818 r.
źródło:
„Józef Brodowski malarz i rysownik starego Krakowa”, Muzeum
Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2003

Katarzyna Wojnarowska, 1851 r.,
źródło:
Archiwum Narodowe
w Krakowie

Friedrich Christoph Dietrich według ryciny Józefa Richtera,
I połowa XIX wieku,
źródło:
Muzeum Narodowe
w Krakowie

Ilustracja 62 Wszystkie znane rysunki przedstawiające widok na ruinę pałacu w Łobzowie z początku XIX wieku, autor zestawienia: Piotr Pikulski

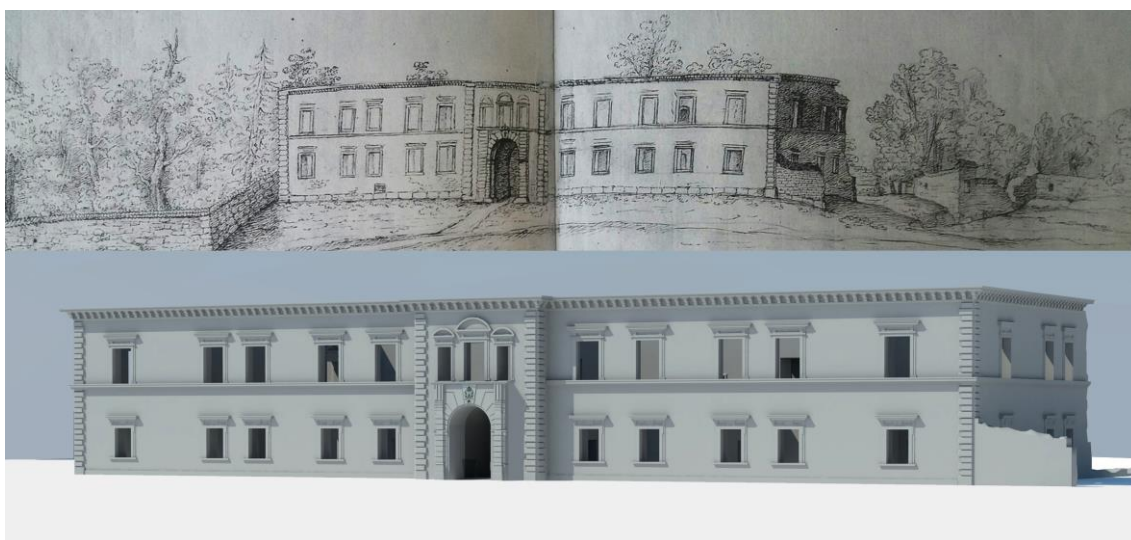
Po odtworzeniu perspektywy z widokiem na ruinę Pałacu, dokładnie taką samą jak z ujęć Freya i Vogela widać, że grubość murów widoczna w dokumentacji w południowo – wschodniej części budynku może świadczyć, iż było to dawne gotyckie Fortalicium. Mury te przetrwały zapewne wszystkie wcześniejsze przebudowy obiektu. Analiza stanu budynku z tego okresu, dzięki cyfrowej rekonstrukcji, daje podstawy do

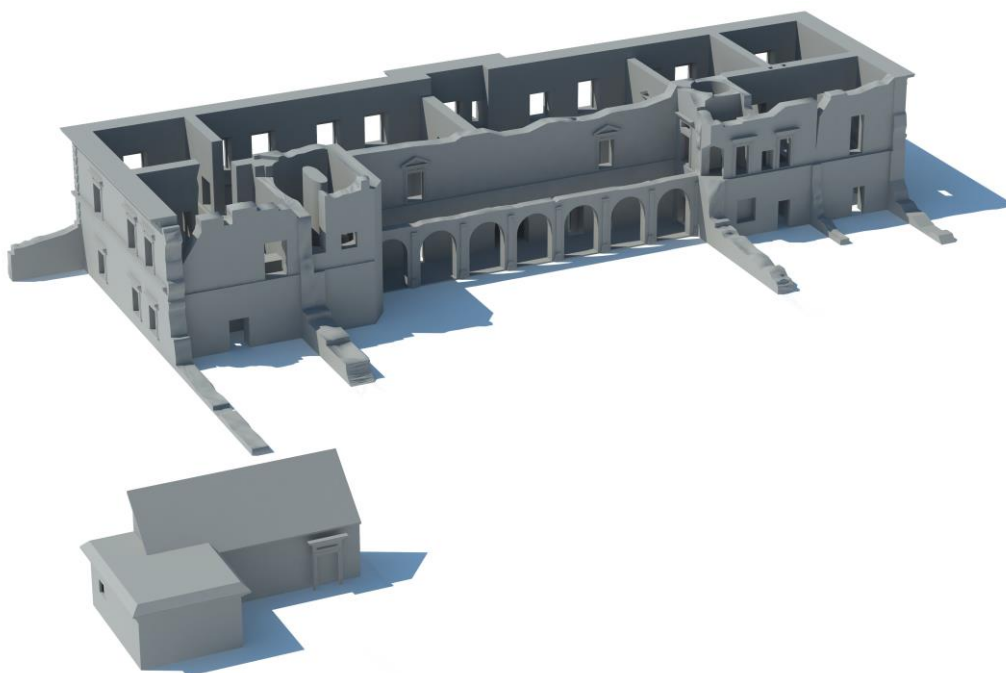

poparcia tezy, jakoby Sobieski odbudował i przebudował jedynie skrzydło południowe pałacu z fragmentami skrzydeł zachodniego oraz wschodniego.

Ilustracja 63 Nałożenie komputerowej rekonstrukcji ruin pałacu w Łobzowie z początku XIX wieku na rycinę Jana Zachariasza Freya i Zygmunta Vogela, autorzy: P. Pikulski, M. Szpyt

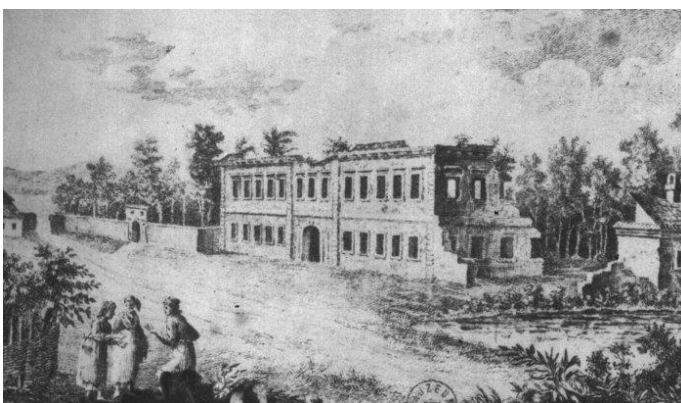
Ilustracja 64 Porównanie ryciny Józefa Brodowskiego z komputerową rekonstrukcją ruin pałacu z początku XIX wieku, elewacja frontowa, stan zachowania prawdopodobnie z czasów przebudowy Jana III Sobieskiego, autorzy: P. Pikulski, M. Szpyt

Ilustracja 65 Ruiny z początku XIX wieku od strony dziedzińca arkadowego, autorzy: P. Pikulski, M. Szpyt

Ilustracja 66 Porównanie wyników prac nad komputerową rekonstrukcją ruin pałacu z początku XIX wieku z rycinami z tego okresu autorstwa Antoniego Lange i Zygmunta Vogela, autorzy: P. Pikulski, M. Szpyt

Ilustracja 67 elewacja frontowa ruin pałacu w Łobzowie autorstwa Michała Stachowicza z roku 1820, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

Elewację frontową ruiny pałacu, oprócz Józefa Brodowskiego, przedstawił jeszcze Michał Stachowicz na swojej rycinie z 1820 roku. Podstawowe parametry i proporcje budynku nie są na niej jednak zbyt wiarygodne, nie pokrywają się

one z proporcjami widocznymi na austriackiej inwentaryzacji oraz na innych rycinach, w tym właśnie Brodowskiego, jak również Vogela czy Freya. Daje to podstawy do wysnucia tezy, jakoby Stachowicz tworzył tę rycinę jedynie na podstawie dostarczonych mu szkiców i opisów budynku.

4.8. Analiza bryły pałacu w czasach jego przebudowy przez Austriaków – materiały z przełomu XIX i XX wieku (Szkoła Kadetów)

Gdy w drugiej połowie XIX wieku pałac został ostatecznie podniesiony z ruiny po przejściu we władanie wojsk austriackich został przekształcony w Szkołę Kadetów. Analiza projektów przebudowy i inwentaryzacji zleconych wówczas przez nowych właścicieli w celu dostosowania budynku do pełnienia zupełnie nowej, militarnej funkcji, może przynieść zaskakujące wnioski w świetle badań nad siedemnastowieczną historią obiektu.

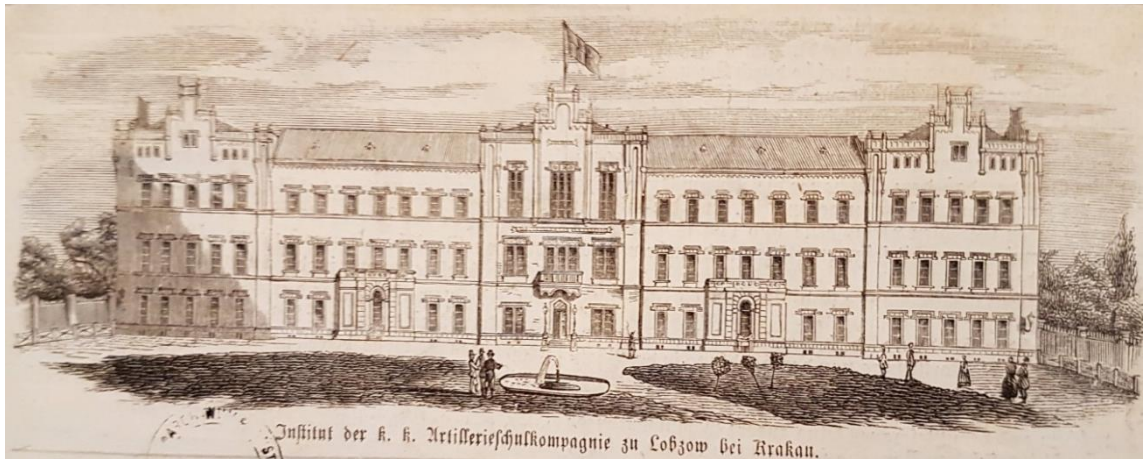
W połowie XIX wieku dobudowane zostało nowe skrzydło pałacu w jego południowo zachodniej części, która ze skrzydła bocznego została przekształcona w część centralną. Całości nadano neogotycką formę.¹⁶⁶ Zachowano jednak wyraźne elementy dawnego pałacu, łącznie z dawnym portalem wejściowym. Autorem tej przebudowy, datowanej na lata pięćdziesiąte XIX wieku był Feliks Książarski¹⁶⁷

Na wykonywanych w drugiej połowie XIX wieku projektach zagospodarowania terenu pałacu można zauważyć, że jego dawna forma jest zaznaczana w sposób wyraźny, innym kolorem bądź zmianą rodzaju kreskowania. Prawdopodobnie miało to na celu rozróżnienie w późniejszych projektach przebudowy dobudowywanych elementów od historycznej, zastanej tkanki obiektu. Na uwagę zasługują tutaj fakt, iż jako pierwotny budynek traktowana jest jedynie część południowa z niewielkimi fragmentami skrzydeł wschodniego oraz zachodniego. Wskazywać by to mogło na potwierdzenie teorii, jakoby po częściowym zniszczeniu części północnej przez Szwedów Jan III Sobieski zdecydował się ją całkowicie rozebrać w czasach, gdy rozpoczął pracę nad pałacem w Wilanowie.

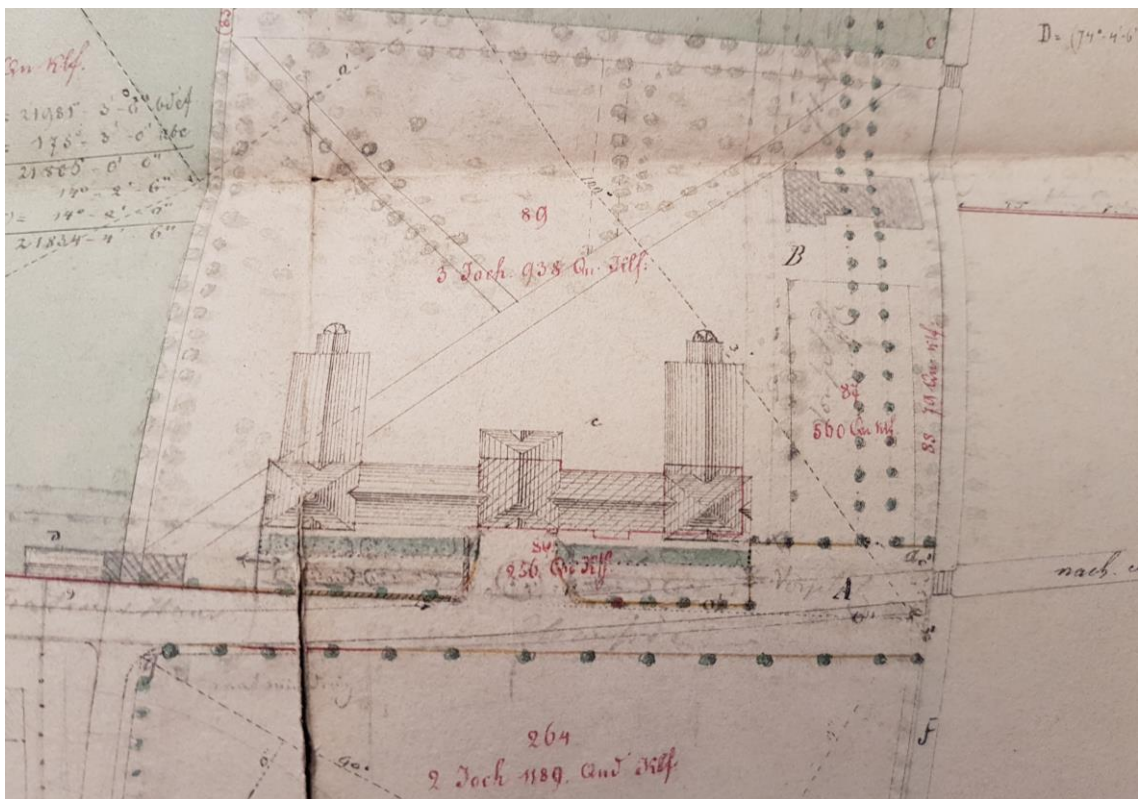
---

¹⁶⁶ J. Bogdanowski, *op. cit.*, s. 36

¹⁶⁷ *Ibidem*, s. 36

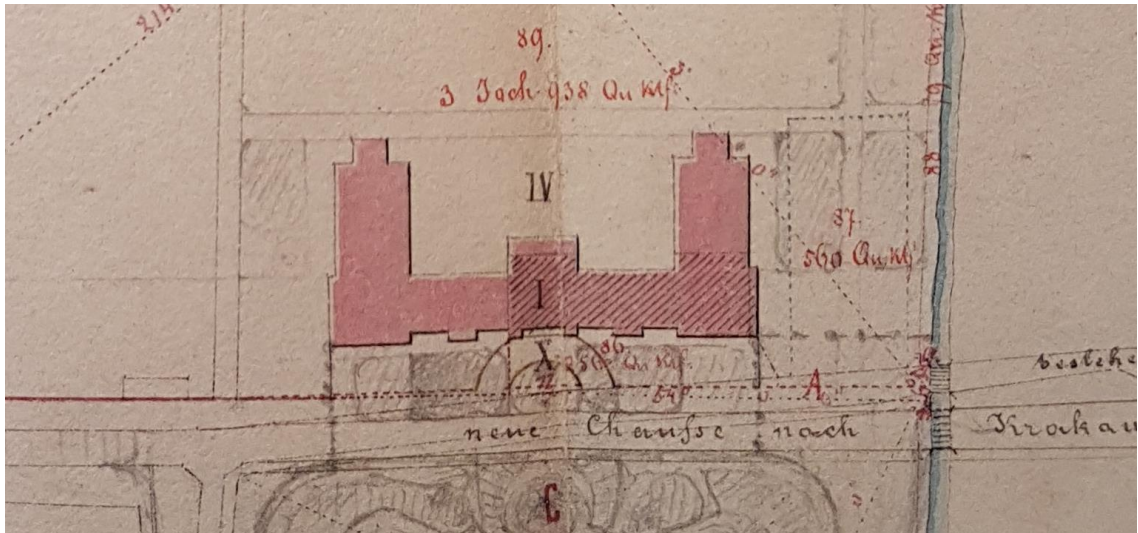

Ilustracja 68 Rycina przedstawiająca bryłę pałacu po przebudowie wykonana ok. 1855 roku, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie

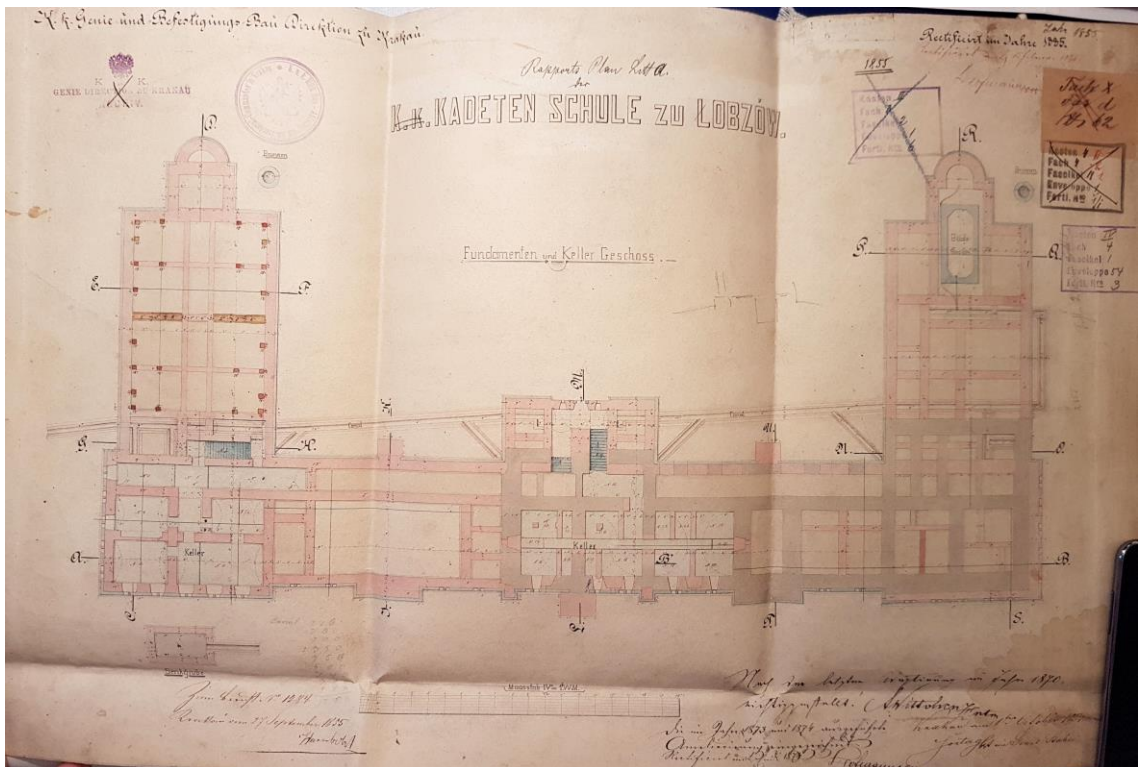

Ilustracja 69 Plan zagospodarowania terenu dawnego Folwarku Łobzów wykonany przez Austriaków w 1854 roku przedstawiający pałac w Łobzowie po Rozbudowie o dodatkowe skrzydło, z zaznaczonym obrysem pierwotnej bryły obiektu, źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie

Do odtworzenia stanu zachowania pałacu w Łobzowie z czasów gdy mieszkał w nim Jan Sobieski niezbędna jest analiza retrospektywna na podstawie losów obiektu z czasów znacznie wybiegających poza okres życia króla. Niezwykle istotnym źródłem informacji dotyczących przebudowy łobzowskiej rezydencji mogą okazać się wykonane przez Austriaków inwentaryzacje jej piwnic oraz fundamentów.

Ilustracja 70 Austriacki plan zagospodarowania z drugiej połowy XIX wieku, kreskowaniem zaznaczona pierwotna bryła obiektu, źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie

Ilustracja 71 Inwentaryzacja fundamentów pałacu w Łobzowie po dobudowaniu dodatkowego skrzydła w części południowo – zachodniej i przekształceniu obiektu w Szkołę kadetów, kolorem różowym zaznaczono elementy nowo projektowane, szarym natomiast elementy zastane, będące pozostałościami po bryle pałacu z czasów Jana Sobieskiego, źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie

Dzięki analizie między innymi różnic w grubościach murów, można z łatwością oddzielić na austriackich rysunkach tkankę nowo wybudowaną od zastanej. Widać tutaj, że w części południowo – wschodniej obiektu, a więc tej w której poszukiwane są pozostałości po fortalicium Kazimierza Wielkiego, pozostało więcej pierwotnych elementów niż w części południowo – zachodniej. Możliwym jest zatem, że Sobieski

zmuszony był, po rozebraniu ruin północnego dziedzińca arkadowego, rozbierać również skrzydła boczne, robiąc to jednak w sposób niesymetryczny, pozostawiając więcej w części zachodniej.

Ilustracja 72 fotografia z drugiej połowy XIX wieku przedstawiająca bryłę pałacu po przebudowie, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie

4.9. Rekonstrukcja bryły pałacu w Łobzowie z czasów Jana III Sobieskiego

Przedstawione powyżej badania pozwalają na próbę odtworzenia stanu zachowania pałacu w Łobzowie po ingerencji Jana Sobieskiego.

4.9.1. Rodzaj działań podjętych przez Sobieskiego oraz ich definicja – remont, przebudowa czy odbudowa?

Analizę rozpocząć należy od ostatecznego określenia rodzaju działań podjętych przez Sobieskiego w celu przywrócenia rezydencji jej dawnej świetności. Zniszczenia szwedzkie, jak potwierdza autor tej pracy w jednym z powyższych rozdziałów, były na tyle duże, że nie pozwalały na ponowne użytkowanie obiektu. Podstawową kwestią wydają się zatem, aby na początku analizy określić, czy działania podjęte przez Sobieskiego określić należy jako remont, przebudowę czy odbudowę.

W przepisach nie funkcjonuje definicja odbudowy obiektu. Zgodnie z definicją Słownika Języka Polskiego odbudowa to „odrestaurowanie lub wzniesienie na nowo tego, co zostało zniszczone”. Potwierdza to wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie: „Przez odbudowę rozumie się wykonanie faktycznie nowego obiektu budowlanego, choć z wykorzystaniem elementów konstrukcyjnych pozostałych po innym obiekcie budowlanym, który uległ zniszczeniu”.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Wyrok WSA w Lublinie II SA/Lu 971/11

Przebudowa to „wykonywanie robót budowlanych, w wyniku których następuje zmiana parametrów użytkowych lub technicznych istniejącego obiektu budowlanego, z wyjątkiem charakterystycznych parametrów, jak: kubatura, powierzchnia zabudowy, wysokość, długość, szerokość bądź liczba kondygnacji; w przypadku dróg są dopuszczalne zmiany charakterystycznych parametrów w zakresie niewymagającym zmiany granic pasa drogowego”.¹⁶⁹

Remont to „wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, a niestanowiących bieżącej konserwacji, przy czym dopuszcza się stosowanie wyrobów budowlanych innych niż użyto w stanie pierwotnym”.¹⁷⁰

Jak widać po powyższych definicjach nie jest łatwe jednoznaczne określenie rodzaju interwencji Jana Sobieskiego w budynek łobzowskiej rezydencji po szwedzkich zniszczeniach. Pewnym jest natomiast, że bez względu na to, czy był to jeszcze remont czy już odbudowa, złożoność niezbędnych do wykonania prac w celu doprowadzenia obiektu do stanu ponownej używalności była znaczna. Sobieski zastał pałac w ruinie, ze zniszczonymi skrzydłami wschodnim i zachodnim oraz północnym skrzydłem arkadowym. Jedynie skrzydło południowe nadawało się do przeprowadzenia w nich gruntownych prac remontowych, jednak nawet tutaj nie mogło się obejść bez całkowitej odbudowy dachu, zniszczonego w wyniku szwedzkich grabieży oraz podpaleń. Pozostałe skrzydła obiektu wymagały już nie remontu lecz odbudowy, na którą Sobieski, ówczesny Hetman Wielki Koronny, nie mógł sobie pozwolić ze względów finansowych. W związku z tym, musiał on podjąć decyzję, w jaki sposób oddzielić remontowaną część południową od zachowanych ruin skrzydeł wschodniego i zachodniego. Określenie miejsc, w których remontowany przez Sobieskiego pałac został „oddzielony” od ruin bocznych skrzydeł jest możliwe dzięki analizie cyfrowej rekonstrukcji ruiny pałacu z początku XIX wieku. Działania podjęte przez Sobieskiego w celu przywrócenia pałacowi w Łobzowie jego dawnej świetności i podźwignięcia go z ruiny z całą pewnością nie mogą zostać uznane jedynie za remont. Szkody dokonane przez Szwedów były bardzo duże i choć budynek nie został całkowicie zniszczony,

---

¹⁶⁹ Art. 3 pkt 7a Prawa Budowlanego

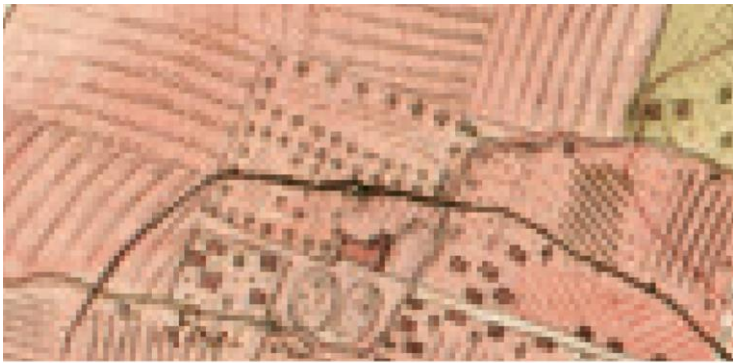
¹⁷⁰ Art.. 3 pkt. 8 Prawa Budowlanego

bardzo wiele jego elementów wymagało zarówno odbudowy jak i częściowej przebudowy.

4.9.2. Zestawienie wyników badań potwierdzające tezę pracy

Przedstawione w powyższych rozdziałach wyniki badań pozwalają w pełni potwierdzić tezę, jakoby Jan III Sobieski odbudował pałac w Łobzowie po szwedzkich zniszczeniach w formie znacznie odbiegającej od tej znanej sprzed potopu.

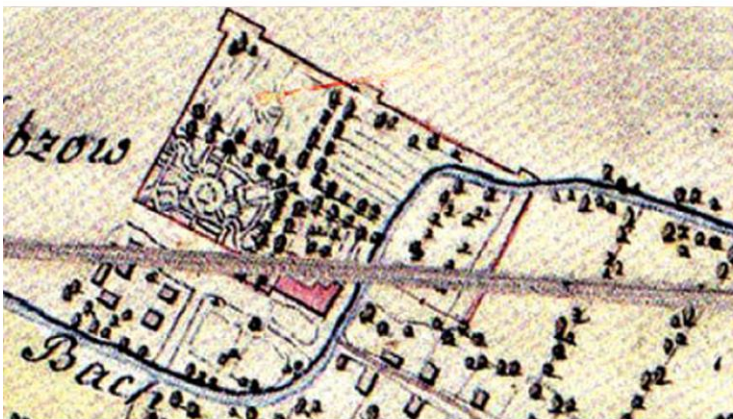
Na mapach i planach Krakowa z XVII wieku, okresu pomiędzy odbudową Sobieskiego a austriacką przebudową, pałac pokazany jest jako budynek o nieregularnym rzucie, bez wewnętrznego dziedzińca, z zachowanymi jedynie fragmentami skrzydeł bocznych.

Wymiar geometryczny miasta Krakowa, 1783 r. (w kopii z 1792 r.), Marcin Józef Kromer (autor kopii Józef Czech), fragment przedstawiający zbliżenie na Pałac w Łobzowie
źródło: AP Kraków, Zb. Kart., II-18

Kształt pałacu przedstawiony na mapie

Plan der Stadt Krakau z 1794 roku - fragment pokazujący pałac w Łobzowie
źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

Kształt pałacu przedstawiony na mapie

Fragment mapy Miego obrazujący pałac w Łobzowie, ok 1780 roku
źródło: mapire.eu

Kształt pałacu przedstawiony na mapie

Ilustracja 73 Zestawienie przedstawień pałacu w Łobzowie na znanych mapach Krakowa z XVIII wieku, czyli po odbudowie Sobieskiego, autor: Piotr Pikulski

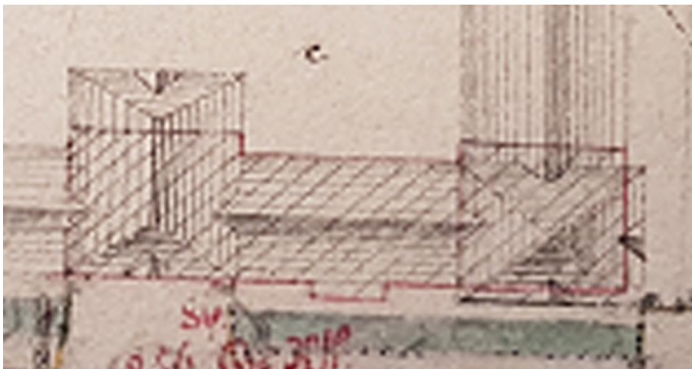

Również późniejsze, bo XIX wieczne, austriackie plany przebudowy pałacu wskazują jednoznacznie, że zastany przez nich obiekt, mimo że znajdujący się w stanie ruiny, musiał wcześniej funkcjonować jako budynek o nieregularnym rzucie ze znikomymi jedynie pozostałościami po skrzydłach wschodnim i zachodnim, z bardzo dobrze zachowaną jednak częścią południową.

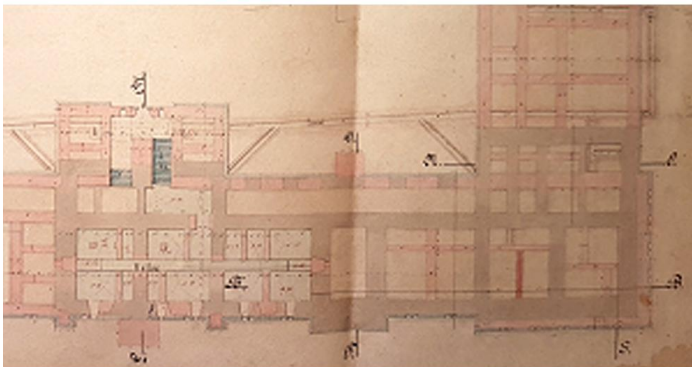
Austriacki plan zagospodarowania z drugiej połowy XIX wieku, kreskowaniem zaznaczona pierwotna bryła obiektu
źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie

Kreskowaniem zaznaczone pozostałości pałacu z czasów Jana III Sobieskiego

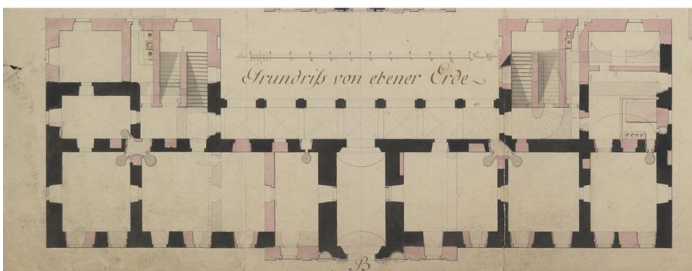
Plan zagospodarowania terenu dawnego Folwarku Łobzów wykonany przez Austriaków w 1854 roku przedstawiający pałac w Łobzowie po rozbudowie o dodatkowe skrzydło
źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie

Czerwoną linią zaznaczono pozostałości pałacu z czasów Jana III Sobieskiego

Inwentaryzacja fundamentów pałacu w Łobzowie po dobudowaniu dodatkowego skrzydła w części południowo-zachodniej i przekształceniu obiektu w Szkołę kadetów
źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie

Kolorem różowym zaznaczono elementy nowo projektowane, szarym natomiast elementy zastane, będące pozostałościami po bryle pałacu z czasów Jana III Sobieskiego

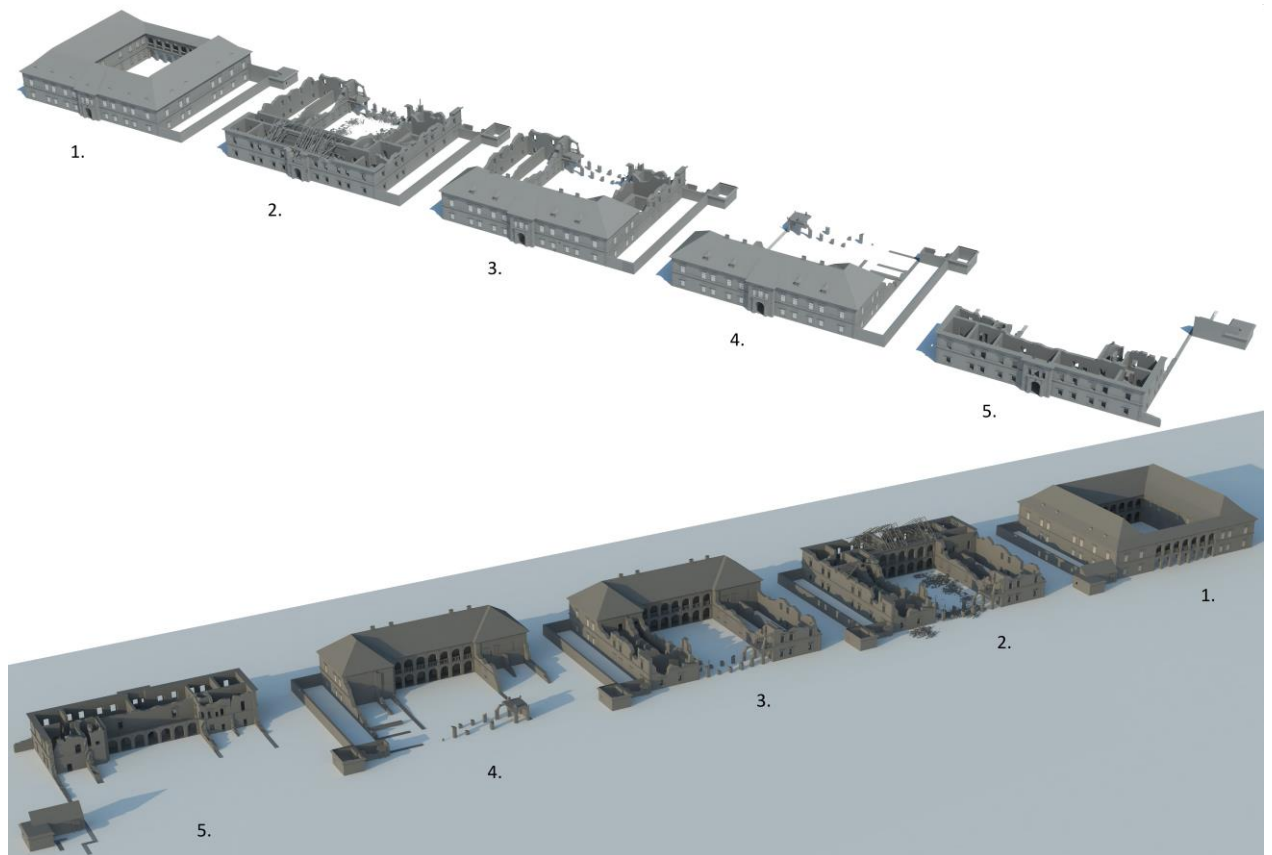

Inwentaryzacja ruin Pałacu w Łobzowie wraz z projektem przebudowy, prawdopodobnie początek lat dwudziestych XIX wieku,
źródło: Archiwum Wojskowe w Krakowie

Kolorem różowym zaznaczono elementy nowo projektowane, szarym natomiast elementy zastane, natomiast czarnym elementy zastane które miały zostać ponownie wykorzystane.

Ilustracja 74 Porównanie dziewiętnastowiecznych map i planów austriackich, potwierdzające, że zastany przez nich budynek posiadał jedynie kompletne skrzydło południowe oraz fragmenty skrzydeł wschodniego i zachodniego, autor: Piotr Pikulski

Dzięki analizie losów pałacu zarówno sprzed fazy odbudowy Sobieskiego jak i po niej udało się porównać powstałe modele cyfrowe poszczególnych faz architektonicznych a następnie nałożyć je na siebie tworząc najbardziej prawdopodobny obraz pałacu z czasów Sobieskiego. Poniżej przedstawiono efekt tego zestawienia.

Ilustracja 75 zestawienie modeli cyfrowych rekonstrukcji pałacu w Łodzi które doprowadziło do odtworzenia stanu zachowania obiektu z czasów Jana III Sobieskiego. 1 – stan z czasów Władysława IV Wazy i przebudowy Giovanniego Trevano, 2 – stan z czasów zniszczeń szwedzkich z czasów potopu, 3 – odbudowa Jana III Sobieskiego po szwedzkich zniszczeniach, 4 – odbudowa Jana III Sobieskiego, stan zachowania końcowych lat panowania władcy, gdy rozebrane zostały praktycznie w całości pozostałości po skrzydłach bocznych oraz północnym w celu wykorzystania materiałów budowlanych przy budowie Pałacu w Wilanowie, 5 – „romantyczna ruina” z początku XIX wieku. Na ilustracji wyraźnie widać postępujące z biegiem lat zniszczenia skrzydeł północnego oraz wschodniego i zachodniego. autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych przez D. Długosz, E. Furlepę, A. Jurek, Ł. Kadeła, A. Steuer – Jurek (studia Doktoranckie 2013/14 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); B. Dendura, A. Derlatka, A. Fitta, M. Kapołka, E. Waryś (Studia Doktoranckie 2014/15 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); prac W. Kieszkowskiego i J. Zachwatowicza oraz rekonstrukcji A. Fishingera.

Nierównomierne zniszczenia widoczne na modelu „romantycznej ruiny” potwierdzają tezę, że Sobieski zdecydował się jedynie na częściową odbudowę rezydencji, pozostawiając skrzydła boczne nienaprawione, stopniowo niszczące. W związku z remontem jedynie części południowej, po śmierci króla, gdy budynek znów zaczął popadać w ruinę, proces ten postępował nierównomiernie, stąd tak stosunkowo dobry stan części frontowej w porównaniu do reszty budynku, widoczny na XIX wiecznych rycinach ruiny.

4.9.3. Rozwiązania architektoniczne

Kolejną trudnością, jaką z całą pewnością musiał napotkać Sobieski podczas prac nad przywróceniem łobzowskiej rezydencji do ponownego użytku była kwestia nowego dachu. Ponieważ wykorzystywał on jedynie niewielkie fragmenty bocznych skrzydeł (większą część skrzydła wschodniego oraz mniejszą skrzydła zachodniego), konieczne było zaprojektowanie zupełnie nowej, nietypowej geometrii dachu. Tutaj można z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że zadanie takie Sobieski mógł powierzyć swojemu zaufanemu krakowskiemu nadwornemu inżynierowi Piotrowi Beberowi, który, jak również potwierdza autor tej pracy w swojej publikacji, był najbardziej prawdopodobnym autorem projektu odbudowy pałacu. Beber słynął ze swojego talentu do odbudowywania zniszczonych budynków, a jego specjalnością były właśnie projekty dachów.¹⁷¹ W związku z przypuszczeniem, iż to właśnie Beber zaprojektował nowe przekrycie remontowanego pałacu, założyć można również, że jako jego pokrycie wykorzystał najczęściej stosowany przez siebie materiał (wykorzystany chociażby przy pokryciu dachu w projektowanym przez niego ratuszu w Żółkwi) czyli dachówkę ceramiczną, będącą materiałem dużo tańszym od płyt miedzianych.

Elewacja frontowa pałacu z całą pewnością nie uległa żadnej istotnej zmianie, o czym świadczyć może chociażby herb Wazów zachowany w portalu wjazdowym nad bramą widoczny jeszcze na dziewiętnastowiecznych rycinach. W jej wypadku źródłem nieocenionej wiedzy o jej wyglądzie był rysunek Józefa Brodowskiego przedstawiający elewację od frontu. To na jego podstawie udało się w bardzo dokładny sposób odtworzyć wygląd tej elewacji.

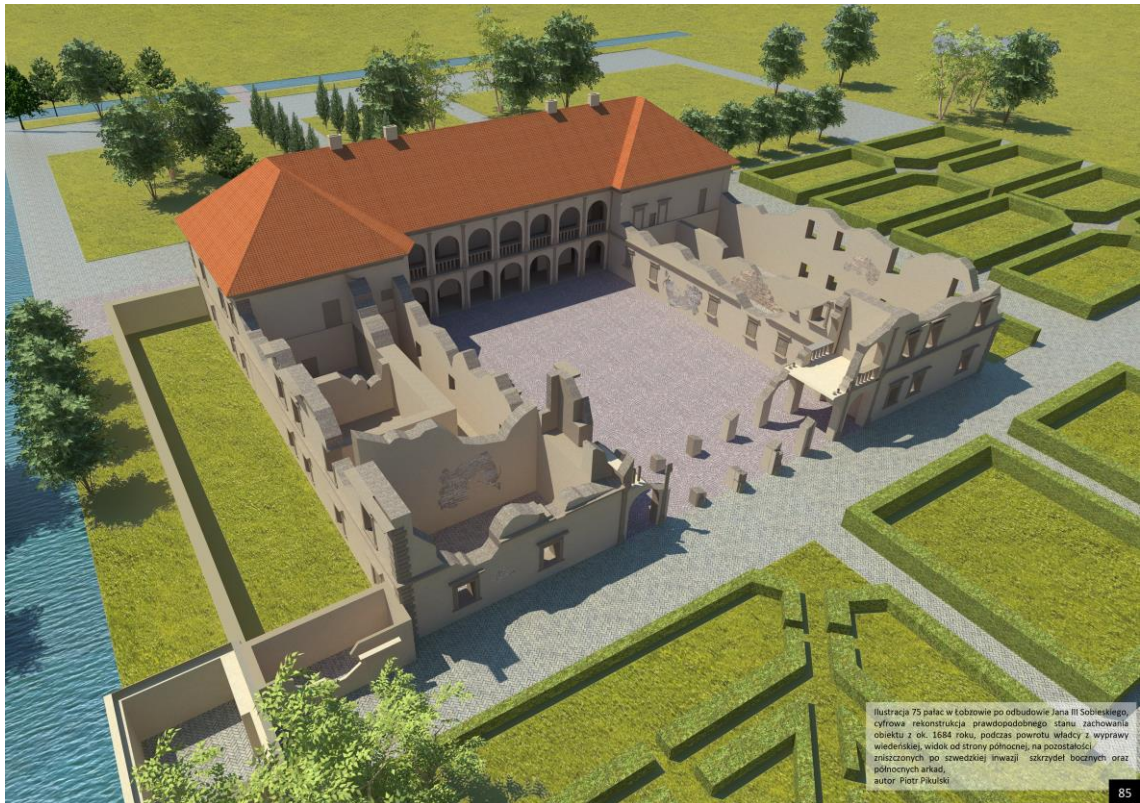
Nowe skrzydła boczne musiały z całą pewnością posiadać ślady po zamurowaniach otworów wcześniej będących wewnętrznymi drzwiami łączącymi całe skrzydła wschodnie i zachodnie z częścią południową. Dawne ściany wewnętrzne po przebudowie Sobieskiego stały się ścianami zewnętrznymi, zamykającymi nowe skrzydła pałacu.

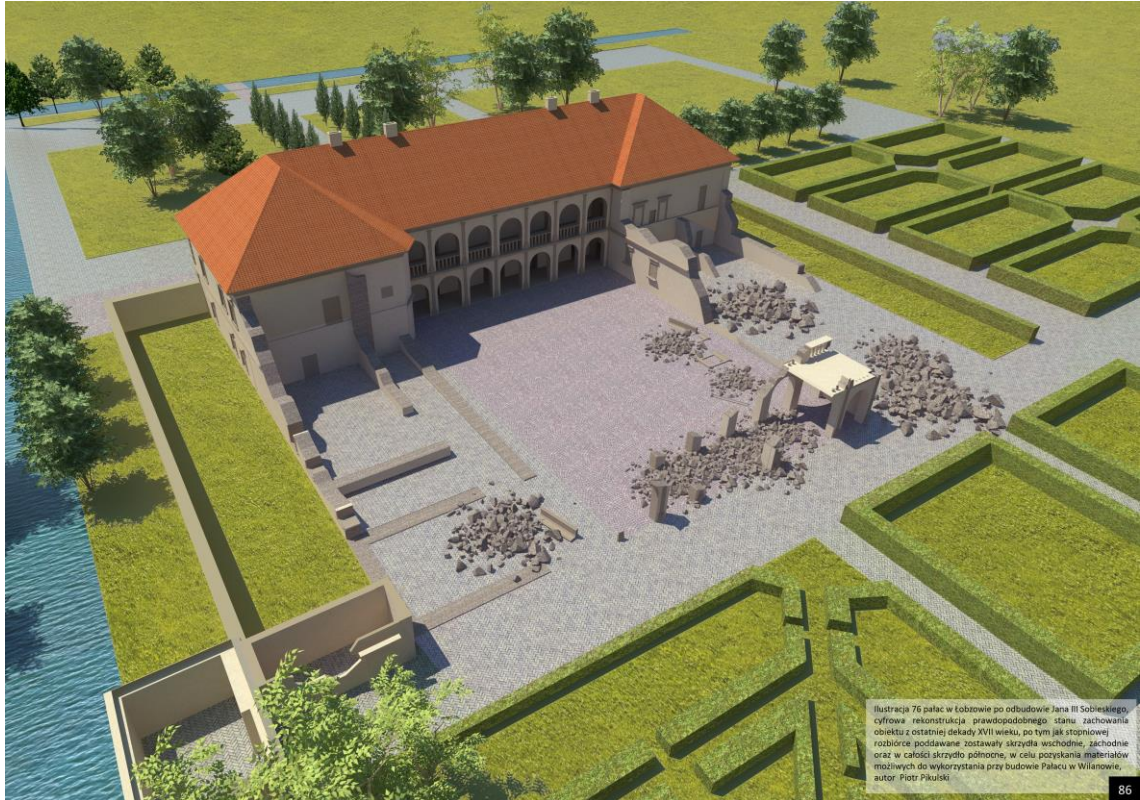
¹⁷¹ P. Pikulski, K. Stala, *op. cit.*

Ilustracja 76 pałac w Łazienkach po odbudowie Jana III Sobieskiego, cyfrowa rekonstrukcja prawdopodobnego stanu zachowania obiektu z ok. 1684 roku, podczas powrotu władcy z wyprawy wiedeńskiej, widok od strony południowej, w tle widoczne pozostałości po bocznych skrzydłach oraz dziedzińcu arkadowym, autor: Piotr Pikulski

Ilustracja 77 pałac w Łobzowie po odbudowie Jana III Sobieskiego, cyfrowa rekonstrukcja prawdopodobnego stanu zachowania obiektu z ok. 1684 roku, podczas powrotu władcy z wyprawy wiedeńskiej, widok od strony północnej na pozostałości zniszczonych po szwedzkiej inwazji skrzydeł bocznych oraz północnych arkad, autor: Piotr Pikulski

Ilustracja 78 pałac w Łobzowie po odbudowie Jana III Sobieskiego, cyfrowa rekonstrukcja prawdopodobnego stanu zachowania obiektu z ostatniej dekady XVII wieku, po tym jak stopniowej rozbiorze poddawane zostały skrzydła wschodnie, zachodnie oraz w całości skrzydło północne, w celu pozyskania materiałów możliwych do wykorzystania przy budowie Pałacu w Wilanowie, autor: Piotr Pikulski

5. Wnioski końcowe

Pewnym jest, że przedstawiona powyżej rekonstrukcja jest, najbardziej wiarygodnym możliwym do ustalenia stanem zachowania pałacu po ingerencji Sobieskiego. Na podstawie jej analizy można stwierdzić, że Sobieski musiał odbudować, w stanie wystarczającym do zamieszkania tam, front budynku oraz fragmenty skrzydeł wschodnich i zachodnich, pozostawiając jednak część północną z dziedzińcem arkadowym zniszczone. Świadczyć może o tym chociażby nierównomierny stopień zachowania ruin. W części frontowej widać brak praktycznie tylko dachu, co jest zjawiskiem normalnym, ponieważ drewniana więźba z biegiem czasu musiała najszybciej ulec rozpadowi. Miejsce wyraźnego „ucięcia” skrzydeł wschodniego i zachodniego wskazywać by mogło na to, że król świadomie zrezygnował z zamkniętej dotychczas formy budynku z kwadratowym dziedzińcem po środku¹⁷², przyczyniając się tym samym do zdefiniowania już na zawsze nowej formy pałacu, którą znamy po dziś dzień.

Zniszczenia dokonane przez Szwedów były duże, nie ma jednak dowodów historycznych ujętych w źródłach ani przesłanek architektonicznych świadczących o tym, że budynek został przez nich wysadzony (przynajmniej w całości). Mowa jest o wrywaniu przez nich podłóg i ogólnej dewastacji wnętrz i ścian, a także o podpaleniu.¹⁷³ Skalę zniszczeń szwedzkich można ustalić również na podstawie analizy innych zdewastowanych przez nich pałaców na terenie Małopolski. Podpalenie wraz z wrywaniem marmurowych kolumn dziedzińca arkadowego musiało doprowadzić do przynajmniej częściowego zawalenia skrzydła północnego oraz fragmentów skrzydeł wschodnich i zachodnich. W związku z tym można przypuszczać, że Sobieski zdecydowanie nie potrzebował odbudowywać budynku ze zgliszczy. Jego zadanie polegało jednak na czymś równie istotnym: na przywróceniu pałacowi jego dawnej świetności. Aby tego dokonać, król musiał podjąć podczas prac wiele kluczowych decyzji. W jakiej formie odtworzyć dach, jaki dobrać detal architektoniczny, jakich użyć materiałów, jak ozdobić i wykończyć wnętrza, a także, co najistotniejsze, jak

¹⁷² Wiemy, że król świadomie nie podjął się odbudowy skrzydła wschodniego i zachodniego ze względu na duży stopień zniszczenia oraz kwestie ekonomiczne. Z przekazów historycznych mamy informacje, że zdecydował się częściowo użyć pozyskany ze zrujnowanych partii budynku materiał jako budowlany przy wznoszeniu Pałacu w Wilanowie. Por.: M. Szpyt, P. Pikulski, *op. cit.*

¹⁷³ Polska w okresie Drugiej Wojny Północnej, *op. cit.*, s. 440

„odciąć” te fragmenty skrzydeł bocznych, które postanowił odbudować, od pozostałych części, które zdecydował się pozostawić w formie częściowo rozebranej ruiny.

Decydując się na odbudowanie jedynie niewielkich fragmentów bocznych skrzydeł Sobieski musiał zlecić głównemu projektantowi, zajmującemu się odbudową, projekt nowej geometrii dachu. Zdaje się to potwierdzać tezę, jakoby to Piotr Beber był architektem, który na zlecenie króla pracował przy projekcie odbudowy rezydencji. Świadczyć o tym może głęboki związek Bebera z Krakowem, duże zaufanie jakim darzył go Sobieski oraz jego ogromne doświadczenie w pracy przy odbudowach obiektów pałacowych, ze szczególnym uwzględnieniem dachów.

Nie ulega wątpliwości, że stopień odbudowy musiał być wystarczający do tego, aby król wraz z żoną i dziećmi mógł tam mieszkać w komfortowych warunkach. Jednocześnie inne, kosztowne inwestycje zmuszały władcę do rozbierania części łobzowskiej rezydencji i wykorzystywania pozyskanych w ten sposób materiałów budowlanych między innymi przy budowie Pałacu w Wilanowie. Potwierdza to tezę, jakoby Sobieski, mieszkając w Łobzowie wraz z rodziną, jednocześnie rozbierał te jego części, których nie zdecydował się odbudować.

Tezę tę potwierdziły również XVII – wieczne mapy i plany Krakowa, na których Łobzów został wyraźnie przedstawiony jako obiekt o otwartej formie, z zachowanym jedynie skrzydłem południowym i fragmentami skrzydeł wschodniego i zachodniego, bez śladu po wewnętrznym dziedzińcu na rzucie kwadratu, znanym z czasów barokowej rezydencji Wazów.

Z całą pewnością stwierdzić można, że pałac w Łobzowie został nie tylko odbudowany, ale też przebudowany przez Jana Sobieskiego, późniejszego króla Polski, w znacznym stopniu odbiegał formą od tego z czasów przebudowy Trevano, a sam król w znaczący sposób przyczynił się do sposobu postrzegania rezydencji w późniejszych latach aż po czasy współczesne.

6. Streszczenie.

Pałac w Łobzowie został zniszczony przez Szwedów w 1655 roku. Za jego późniejszą odbudowę odpowiada Jan III Sobieski. To właśnie temu władcy udało się przywrócić Rezydencję Królewską w Łobzowie jej dawną świetność. Materiały źródłowe potwierdzają, że Sobieski otoczył pałac szczególną opieką i mieszkał w nim przez wiele lat wraz z żoną i dziećmi. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie odbudowa rezydencji po szwedzkich zniszczeniach. Źródła historyczne podają, że po koronacji, kosztowne inwestycje Sobieskiego w Warszawie zmusiły go do zaprzestania dalszych prac remontowych w Łobzowie, a niekiedy nawet do rozbiórki części rezydencji i wykorzystania pozyskanych w ten sposób materiałów budowlanych przy budowie Pałacu w Wilanowie. Do dziś nie wiadomo, w jakiej formie i do jakiego stopnia król odbudował łobzowski pałac. Wydaje się, że budynek został pozbawiony zamkniętej, dziedzińcowej formy właśnie w skutek podjętych przez niego decyzji. Po śmierci władcy pałac ponownie podupadł i popadł w ruinę. W tej formie przetrwał aż do początku XIX wieku. To właśnie wtedy został przejęty przez Austriaków. Na podstawie analizy wykonanych przez nich inwentaryzacji, projektów przebudowy oraz innych dostępnych źródeł historycznych, możliwa jest próba rekonstrukcji, mająca na celu komputerowe odtworzenie bryły rezydencji z czasów, gdy mieszkał w niej Jan III Sobieski wraz z rodziną.

7. Bibliografia

1. Aftanazy Roman, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwo ruskie, Ziemia Halicka i Lwowska, T. 7, wyd. 2 przejrzone i uzupełnione*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wrocław, Warszawa: 1995
2. Atlas Historyczny Miast Polskich – Kraków tom V Małopolska, zeszyt 1, (*praca zb.*), (*red. Z. Noga*), Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1993
3. Baliński Michał, *Pisma historyczne t. IV*, Warszawa, 1843
4. Bukowski Waldemar, Noga Zdzisław, Dybaś Bogusław, *Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779-1783: faksymilia arkuszy 31-52. T. 2, cz. B.*, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej (Kraków), Kraków 2013
5. Bogdanowski Janusz, *Królewski ogród na Łobzowie*, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kraków 1997
6. Cox Williem, *Travels in Poland, Russia, Sweden and Denmark, Vol. I, The Fifth Edition*, Londyn 1802
7. Fijałkowski Wojciech, *Jan III Sobieski i jego mecenat kulturalny – bilans zainteresowań, inicjatyw i dokonań polskiego monarchy na polu kultury artystycznej i umysłowej w drugiej poł. XVII w.*, PTTK, Warszawa 1989
8. Filipowicz Aleksander, Myszka Marian, *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych dawnego folwarku królewskiego w Łobzowie*, ZNMHMK „Krzysztofor” nr 24, Kraków 2006
9. Firlet Elżbieta, *Najstarsza panorama Krakowa widok z roku 1536/37 w Bibliotece Uniwersyteckiej w Würzburgu*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 1998
10. Fischinger A., Santi Gucci, architekt i rzeźbiarz królewski XVI wieku, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków, Kraków 1969
11. Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779-1783: faksymilia arkuszy 31-52. T. 2, cz. B, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej (Kraków), (*praca zb.*), (*red. W. Bukowski, Z. Noga, B. Dybaś*), Kraków 2013
12. Grabowski Ambroży, *Dawne Zabytki Miasta Krakowa*, Drukarnia Czasu przy ulicy Szczepańskiej pod nr. 369., Kraków 1850
13. Grabowski Ambroży, *Kraków i jego okolice*, Nakładem księgarnia D. E. Friedleina, Kraków 1866
14. Hryniewicz M., *Royal Residence in Lobzow. Transformations from the 13'th to the 20'th century against the background of the research state analysis in chronological order*, Technical Transactions 10/2018 Architecture and Urban Planning
15. Jezierski Edmund, *Jan III Sobieski*, Instytut Propagandy Państwowo – Twórczej, Warszawa 1935
16. Kantarek Agata Anna, Gyurkovich Jacek, Agata Zachariasz, *Królewska rezydencja w Łobzowie we współczesnej strukturze miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2018
17. Karpowicz Mariusz, *Barok w Polsce*, Arkady 1988
18. Kieszkowski W., *Biuletyn Historji Sztuki i Kultury*, Kwartalnik wydawany przez Zakład Architektury Polskiej i Historji Sztuki Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1935
19. Korzon Tadeusz, *Dola i niedola Jana Sobieskiego, 1629 – 1674, Tom I*, nakładem Akademii Umiejętności drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1898
20. Łoski Józef, *Jan Sobieski, jego rodzina, towarzysze broni i współczesne zabytki*, nakładem autora, Warszawa 1883
21. Łoza Stanisław, *Architekci i budowniczy w Polsce*, Warszawa, 1954
22. Makowiecki Tadeusz, *Archiwum planów Tylmana z Gameren, architekta epoki Sobieskiego*, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa 1938

23. Mączyński Józef, *Pamiętka z Krakowa, opis tego miasta i jego okolic*, Nakładem i drukiem Józefa Czecha, Kraków 1845
24. Miechowita Maciej, *Chronica Polonorum*, wydawca Hieronim Wietor, Kraków 1521
25. Mossakowski Stanisław, *Tylman z Gameren, architekt polskiego baroku*, Warszawa, 1973
26. Opalińska Stanisława, *Józef Brodowski, malarz i rysownik starego Krakowa*, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 2003
27. Osiecka – Samsonowicz Hanna, *Agostino Locci (1601-1660): scenograf i architekt na dworze królewskim w Polsce*, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2003
28. Ottenheim Koen, *Tylman z Gameren: architekt Warszawy: Holender z pochodzenia, Polak z wyboru*, Zamek Królewski, Warszawa 2003
29. Pikulski Piotr, *In search of the architectonic style of Jan III Sobieski*. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2018;55:35-41
30. Pikulski Piotr, Stala Klaudia, *Royal palace in Łobzów in the times of Jan III Sobieski. Search for the author of the reconstruction project of the residence, based on the analysis of the architectonic achievements of Piotr Beber, Thieleman van Gameren and Augustyn Locci*. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2018;54:111-120
31. Pocięcha Władysław, *Królowa Bona (1494 – 1557) Czasy i ludzie Odrodzenia, Tom I*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznań 1949
32. Polska w okresie Drugiej Wojny Północnej, Tom Drugi – Rozprawy, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, (prac. zb.), (red. Kazimierz Lepszy), Warszawa 1957
33. Pufendorf Samuel, *Samuelis liberi baronis de Pufendorf - De rebus a Carolo Gustavo Sveciae rege Gestis Commentariorum Libri septem*, Norymberga 1729
34. Radwański Kazimierz, *Konserwatorskie prace archeologiczne prowadzone w Krakowie w 1960 roku*. *Biuletyn Krakowski t. III*, Kraków 1961
35. Rączka Jan Władysław, *Królewski Łobzów*, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej Zarząd Wojewódzki w Krakowie, Warszawa 1980
36. Rączka Jan Władysław, *Przemiany Krajobrazu Podkrakowskiej Rezydencji Łobzów*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków 1996
37. Rąkowski Grzegorz, *Przewodnik po Ukrainie Zachodniej, część IV Lwów*, Oficyna wydawnicza „Rewasz”, Pruszków 2008
38. *Rocznik Krakowski*. T. 48 (1977), Plan Kołłątajowski źródłem informacji o Krakowie, (praca zb.), (red. K. Estreicher), Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1997
39. Rożek Michał, *Mecenat artystyczny mieszczaństwa krakowskiego w XVII [i.e. siedemnastym] wieku*, Biblioteka Krakowska, Wydawnictwo Literackie, 1977
40. Rożek Michał, *Peregrinatio Religiosa, Folia Historica Cracoviensia*, Vol.4-5, Papieska Akademia Teologiczna, Kraków 1997-1998
41. Sikora Ludwik, *Szwedzi i Siedmiogrodzianie w Krakowie*, nakładem tow. Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1908
42. Sinko Krystyna, *Santi Gucci Fiorentino i jego szkoła*, Wydawnictwo Związku Kół Historyków Sztuki Studentów Uniwersytetów Rzeczypospolitej Polskiej skład główny: Gebethner i Wolff Kraków, Kraków 1933
43. Sroczyńska Krystyna, *Zygmunt Vogel. Rysownik gabinetowy Stanisława Augusta*, Ossolineum, Wrocław 1969
44. Stala Klaudia *Results of archeological research in the south – east wing of the so called “Podchorążówka” building (former summer residence in Łobzów)*, *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2018;53:67 – 75
45. Stala Klaudia *The oldest view of the Łobzów castellum of Casimir the Great from 1536/1537*. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2016;46:119-124
46. Stala Klaudia *The royal residence of Zygmunt III Vasa in Łobzów. Attempt at reconstruction*. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2015;42:54-60
47. Stala Klaudia *The royal summer palace in Łobzów in Poland. Conservation and research problems before and after adaptation a historical building to the new function*, SGM

- International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts, STEF92 Technology Ltd., Sofia 2018
48. Starzyński Juliusz, *Augustyn Locci, inżynier i artystyczny doradca Jana III*, Biuletyn Naukowy, Zakład Architektury Polskiej i Historii Sztuki, Warszawa 1.1932/1933
  49. Starzyński Juliusz, *Wilanów: dzieje budowy pałacu za Jana III*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976
  50. Studia do dziejów Wawelu, Tom II, Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu, Ministerstwo Kultury i Sztuki, (prac. zb.), (red. prof. dr Jerzy Szablowski), Kraków 1960
  51. Sulimierski Filip, Chlebowski Bronisław, Walewski Władysław, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. III, Warszawa, 1880–1902
  52. Sygański Jan T. J., *Metryki Kościoła Maryackiego i Katedry na Wawelu w Krakowie*, nakładem Towarzystwa Heraldycznego, Lwów 1912
  53. Szajnocha Karol, *Dzieła Karola Szajnochy. Dwa lata dziejów naszych. 1646-48. Tom IX*, Warszawa 1877
  54. Szaniawski Józef Kalasanty, *Dzieje Narodu Polskiego za panowania Władysława IV*, Warszawa 1823
  55. Szpyt Maksymilian, Pikulski Piotr *Obscure fate of the Palace in Łobzow during the reign of Jan III Sobieski. Attempt at computer reconstruction based on the analysis of the palace history since 1655 till the mid-19th century*. Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation 2016;47:119-124
  56. Sztuka 1 poł. XVIII wieku: materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Rzeszów, listopad 1978, Stowarzyszenie Historyków Sztuki, (prac. zb.), (red. Halina Lisińska), Państwowe Wydawnictwo naukowe, Warszawa 1981
  57. Tomkiewicz Władysław, *Czynniki kształtujące sztukę polską XVII wieku*, w: Rocznik Historii Sztuki, t. XI
  58. Tomkowicz Stanisław, *Teka Grona Konserwatorów Galicyi Zachodniej, Tom II*, Nakładem Grona Konserwatorów Galicyi Zachodniej, Kraków 1906
  59. Vogel Zygmunt, *Zbiór widoków sławniejszych pamiątek narodowych, jako to: zwalisk zamków, świątyń, nadgrobków, starożytnych budowli i miejsc pamiętnych w Polsce przez Zygmunta Vogel z natury rys. a przez Jana Frey sztychowany*, Warszawskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk przypisany, Warszawa 1806

8. Spis ilustracji

<i>Ilustracja 1 Królewski Pałac w Łobzowie po wczesnobarokowych zmianach w 1650 roku. Widok od ogrodu. Rekonstrukcja według prof. Bogusława Krasnowolskiego i grafika Mateusza Rudeka, źródło: http://www.lokacjakrakow.tron.pl/n/en/zoom/238, na dzień: 23.03.2017</i>	8
<i>Ilustracja 2 Fragment aktu nadania Łobzowa Akademii Krakowskiej przez króla Stanisława Augusta, źródło: Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, akta papierowe, fasc. 8, no. 948 - 955</i>	10
<i>Ilustracja 3 Rycina autorstwa F. Szczerbowskiego, datowana na rok 1855, przedstawiająca budynek po rozbudowie i przebudowie autorstwa F. Książarskiego, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie</i>	12
<i>Ilustracja 4 Pozostałość po dawnym dziedzińcu arkadowym pałacu w Łobzowie - dzisiejszej siedzibie Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, fot. Piotr Pikulski</i>	13
<i>Ilustracja 5 Zabytkowe drewniane stropy nad dzisiejszymi gabinetami Dziekana Wydziału Architektury w pałacu w Łobzowie, najstarsze zachowane stropy w budynku, fot. Piotr Pikulski</i>	14
<i>Ilustracja 6 Współczesny wygląd pałacu w Łobzowie przy ulicy Podchorążych 1 mieszczącego wydział Architektury oraz Wydział Fizyki i Matematyki Politechniki Krakowskiej, model cyfrowy, źródło: http://arch.pk.edu.pl/blog/2014/10/13/kurs-obsługi-systemu-pomiarowego-flexijet/, stan na dzień 10.10.2018</i>	14
<i>Ilustracja 7 Widok na zrealizowany szyb windy z odsłoniętymi podczas prac archeologicznych relikwiami murów magistralnych z poprzednich faz architektonicznych pałacu, projekt aranżacji dr Katarzyna Kołodziejczyk, fot. Piotr Pikulski</i>	15
<i>Ilustracja 8 Współczesny wygląd pałacu w Łobzowie przy ulicy Podchorążych 1 mieszczącego wydział Architektury oraz Wydział Fizyki i Matematyki Politechniki Krakowskiej, widok od strony wewnętrznego dziedzińca. Na zdjęciu widoczne pozostałości po dawnych arkadach, fot. Piotr Pikulski</i>	15
<i>Ilustracja 9 Najstarsza znana panorama Krakowa datowana na lata 1536/37, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa</i>	18
<i>Ilustracja 10 1617, Widok Krakowa od północnego zachodu. opublikowana w dziele G. Brauna i F. Hogenberga „Civitates orbis terrarum”, źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie</i>	19
<i>Ilustracja 11 Zbliżenie na pałac w Łobzowie z ilustracji panoramy Krakowa w „Civitates Orbis Terrarum”, źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie</i>	19
<i>Ilustracja 12 "Widok dawnego Krakowa od strony zachodniej podług ryciny przez Mateusza Meriana i Korneliusza Visschera de Jonge z końcem XVI wieku wydanej, litografia z 1860 roku" wydana w czasopiśmie „Czas”, , źródło: „Czas”. 1860, nr 69 (23 III), (red. Ksawery Masłowski), Drukarnia „Czasu”, Kraków 1860 (obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie)</i>	20
<i>Ilustracja 13 Zbliżenie na Pałac w Łobzowie "Widok dawnego Krakowa od strony zachodniej podług ryciny przez Mateusza Meriana i Korneliusza Visschera de Jonge z końcem XVI wieku wydanej", litografia z 1860 roku wydana w czasopiśmie „Czas”, źródło: „Czas”. 1860, nr 69 (23 III), (red. Ksawery Masłowski), Drukarnia „Czasu”, Kraków 1860 (obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie)</i>	20
<i>Ilustracja 14 Lata 1683-1718, XVII - lub XVIII - wieczna panorama Krakowa, autorstwa Petera Schenka, holenderskiego grafika, nadwornego medaliera i rytownika Augusta Mocnego, źródło: Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona</i>	21
<i>Ilustracja 15 Zbliżenie na pałac w Łobzowie z ilustracji Petera Schenke, źródło: Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona</i>	21
<i>Ilustracja 16 Porównanie wizerunku pałacu w Łobzowie na znanych panoramach Krakowa, autor: Piotr Pikulski</i>	22
<i>Ilustracja 17 widok pałacu w Łobzowie od strony wschodniej, źródło : Biblioteka narodowa</i>	23
<i>Ilustracja 18 widok ruin pałacu od strony dziedzińca, wykonany przez Z. Vogela ok. 1799 roku, źródło: mnw.art.pl (http://www.kolekcjonerzy.mnw.art.pl/sucha/foto/ryspol2299.jpg), stan na dzień 16. 11. 2018)</i>	23
<i>Ilustracja 19 Widok pałacu w Łobzowie od strony frontowej, wykonany przez Józefa Brodowskiego 16 sierpnia 1818 roku, źródło: Stanisława Opalińska „Józef Brodowski malarz i rysownik starego Krakowa”, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2003</i>	24
<i>Ilustracja 20 Widok pałacu w Łobzowie od strony wschodniej, wykonany przez Józefa Brodowskiego 16 sierpnia 1818 roku, źródło: Stanisława Opalińska „Józef Brodowski malarz i rysownik starego Krakowa”,</i>	

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków 2003 – na czerwono zaznaczono charakterystyczne podwyższenie muru widoczne również na rycinie Vogela, mogące być pozostałością po wieży fortalicium.	24
Ilustracja 21 Inwentaryzacja ruin Pałacu w Łobzowie wraz z projektem przebudowy, prawdopodobnie początek lat dwudziestych XIX wieku, źródło: Archiwum Wojskowe w Krakowie.	25
Ilustracja 22 Fragment z Inwentarza Folwarku Łobzów, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie, Folwark Łobzów -własność Akademii Krakowskiej, dzierżawa, wypisy z ksiąg gruntowych, pogłównie i podymne 1640-1866 (sygn. GmP V/1-3).....	26
Ilustracja 23 Elewacja frontowa pałacu po przebudowie na szkołę podchorążych w drugiej połowie XIX wieku, źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie.....	26
Ilustracja 24 Niektóre z dokumentów dotyczących pałacu w Łobzowie z pierwszej połowy XIX wieku znajdujące się w zasobach Centralnego Archiwum Wojskowego. Ich szersze omówienie znajduje się w rozdziale przeznaczonym analizie bryły pałacu z XIX wieku.	27
Ilustracja 25 Zbliżenie na Łobzów z planu Krakowa z 1700 roku, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie	28
Ilustracja 26 Plan Krakowa z 1700 roku, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie.....	28
Ilustracja 27 Wymiar geometryczny miasta Krakowa, 1783 r. (w kopii z 1792 r.), Marcin Józef Kromer (autor kopii Józef Czech), fragment przedstawiający zbliżenie na Pałac w Łobzowie. Wyraźnie widać tutaj budynek pozbawiony skrzydła zachodniego z zachowanym jedynie fragmentem skrzydła wschodniego oraz z całkowicie zniszczonym skrzydłem północnym, źródło: AP Kraków, Zb. Kart., II-18.....	29
Ilustracja 28 Fragment Planu Kołłątajowskiego pokazujący kształt zabudowy pałacu, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa	30
Ilustracja 29 Plan der Stadt Krakau z 1794 roku, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.....	31
Ilustracja 30 Plan der Stadt Krakau z 1794 roku - fragment pokazujący pałac w Łobzowie, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa	31
Ilustracja 31 Fragment mapy Miego obrazujący pałac w Łobzowie ok 1780 roku. Na planie widać wyraźnie, że do tych czasów zachowała się w całości jedynie południowa część budynku, źródło: mapire.eu	32
Ilustracja 32 Przebieg odsłoniętych relikwów murów w południowo - wschodnim narożniku pałacu, plan sytuacyjny, dokumentacja projektowa ARCHECON	38
Ilustracja 33 po lewej: widok odsłoniętej w trakcie badań fragmentarycznie zachowanej posadzki ceglanej z czasów Trevano, fot. K. Stala., z prawej: manierystyczny detal wydobyty z zasypu, fot. K. Stala.....	39
Ilustracja 34 Fragment zdobionej, ceglanej płytki posadzkowej, fot. K. Stala.....	40
Ilustracja 35 Rzut badanego pomieszczenia, widok wykopu z odsłoniętymi relikwami, fot. Łukasz Łukaszewski	40
Ilustracja 36 Fragmentarycznie zachowane lico zachodnie muru z zachowanym wewnętrznym poziomem użytkowania wnętrza, fot. Klaudia Stala.....	41
Ilustracja 37 Elementy murowanych łuków w dzisiejszej szatni budynku WA PK, dawnym pałacu w Łobzowie, fot. Piotr Pikulski	42
Ilustracja 38 Odrestaurowany portal wewnętrzny w dawnej sieni pałacowej z czasów Wazów, obecny budynek WA PK, fot. Piotr Pikulski.....	42
Ilustracja 39 Analiza widoczności pałacu w Łobzowie z punktu widokowego na Krzemionkach, w okolicach dzisiejszego kościoła św. Benedykta wraz z relacją odległości pomiędzy obiektami charakterystycznymi, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło mapy satelitarnej: maps.google.pl stan z dnia 12.04.2018 .	45
Ilustracja 40 Porównanie fragmentu panoramy Krakowa z 1536 roku z modelem cyfrowym Krakowa, z uwzględnieniem relacji odległości pomiędzy obiektami charakterystycznymi, tj. Katedrą na Wawelu, wieżą ratuszową a Kościołem Mariackim. W kółku zaznaczono lokalizację pałacu w Łobzowie na modelu Krakowa oraz jego przypuszczalne położenie na Panoramic, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło Panoramy: E. Firlet, Najstarsza Panorama Krakowa, Kraków 1998, źródło widoku cyfrowego: earth.google.com stan na dzień 21.11.2017.....	46
Ilustracja 41 Widok z okolicy dzisiejszego kościoła św. Benedykta na Kraków pokazany na modelu cyfrowym z uwzględnieniem topografii terenu i proporcji budynków, wraz z zaznaczonymi obiektami uwzględnionymi w analizie, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło: earth.google.com stan na dzień 21.10.2017	46
Ilustracja 42 Analiza widoczności pałacu w Łobzowie z punktu widokowego w okolicach Kopca Krakusa na płaskowyżu Krzemionek wraz z relacją odległości pomiędzy obiektami charakterystycznymi, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło mapy satelitarnej: maps.google.pl stan na dzień 12.04.2018	47

<i>Ilustracja 43 Porównanie fragmentu panoramy Krakowa z 1536 roku z modelem cyfrowym Krakowa, z uwzględnieniem relacji odległości pomiędzy obiektami charakterystycznymi, tj. Katedrą na Wawelu a Kościołem Mariackim. W kółku zaznaczono lokalizację pałacu w Łobzowie na modelu Krakowa oraz jego przypuszczalne położenie na Panoramic wg. interpretacji Klaudii Stali, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt, źródło Panoramy: E. Firlet, Najstarsza Panorama Krakowa, Kraków 1998, źródło widoku cyfrowego: earth.google.com stan na dzień 12.04.2018.....</i>	<i>48</i>
<i>Ilustracja 44 Zestawienie przebudów pałacu w Łobzowie: 1 - Fortalicium Kazimierza Wielkiego, 2 – rozbudowa Santi Guccio na zlecenie Stefana Batorego, 3 – rozbudowa Zygmunta III Wazy (prawdopodobny autor projektu również Santi Gucci), 4 – przebudowa Giovanniego Trevano na zlecenie Władysława IV Wazy, na czerwono oznaczono przypuszczalną lokalizację pozostałości po gotyckich murach z czasów Kazimierza Wielkiego, autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych przez D. Długosz, E. Furlepa, A. Jurek, Ł. Kadeła, A. Steuer – Jurek (studia Doktoranckie 2014/15 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); prac W. Kieszkowskiego i J. Zachwatowicza (W. Kieszkowski, op. cit.); oraz A. Fishingera (A. Fischinger, op. cit.) .....</i>	<i>50</i>
<i>Ilustracja 45 Zestawienie przebudów pałacu w Łobzowie w postaci modeli 3D: 1 - Fortalicium Kazimierza Wielkiego, 2 – rozbudowa Santi Guccio na zlecenie Stefana Batorego, 3 – rozbudowa Zygmunta III Wazy (prawdopodobny autor projektu również Santi Gucci), 4 – przebudowa Giovanniego Trevano na zlecenie Władysława IV Wazy, na czerwono oznaczono przypuszczalną lokalizację pozostałości po gotyckich murach z czasów Kazimierza Wielkiego, autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych przez D. Długosz, E. Furlepa, A. Jurek, Ł. Kadeła, A. Steuer – Jurek (studia Doktoranckie 2013/14 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); B. Dendura, A. Derlatka, A. Fitta, M. Kapołka, E. Waryś (Studia Doktoranckie 2014/15 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); prac W. Kieszkowskiego i J. Zachwatowicza (W. Kieszkowski, op. cit.); oraz rekonstrukcji A. Fishingera (A. Fischinger, op. cit.) .....</i>	<i>52</i>
<i>Ilustracja 46 Zestawienie przebudów pałacu w Łobzowie w postaci modeli 3D: 1 - Fortalicium Kazimierza Wielkiego, 2 – rozbudowa Santi Guccio na zlecenie Stefana Batorego, 3 – rozbudowa Zygmunta III Wazy (prawdopodobny autor projektu również Santi Gucci), 4 – przebudowa Giovanniego Trevano na zlecenie Władysława IV Wazy, na czerwono oznaczono przypuszczalną lokalizację pozostałości po gotyckich murach z czasów Kazimierza Wielkiego, autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych przez: D. Długosz, E. Furlepa, A. Jurek, Ł. Kadeła, A. Steuer – Jurek (studia Doktoranckie 2013/14 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); B. Dendura, A. Derlatka, A. Fitta, M. Kapołka, E. Waryś (Studia Doktoranckie 2014/15 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); prac W. Kieszkowskiego i J. Zachwatowicza (W. Kieszkowski, op. cit.); oraz rekonstrukcji A. Fishingera (A. Fischinger, op. cit.) .....</i>	<i>53</i>
<i>Ilustracja 47 Rekonstrukcja bryły pałacu w Łobzowie po przebudowie Władysława IV Wazy, ostatniej znanej formy pałacu sprzed szwedzkich zniszczeń oraz jej porównanie z przedstawieniem obiektu na Panoramic Krakowa z dzieła "Civitates orbis terrarum", autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki przez J. Derwisz, S. Kisiewicz, Ł. Maurer, A. Wójtowicz .....</i>	<i>54</i>
<i>Ilustracja 48 Widok na bryłę pałacu z czasów Władysława IV Wazy od strony północnej, autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki przez J. Derwisz, S. Kisiewicz, Ł. Maurer, A. Wójtowicz .....</i>	<i>55</i>
<i>Ilustracja 49 Oblężenie Krakowa przez Szwedów, ilustracja przedstawiona w dziele Samuela Pufendorfa Samuelis liberi baronis de Pufendorf De rebus a Carolo Gustavo Sveciae rege Gestis Commentariorum Libri septem .....</i>	<i>57</i>
<i>Ilustracja 50 przedstawiająca zniszczenia miasta Zawichost. Chociaż niewiele jest rycin obrazujących zniszczenia dokonane przez Szwedów podczas potopu w Małopolsce, ta obrazująca zniszczenia zamku w Zawichoście z 1656 roku może posłużyć jako analogia możliwych zniszczeń pałacu w Łobzowie, źródło: S. Pufendorf Samuelis liberi baronis de Pufendorf De rebus a Carolo Gustavo Sveciae rege Gestis Commentariorum Libri septem, Norymberga 1729 .....</i>	<i>58</i>
<i>Ilustracja 51 Prawdopodobny stan łobzowskiej rezydencji po zniszczeniach dokonanych przez Szwedów podczas ich inwazji na Polskę w latach 1655 – 1657. Ilustracja przedstawia teoretyczny stan zachowania pałacu po wyburzeniu tylnych arkad dziedzińca, w skutek czego doszło do zawalenia części dachów i stropów. Budynek z całą pewnością został następnie podpalony, co spowodowało zawalenie reszty dachów i stropów między kondygnacjami. Najmniejszemu zniszczeniu uległo z całą pewnością skrzydło południowe, ze względu na jego solidne fundamenty, fakt, że w tej części pozostały grube mury z czasów średniowiecza oraz fakt, że</i>	

skrzydło to było najnowszą, a co za tym idzie najmocniejszą częścią pałacu, rekonstrukcja zniszczeń wykonana przez autora na podstawie analizy materiałów historycznych. Wizualizacja: P. Pikulski.....	59
Ilustracja 52 Obraz Jerzego Eleutera Siemiginowskiego "Maria Kazimiera z dziećmi" do którego szkice najprawdopodobniej powstały w pałacu w Łobzowie, źródło: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.....	61
Ilustracja 53 Dwór w Jaworowie (widok od północnego - zachodu), źródło: „Rolnik 1867-1937”, czasopismo rolniczo-przemysłowe, Lwów 1938, s. 86.....	64
Ilustracja 54 Zamek w Żółkwi, fot. Piotr Pikulski.....	65
Ilustracja 55 Triumf Jana III - płaskorzeźba w archiwolcie na elewacji zachodniej korpusu głównego, źródło: Muzeum Pałacu Jana III w Wilanowie, fot. M. Kulpa, 20.02.2007.....	66
Ilustracja 56 Kościół Przemienienia Pańskiego w Warszawie, drzeworyt Michała Starkmana z około 1855 rok, źródło: Julian Bartoszewicz, Kościoły Warszawskie Rzymsko-Katolickie opisane pod względem historycznym, Warszawa, 1855 r.....	67
Ilustracja 57 Synagoga w Żółkwi, której autorstwo przypisywane jest Piotrowi Beberowi, fot. Tomasz Leśniowski, 8 lipca 2008, źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Synagoga_w_żółkwi , stan na dzień 20. 11. 2017.....	70
Ilustracja 58 Ratusz miejski w Żółkwi autorstwa Piotra Bebera na zlecenie Jana Sobieskiego, fot. Viktor Zagreba, źródło: http://shtetlroutes.eu/pl/j-schall-zolkiew-miasto-pamiatek-i-wspomnien-historycznych/ , stan na dzień 20. 11. 2017.....	70
Ilustracja 59 Wieża Korniaktów we Lwowie, autolitografia barwna O. Dobrowolskiego, 1906; archiwum Domu Aukcyjnego „Nautilus” w Krakowie.....	71
Ilustracja 60 "Marie Mont", rycina Moritza Bodenehra, po 1723 r, źródło: Biblioteka Narodowa.....	73
Ilustracja 61 Model cyfrowy ruiny z początku XIX wieku w zestawieniu z inwentaryzacją austriacką stanowiącą główne źródło danych do jego sporządzenia, autorzy: Piotr Pikulski, Maksymilian Szpyt.....	78
Ilustracja 62 Wszystkie znane rysunki przedstawiające widok na ruinę pałacu w Łobzowie z początku XIX wieku, autor zestawienia: Piotr Pikulski.....	79
Ilustracja 63 Nałożenie komputerowej rekonstrukcji ruin pałacu w Łobzowie z początku XIX wieku na rycinę Jana Zachariasza Freya i Zygmunta Vogela, autorzy: P. Pikulski, M. Szpyt.....	80
Ilustracja 64 Porównanie ryciny Józefa Brodowskiego z komputerową rekonstrukcją ruin pałacu z początku XIX wieku, elewacja frontowa, stan zachowania prawdopodobnie z czasów przebudowy Jana III Sobieskiego, autorzy: P. Pikulski, M. Szpyt.....	80
Ilustracja 65 Ruiny z początku XIX wieku od strony dziedzińca arkadowego, autorzy: P. Pikulski, M. Szpyt.....	80
Ilustracja 66 Porównanie wyników prac nad komputerową rekonstrukcją ruin pałacu z początku XIX wieku z rycinami z tego okresu autorstwa Antoniego Lange i Zygmunta Vogela, autorzy: P. Pikulski, M. Szpyt.....	81
Ilustracja 67 elewacja frontowa ruin pałacu w Łobzowie autorstwa Michała Stachowicza z roku 1820, źródło: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.....	81
Ilustracja 68 Rycina przedstawiająca bryłę pałacu po przebudowie wykonana ok. 1855 roku, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie.....	83
Ilustracja 69 Plan zagospodarowania terenu dawnego Folwarku Łobzów wykonany przez Austriaków w 1854 roku przedstawiający pałac w Łobzowie po Rozbudowie o dodatkowe skrzydło, z zaznaczonym obrysem pierwotnej bryły obiektu, źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie.....	83
Ilustracja 70 Austriacki plan zagospodarowania z drugiej połowy XIX wieku, kreskowaniem zaznaczona pierwotna bryła obiektu, źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie.....	84
Ilustracja 71 Inwentaryzacja fundamentów pałacu w Łobzowie po dobudowaniu dodatkowego skrzydła w części południowo – zachodniej i przekształceniu obiektu w Szkołę kadetów, kolorem różowym zaznaczono elementy nowo projektowane, szarym natomiast elementy zastane, będące pozostałościami po bryle pałacu z czasów Jana Sobieskiego, źródło: Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie.....	84
Ilustracja 72 fotografia z drugiej połowy XIX wieku przedstawiająca bryłę pałacu po przebudowie, źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie.....	85
Ilustracja 73 Zestawienie przedstawień pałacu w Łobzowie na znanych mapach Krakowa z XVIII wieku, czyli po odbudowie Sobieskiego, autor: Piotr Pikulski.....	87

<i>Ilustracja 74 Porównanie dziewiętnastowiecznych map i planów austriackich, potwierdzające, że zastany przez nich budynek posiadał jedynie kompletne skrzydło południowe oraz fragmenty skrzydeł wschodniego i zachodniego, autor: Piotr Pikulski.....</i>	<i>88</i>
<i>Ilustracja 75 zestawienie modeli cyfrowych rekonstrukcji pałacu w Łobzowie które doprowadziło do odtworzenia stanu zachowania obiektu z czasów Jana III Sobieskiego. 1 – stan z czasów Władysława IV Wazy i przebudowy Giovanniego Trevano, 2 – stan z czasów zniszczeń szwedzkich z czasów potopu, 3 – odbudowa Jana III Sobieskiego po szwedzkich zniszczeniach, 4 – odbudowa Jana III Sobieskiego, stan zachowania końcowych lat panowania władcy, gdy rozebrane zostały praktycznie w całości pozostałości po skrzydłach bocznych oraz północnym w celu wykorzystania materiałów budowlanych przy budowie Pałacu w Wilanowie, 5 – „romantyczna ruina” z początku XIX wieku. Na ilustracji wyraźnie widać postępujące z biegiem lat zniszczenia skrzydeł północnego oraz wschodniego i zachodniego. autor: Piotr Pikulski na podstawie materiałów opracowanych przez D. Długosz, E. Furlepa, A. Jurek, Ł. Kadeła, A. Steuer – Jurek (studia Doktoranckie 2013/14 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); B. Dendura, A. Derlatka, A. Fitta, M. Kapołka, E. Waryś (Studia Doktoranckie 2014/15 pod kierownictwem prof. A. Kadłuczki); prac W. Kieszkowskiego i J. Zachwałowicza oraz rekonstrukcji A. Fishingera. ....</i>	<i>89</i>
<i>Ilustracja 76 pałac w Łobzowie po odbudowie Jana III Sobieskiego, cyfrowa rekonstrukcja prawdopodobnego stanu zachowania obiektu z ok. 1684 roku, podczas powrotu władcy z wyprawy wiedeńskiej, widok od strony południowej, w tle widoczne pozostałości po bocznych skrzydłach oraz dziedzińcu arkadowym, autor: Piotr Pikulski .....</i>	<i>91</i>
<i>Ilustracja 77 pałac w Łobzowie po odbudowie Jana III Sobieskiego, cyfrowa rekonstrukcja prawdopodobnego stanu zachowania obiektu z ok. 1684 roku, podczas powrotu władcy z wyprawy wiedeńskiej, widok od strony północnej na pozostałości zniszczonych po szwedzkiej inwazji skrzydeł bocznych oraz północnych arkad, autor: Piotr Pikulski.....</i>	<i>92</i>
<i>Ilustracja 78 pałac w Łobzowie po odbudowie Jana III Sobieskiego, cyfrowa rekonstrukcja prawdopodobnego stanu zachowania obiektu z ostatniej dekady XVII wieku, po tym jak stopniowej rozbiórce poddawane zostawały skrzydła wschodnie, zachodnie oraz w całości skrzydło północne, w celu pozyskania materiałów możliwych do wykorzystania przy budowie Pałacu w Wilanowie, autor: Piotr Pikulski.....</i>	<i>93</i>